

Notulen van de buitengewone Algemene Vergadering van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, gehouden op vrijdag 15 en zaterdag 16 november 1968 in "De Karseboom" te Hilversum.

 VRIJDAGAVOND 15 november 1968, 20.00 uur.

1. De Voorzitter, Ir.K.van der Pols, opent de vergadering en heet alle aanwezigen van harte welkom. Spreker zet uiteen dat deze vergadering is belegd om te behandelen het bijzonder belangrijke rapport van de commissie Kiezer-Gekoze, die ingevolge een opdracht van een vorige algemene vergadering is ingesteld. De commissie kreeg tot taak te speuren naar de oorzaken van de onlustgevoelens t.a.v. de politiek die zich van velen meester hebben gemaakt; de weinige belangstelling, die men daarvoor heeft; de wrevel die sommige beslissingen en in het algemeen de wijze van werken teweeg gebracht hebben. Deze commissie, onder voorzitterschap van Mr.W.J.Geertsema en met een aantal prominente leden, heeft zich bijzonder ijverig over dit probleem gebogen en heeft een lijvig en gedegen rapport samengesteld. Dat rapport is door het Hoofdbestuur met vreugde begroet, het heeft veel publiciteit gekregen en het is door het Hoofdbestuur in handen van de partij gesteld om een openbare behandeling in een algemene ledenvergadering zo goed mogelijk voor te bereiden. Deze oproep heeft een bijzonder groot succes gehad. Talloze afdelingen hebben zich er met grote energie over gebogen en hebben blijk gegeven het rapport bijzonder zorgvuldig bestudeerd te hebben. Dat is geresulteerd in een zeer groot aantal reacties, wijzigingsvoorstellen, opmerkingen, notities, die allemaal behandeld zijn door het Hoofdbestuur en door de Partijraad en die daarna ook weer zijn gepubliceerd. Dat heeft een zodanige omvang aangenomen, dat het er op dit ogenblik al een bijzonder woord van lof op zijn plaats is voor het bureau van de partij onder de aanvoering van Mejuffrouw van Everdingen, die deze stroom van documentatie op een snelle en efficiënte wijze heeft verwerkt, gepubliceerd en ter kennis gebracht van de gehele partij, waardoor iedereen kon weten hoe ieder ander er over dacht.

De Partijraad heeft zich ongeveer veertien dagen geleden over dit probleem gebogen en heeft moeten constateren, dat de materie zo omvangrijk was, dat ze niet geheel in haar vergadering kon worden behandeld, zodat over een enkel hoofdstuk - met name hoofdstuk V - geen advies uitgebracht is. Het Hoofdbestuur stelt de algemene vergadering dan ook voor om dit hoofdstuk thans niet te behandelen, doch de behandeling van hoofdstuk V en van enige bijzondere voorstellen, door een aantal afdelingen ingediend, te verschuiven naar een later tijdstip, aangezien anders ook deze vergadering in tijdnood zal geraken.

Het feit dat de V.V.D. hier bijeen is heeft de aandacht van de pers getrokken. Wonder boven wonder is er ook ditmaal weer niet een bijzonder gunstige kritiek. Dat de V.V.D. deze zaak weloverwogen voorbereid heeft en nu behandelt is voor een bepaald persorgaan aanleiding geweest om te zeggen: dit gaat nu weer veel te vlug. Spreker ziet dat niet. Het is een zaak die meer dan een half jaar in onderzoek geweest is, en hij dacht dat deze vergadering competent genoeg is om voor zover de tijd het toelaat een juist en weloverwogen oordeel over de voorgelegde voorstellen uit te spreken. Tot zijn verbazing heeft één afdeling zich tot het Hoofdbestuur gewend met het voorstel om zich bij die mening aan te sluiten en de vergadering nu weer te sluiten. Spreker gelooft dat het voorstel van deze afdeling - het is de afdeling Schiedam - weinig kans van slagen heeft. Hij zal zo dadelijk de afdeling Schiedam gelegenheid geven om haar voorstel toe te lichten, en dan kan de vergadering zich daarover uitspreken. Hij hoopt echter dat deze niet zal besluiten een ieder weer onverrichterzake naar huis te laten gaan.

De ondervoorzitter, Drs.J.A.F.Roelen, deelt mede dat voorafgaande aan deze vergadering een bijeenkomst van het Hoofdbestuur is gehouden. Namens het Hoofdbestuur stelt hij de aanwezigen van het volgende in kennis. Het Hoofdbestuur, dat in vergadering

zopas bijeen is geweest, heeft met groot leedwezen kennis genomen van het besluit van de Heer van der Pols om, gezien zijn zeer drukke werkzaamheden, af te treden als Voorzitter van de partij in de jaarvergadering van 1969. Het Hoofdbestuur meent, na hierover beraadslaagd te hebben, dat het verlangen van de Voorzitter moet worden gerespecteerd. Vervolgens heeft het Hoofdbestuur besloten om de partij een aanbeveling te doen voor de hierdoor ontstane vacature. Het Hoofdbestuur wil aanbevelen om Mevrouw Van Someren-Downer in deze functie te verkiezen. De kandidaatsstelling zal tot en met 31 januari 1969 worden opgesteld.

De Voorzitter zegt de heer Roelen dank en stelt de afdeling Schiedam in de gelegenheid haar voorstel toe te lichten met de woorden: "de electronica staat te Uwer beschikking."

De heer Mr.W.M.Th.Adriaansens, voorzitter van de afdeling Schiedam, geeft uiting aan de bezwaren die in de afdeling Schiedam zijn opgekomen tegen de behandeling van de voorstellen van de commissie Kiezer-Gekozone, nu de talrijke amendementen die door de afdelingen en kamercentrales op deze voorstellen werden ingediend niet, zoals aanvankelijk was toegezegd, zijn gepubliceerd in Vrijheid en Democratie. Weliswaar zijn de amendementen in gestencilde vorm aan de afdelingen en kamercentrales toegezonden doch dit is op zulk een korte termijn geschied dat het niet meer mogelijk is gebleken deze 46 bladzijden tellende stencils ter kennis van de leden te brengen, en derhalve ook geen ledenvergadering meer kon worden gehouden van de afdeling ter bespreking van deze amendementen. Spreker acht dit bijzonder teleurstellend aangezien vele leden van de afdeling Schiedam een groot deel van hun tijd hebben besteed aan de bestudering van de voorstellen der commissie, hun standpunt ter zake ook hebben bepaald, doch thans aan de ingediende amendementen geen aandacht meer hebben kunnen geven. De afgevaardigden van de afdeling Schiedam voelen zich dan ook niet competent om in deze vergadering het standpunt der afdeling ten aanzien van de amendementen te verdedigen. Dat is de reden van het verzoek der afdeling deze vergadering alsnog tot een later tijdstip uit te stellen.

De Voorzitter meent dat de amendementen wel degelijk tijdig ter kennis van de afdelingen zijn gebracht. Hij verzoekt de vergadering met de behandeling een aanvang te nemen, waarop de aanwezigen met applaus reageren. Het woord wordt evenwel alsnog gevraagd door de heer Ir.H.J.van Raalte, de Bilt/Bilthoven, die zich bij de afdeling Schiedam aansluit, echter sprekende voor zichzelf en niet namens de afdeling die zich over het voorstel van de afdeling Schiedam niet meer heeft kunnen beraden. Hij zou niet willen voorstellen de vergadering thans weer te sluiten, dat bepaald niet, maar hij zou willen voorstellen uitsluitend uitspraken te doen over die resoluties waarop geen amendementen zijn ingediend.

De Voorzitter wil nogmaals aan de vergadering voorstellen met de werkzaamheden aan te vangen; de vergadering stemt hiermee in.

2. Aanwijzing van een Notulencommissie.

Het voorstel van de Voorzitter in deze commissie te benoemen: Mejuffrouw Mr.J.L.M.Toxopeus-Pott te Oterdum, de heer Ir.H.Makkreel te Aerdenhout en de heer Mr.J.C.Stal te Oegstgeest, wordt zowel door betrokkenen als door de vergadering aanvaard.

3. Ordevoorstel van het Hoofdbestuur om in afwijking van het bepaalde in art. 48 van het Huishoudelijk Reglement te stemmen door inlevering van stembriefjes bij 3 verschillende stembureaux.

De vergadering kan zich met dit voorstel verenigen.

Tot leden van de stembureaux worden benoemd de heren Drs. G.M.V. van Aardenne te Dordrecht, A.E.J.Modderman te 's-Gravenhage, P.C.Vogely te Diepenheim, Drs.P.A.Delvaux te Utrecht,

Mevrouw van Ulzen te Leeuwarden en de heer Jhr.Mr.C.L.van Beyma thoe Kingma te Zwolle. De leiding der stembureaux zal berusten bij de heer Korthals Altes.

4. Behandeling van hoofdstuk I inzake kiesstelsel en aanwijzing kabinetsformateur met de daarbij behorende resoluties en de op die resoluties ingediende amendementen en wijzigingsvoorstellen (resoluties 1 t/m 12).

Discussieleider: Drs. J.A.F. Roelen, ondervoorzitter van de partij. Eerste woordvoerder van de commissie: Mr. W.J. Geertsema, voorzitter van de commissie en van de werkgroep Kiesstelsels.

De Voorzitter draagt de leiding van de vergadering over aan de heer Roelen.

De heer Roelen vraagt in de eerste plaats aan de aanwezigen de nodige rust te betrachten opdat een ieder verstaanbaar is en in de tweede plaats doet hij een ernstig beroep op degenen die het woord willen voeren om dit vooral kort en bondig te doen.

Vervolgens stelt spreker voor een aantal resoluties tegelijkertijd aan de orde te stellen omdat de materie dezer resoluties zeer nauw aan elkaar is verbonden. Wel zullen natuurlijk de resoluties en de daarbij behorende amendementen afzonderlijk in stemming worden gebracht.

Aan de orde stelt spreker: resolutie 6, betrekking hebbende op het premiestelsel, resolutie 5, betrekking hebbende op het zogenaamde Duitse stelsel en resolutie 1, betrekking hebbende op het huidige systeem van evenredige vertegenwoordiging en de ongrondwettigheid van bepaalde voorstellen.

Resolutie 6: de commissie is op één lid na tegen, Hoofdbestuur en Partijraad zijn unaniem tegen.

Resolutie 5: overgrote meerderheid van de commissie tegen, overgrote meerderheid van het Hoofdbestuur tegen, Partijraad unaniem tegen.

Resolutie 1: commissie unaniem voor, Hoofdbestuur overgrote meerderheid voor, Partijraad unaniem voor na wijziging in 1 en 1a.

De heer Roelen geeft het woord aan de heer Delvaux, Utrecht, ter toelichting van het amendement dezer afdeling. De heer Delvaux zet uiteen dat de afdeling Utrecht niet het Duitse stelsel zou willen prefereren boven het thans in ons land geldende stelsel, maar dat zij het onjuist vindt om het Duitse stelsel met zoveel woorden als onaanvaardbaar te beschouwen. Het Duitse stelsel is, na het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging zelf, de beste oplossing. Het is door een liberaal bedacht en de Duitse F.D.P. is er tot nu toe erg gelukkig mee geweest. Spreker meent dat het onjuist zou zijn dit stelsel, dat toch bepaald wel discutabel is, zonder meer te verwerpen.

Mevrouw J. van der Spek-Tromp Meesters, Zutphen, wil zich bij de woorden van de heer Delvaux aansluiten. Ook in de afdeling Zutphen is een aantal mensen van mening dat het Duitse stelsel voordelen biedt boven het thans in ons land geldende stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Daarnaast meent spreekster dat het voor de partij ook heel belangrijk zou zijn indien deze vergadering niet bijna alle onderwerpen die op het ogenblik in discussie zijn afwijst. De V.V.D. heeft de image veranderingen in de maatschappij ongaarne tegemoet te treden; daar moet zij van af. Spreekster meende dat een goede gelegenheid hiertoe wordt geboden door te stemmen vóór het Duitse stelsel: de V.V.D. zou dan de voordelen zowel van de evenredige vertegenwoordiging als van het districtenstelsel kunnen invoeren en op die manier haar image een beetje kunnen opvijzelen.

De heer J.P. Logger, Beverwijk, daarentegen geeft te kennen dat de afdeling Beverwijk het niet anders kan zien dan dat de democratie nog altijd eist het huidige systeem van de evenredige vertegenwoordiging. De afdeling Beverwijk staat op het standpunt dat de V.V.D. hiervan bepaald niet moet afwijken alleen omdat andere partijen dat graag willen. De V.V.D. dient juist duidelijkheid in de politiek te tonen door ronduit te zeggen dat zij wenst vast te houden aan de evenredige vertegenwoordiging.

De afdeling Capelle a/d IJssel licht bij monde van haar afgevaardigde haar amendement op resolutie 1 toe. Dit amendement heeft alleen ten doel te wijzen op een h.i. bestaande omissie in de tekst, die toch wel van principieel belang is, n.l. het feit dat er gesproken is in het algemeen van drempels, die niet ingebouwd zouden mogen worden. De afdeling meent dat er wel degelijk op het ogenblik een drempel bestaat, n.l. de drempel van de kiesdeler. Dezelfde gedachtengang heeft de afdeling teruggevonden in een amendement dat voorgesteld is door de afdeling Rotterdam. In de nieuwe tekst van resolutie 1 is dit amendement niet overgenomen. Spreker zou daarom willen vragen of het mogelijk is, dat overgenomen wordt de tekst zoals die is voorgesteld onder punt c van de afdeling Rotterdam.

De heer J.F. Meyeraan, Naarden, deelt mede dat het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg op resolutie 1 wordt ingetrokken. Wat het Duitse stelsel betreft zou spreker persoonlijk graag de tekst van Utrecht als aanvaardbaar willen aanbevelen. Voorts zou hij willen vragen in resolutie 1 a het onder b gestelde, namelijk dat invoering van districtenstelsels met 12 of 18 districten een wijziging van de Grondwet vereist of wel terug te nemen, of wel deze zinsnede afzonderlijk in stemming te brengen. Tenslotte wil spreker nog een algemene opmerking maken. De commissie Kiezer-Gekozone heeft een rapport uitgebracht, het Hoofdbestuur heeft daarover geadviseerd, de Partijraad heeft erover vergaderd, en het is voorgelegd aan de ledenvergadering van hedenavond. Het heeft spreker zeer verwonderd, en hij dacht dat hij niet de enige zal zijn, dat een lid van de commissie, algemeen secretaris van de partij, zijn persoonlijke visie gemeend heeft in "Vrijheid en Democratie" op dit moment, aan de vooravond van deze vergadering, naar voren te moeten brengen.

De heer Korthals Altes wil niet spreken over de vraag of hij misbruik heeft gemaakt van de vrijheid van meningsuiting. Hij wil slechts een lans breken voor ontwerp-resolutie 6. Hij doet dit niet namens zich zelve, doch alleen omdat het enige lid van de commissie dat van het systeem dat is neergelegd in ontwerp-resolutie 6 voorstander is, de heer Scholten, hedenavond is verhinderd. De commissie acht het nu juist dat voordat de voorzitter van de commissie namens de meerderheid spreekt toch ook het standpunt van de heer Scholten aan de vergadering nog even wordt toegelicht. De filosofie van het voorstel is deze, dat een voordeel van een proportioneel stelsel is, dat er grote meerderheden tot stand komen, waardoor de regering kan rekenen op wat men in Engeland noemt een comfortabele meerderheid. Bij de gewone evenredige vertegenwoordiging is dat veelal niet het geval. Aan de andere kant huldigt de voorsteller van dit systeem van premiestelsel wel de voordelen van de evenredige vertegenwoordiging en acht hij het toepassen van het meerderheidsstelsel in zoverre onjuist dat daardoor een groot aantal stemmen van kiezers niet tot zijn recht komt. De redenering is nu dit te combineren door ongeveer 120 leden van de Kamer op de gewone wijze te kiezen onder het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Een dertigtal zetels blijft dan vacant. Wanneer onder de 120 eerstverkozenen zich nu een aantal leden van partijen bevindt die tevoren met elkaar een stembus-accoord gesloten hebben, en deze leden bij die 120 zetels de meerderheid behalen, dan krijgen zij als premie op het ogenblik dat zij in staat zijn gebleken ook een kabinet te vormen die 30 zetels die nog over zijn erbij. Komt er bij de eerstverkozen 120 zetels geen regeringsmeerderheid tot stand, dan worden de overige 30 zetels verdeeld op de gewone wijze zoals wij die nu kennen, volgens de evenredige vertegenwoordiging. Dit systeem zal naar de mening van de heer Scholten bovendien het vormen van stembus-accorden bevorderen, want wie niet tevoren een stembus-accoord gevormd heeft kan naderhand niet voor de premie in aanmerking komen. De heer Scholten gaat ervan uit dat dit stootje in de rug

in de politieke verhoudingen van dit oogenblik onontbeerlijk is, willen wij komen tot de zo gewenste stembus-accorden. Dat is de filosofie van dit voorstel, dat spreker daarom namens de heer Scholten in de aandacht van de vergadering aanbeveelt.

De heer A.J.B. Hubert, lid van de commissie, wil nog twee korte opmerkingen maken over resolutie 5, betreffende het Duitse stelsel. In de eerste plaats wil hij erop wijzen dat het Duitse stelsel weliswaar combineert de evenredige vertegenwoordiging en het meerderheidsstelsel, maar dat het in wezen een stelsel van evenredige vertegenwoordiging is. In de tweede plaats wijst hij op bepaalde aspecten in het Duitse stelsel die voor Nederland bepaald niet geschikt zijn. Zo wordt in Duitsland vereist dat men ten minste in één district een zetel moet hebben voordat men wordt toegelaten tot het parlement.

De heer Geertsema, voorzitter van de commissie Kiezer-Gekozenen, wil allereerst een opmerking maken naar aanleiding van hetgeen is gesteld door de vertegenwoordiger van de afdeling Capelle a/d IJssel. Deze afdeling blijft hameren op het punt van de drempel van de kiesdeler. Spreker is van mening dat het bijzonder onduidelijk wordt wanneer men gaat spreken over de drempel van de kiesdeler. Wanneer wij daarover spreken denken wij aan gevallen zoals zij zich in Duitsland voordoen, waar men een bepaald procent moet hebben van het aantal uitgebrachte stemmen voordat men een eerste zetel in de Kamer krijgt toegewezen. Tegen dat soort drempels heeft de commissie zich fel gekant. Nu dacht spreker dat de zaak onnodig ingewikkeld gemaakt zou worden indien nu ineens ook de kiesdeler een drempel zou worden genoemd. Dan kan men niet meer zeggen tegen drempels te zijn; dan moet men er altijd bij zeggen dat men daarmee niet bedoelt de drempel van de kiesdeler. Men kan toch, aldus spreker, eenvoudig stellen dat men de eerste zetel krijgt toegewezen wanneer men de kiesdeler heeft gehaald; het is bepaald niet nodig dat een drempel te noemen. Het is het normale systeem. Spreker zou de voorstellen van de afdelingen Capelle en Rotterdam op dit punt dan ook niet willen volgen. Wat het premiestelsel betreft waarvoor de heer Korthals Altes, sprekende namens de heer Scholten, daarstraks een lans heeft gebroken, wil spreker het volgende opmerken. De commissie heeft tegen dat stelsel in overgrote meerderheid bezwaren. Die bezwaren liggen op het vlak van de onduidelijkheid. Het gehele streven van de commissie is geweest zo groot mogelijke duidelijkheid te brengen voor de Nederlandse burger; er voor zorg te dragen dat deze burger als hij zijn stem uitbrengt ook weet wat er met die stem gebeurt. Nu meent spreker dat deze duidelijkheid allerm minst bevorderd zou worden door invoering van bedoeld premiestelsel. Niemand zal begrijpen waarom een bepaalde partij of een combinatie van partijen ineens recht krijgt op een groot aantal zetels; deze zetels bij wijze van spreken cadeau zou krijgen. De overgrote meerderheid meent dat dit een zo kunstmatig en zo onnatuurlijk stelsel is dat het niet zal worden begrepen. De commissie is dan ook van mening dat dit stelsel bepaald niet moet worden ingevoerd. Dan blijft tenslotte, zo gaat spreker voort, de vraag of er hetzij primair hetzij subsidiair nog een lans gebroken moet worden voor het Duitse stelsel. Spreker wil voorop stellen dat toch wel gebleken is dat de VVD in het algemeen voorstander is van de evenredige vertegenwoordiging. Nu heeft mevrouw van der Spek te Zutphen een aantal argumenten op tafel gelegd om het Duitse stelsel toch niet af te wijzen. Zij redeneert dat niet alles afgevoerd moet worden wat op het oogenblik aan gedachten de ronde doet. Spreker is dat met de afgevaardigde van de afdeling Zutphen wel eens maar hij wil toch bepaald niet zover gaan dat de V.V.D. alleen om nu eens met wat anders te komen ook iets verkeerd zou moeten aanvaarden. En spreker is van mening dat de V.V.D. inderdaad iets verkeerd zou aanvaarden wanneer zij zich, al was het maar subsidiair, voor het Duitse stelsel zou uitspreken. Spreker wil de heer Hubert graag toegeven dat het in beginsel wel een stelsel van evenredige vertegenwoordiging is, maar het heeft dan

toch een aantal zeer ernstige misvormingen ondergaan. Indien men gaat bezien wat dit stelsel nu in de praktijk zou gaan betekenen voor de V.V.D. dan zou op misschien een enkele uitzondering na geen enkele V.V.D.-er in een district worden verkozen. De V.V.D.-ers zouden verkozen worden via de algemene lijst en in districten zouden, zoals de situatie op het ogenblik is, zeer veel mensen van de Partij van de Arbeid en van de K.V.P. worden verkozen. Ook is het niet waar, zoals de opvattingen in Nederland nu eenmaal zijn, dat men hier iemand die in zijn district gekozen is, ongeacht zijn politieke overtuiging ineens als zijn representant gaat beschouwen. Als in een bepaald district de heer Vondeling is verkozen zullen toch zeker niet plotseling alle liberalen uit dat district met hun problemen, zorgen en moeilijkheden naar de heer Vondeling gaan. Zij zullen dan nagaan of ergens anders in de naaste omgeving een liberaal is gekozen om al hun zorgen aan zijn of haar voeten te leggen. Met een dergelijk systeem kan men wellicht in Engeland, waar men er jarenlang mee ver-groeid is, werken; in Nederland kan dat niet. Het zou alleen maar het regionalisme, dat in Nederland toch al bijzonder leeft, zeer versterken.

Spreker besluit zijn betoog met nogmaals een pleidooi te houden voor de evenredige vertegenwoordiging en te stellen dat de commissie er rotsvast van overtuigd is dat de meerderheid in Nederland en de meerderheid in het parlement aan die evenredige vertegenwoordiging zal vasthouden.

De heer Roelen wil thans de verschillende tot dusver behandelde resoluties in stemming brengen. In de eerste plaats brengt hij in stemming resolutie 6 betreffende het premiestelsel. Uit stemming bij handopsteken blijkt resolutie 6 door de vergadering te zijn verworpen. Vervolgens stelt de heer Roelen aan de orde resolutie 5 inzake het z.g. Duitse stelsel. Alvorens deze resolutie in stemming te brengen stelt hij voor daar uit te lichten het onder e gestelde, n.l. de kwestie van de al dan niet grondwettelijkheid, en dit punt later te bespreken bij resolutie 1 a. De vergadering gaat hiermede accoord. Vervolgens blijkt uit stemming bij handopsteken dat de vergadering resolutie 5 betreffende het Duitse stelsel verwerpt. Ook het door de afdeling Utrecht ingediende amendement wordt door stemming bij handopsteken verworpen. Het

Resolutie 1, nieuwe tekst, wordt vervolgens, nadat de afdeling Capelle aan de IJssel haar amendement heeft ingetrokken, met algemene stemmen aanvaard.

De Voorzitter stelt dan aan de orde resolutie 1 a en wel allereerst het onderdeel b van deze resolutie. Uit stemming bij handopsteken blijkt dat de vergadering zich met onderdeel b van resolutie 1 a kan verenigen, zodat dit is overgenomen.

Vervolgens stelt de heer Roelen aan de orde onderdeel c van resolutie 1 a. Ook dit wordt zoals uit stemming bij handopsteken blijkt aanvaard. De heer Roelen constateert dat alle op deze resolutie ingediende amendementen zijn ingetrokken; uit de vergadering wordt echter nog de vraag gesteld om een uitspraak over al dan niet noodzakelijkheid van wijziging van de Grondwet bij invoering van het z.g. Duitse stelsel. Uit stemming bij handopsteken blijkt dat de vergadering van mening is dat grondwetswijziging hiervoor vereist is.

Thans stelt de Voorzitter aan de orde resolutie 2 inzake de voorkeurstemmen.

De heer Ir. H. J. van Raalte, De Bilt/Bilthoven, thans sprekende namens zijn afdeling, licht het door deze afdeling ingediende amendement nader toe. De afdeling De Bilt/Bilthoven is van mening dat de tekst in de voorgestelde resolutie 2 te vaag is. De voorzitter van de commissie Kiezer-Gekozone heeft gezegd dat wij duidelijk moeten zijn. De afdeling De Bilt is deze zelfde mening toegedaan en wil daarom in deze resolutie duidelijk aangegeven zien hoeveel voorkeurstemmen een bepaalde kandidaat zou moeten

en op welke wijze zijn verkiezing zou moeten worden geregeld. De commissie en de Partijraad blijken van mening dat het voorstel van de afdeling De Bilt stuit op technische bezwaren. Spreker zou de vraag willen stellen welke technische bezwaren dat dan wel zijn. Het gaat er om principiële uitspraken te doen en duidelijk te zijn, vandaar het amendement van de afdeling De Bilt/Bilthoven.

De heer F. Meihuizen, Harlingen, deelt mede dat het amendement van deze afdeling wordt ingetrokken en dat de afdeling zich aansluit bij het door de afdeling Soest/Soesterberg ingediende amendement. Voorts conformeert de heer Meihuizen zich aan hetgeen de vorige spreker heeft opgemerkt.

De afdeling Delft houdt bij monde van haar afgevaardigde een uitvoerig betoog ter nadere toelichting van haar amendement. Het gaat deze afdeling er om dat de kiezer zo direct mogelijk betrokken is bij de personen die hij als zijn vertegenwoordigers ziet. De afdeling is ervan overtuigd dat het door haar voorgestelde systeem ook wel nadelen heeft, doch de duidelijkheid en de rechtstreekse invloed van de kiezer moet naar haar mening prevaleren.

De heer Mr. H. B. Koetser, Voorschoten, het door deze afdeling ingediende amendement toelichtend, zet uiteen dat het haar bedoeling is geweest er naar te streven zoveel mogelijk bij de kiezer een gevoel van onmacht en onbehagen weg te nemen, zonder dit te laten gaan ten koste van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. Indien de door deze afdeling voorgestelde wijziging in de Kieswet zou worden aangebracht, kan de kiezer zich zowel voor de partij als voor de persoon van zijn keuze uitspreken. Het is de afdeling bekend dat het door haar voorgestelde reeds is opgenomen in het rapport van de commissie Cals en het komt haar gewenst voor dat de partij zich reeds thans positief ten aanzien van dit punt opstelt. Men geeft de kiezer op deze wijze ten minste het gevoel dat de betrokkene zijn speciale keuze is en dan ook een extra kans heeft om inderdaad gekozen te worden. De Partijraad heeft gesteld dat het voorstel van de afdeling Voorschoten technisch uitvoerbaar zou zijn maar dat dan het toeval weer een te grote rol speelt. Spreker zou willen opmerken dat dit misschien juist een bijzondere aantrekkelijkheid van het voorstel zou kunnen zijn. In onze perfectionistische maatschappij waar alles van tevoren zo schitterend geregeld is, hetgeen een vaak dodende invloed heeft, zou een dergelijk element van toevalligheid de belangstelling wel eens kunnen stimuleren.

De afdeling Soest/Soesterberg acht het voorstel van de commissie zoals dit in resolutie 2 is neergelegd, uit liberaal oogpunt gezien onbegrijpelijk en verkeerd. De klok wordt hiermede teruggezet. De liberalen uit de jaren 1920 gingen voor het stelsel der voorkeurstemmen immers uit van 1/5 van de kiesdeler, hetgeen bij de verkiezingen van 1967 nog zou hebben betekend een goede 9000 voorkeurstemmen en het is niet enkel de vorige liberale generatie die dit standpunt inneemt. Ook het jongste Tweede Kamerlid, de heer H. Wiegel, noemde in zijn boekje "Een partijtje libre" het aantal van 1/5 van de kiesdeler. Het beste bewijs dat de door de commissie voorgestelde grens te hoog is, is wel dat mevrouw Van Someren in 1963 in de kieskring Amsterdam mede dank zij een zeer krachtige propaganda van de V.V.D.-afdeling aldaar het hoge aantal van 9.600 voorkeurstemmen behaalde. Dit aantal ligt nog ver onder de grens van de commissie, hetgeen erop wijst dat die grens te hoog is. Nu is het enige verheugende van deze zaak dat de commissie zelf toegeeft dat haar voorstel gebrekkig is. De commissie is zelf van mening dat het toeval hierbij een te grote rol speelt. Bedoeld is daarmee natuurlijk het bezwaar dat de lijstkiezdelers in de verschillende kieskringen zo uiteen lopen. De afdeling Soest/Soesterberg ziet dit niet zo somber in en acht de andere zijde van de medaille belangrijker. Indien een kandidaat met ruim 9.600 voorkeurstemmen in Amsterdam niet op grond van deze

voorkeurstemmen wordt gekozen voelt de kiezer zich teleurgesteld en wordt hij onverschillig. Wij moeten er juist naar streven dat te voorkomen. De commissie heeft hier een unieke gelegenheid om een goed liberaal standpunt in te nemen voorbij laten gaan. Wij liberalen in Nederland zouden ernstig tekort schieten indien wij niet met alle kracht zouden meewerken aan een liberalisering van de Kieswet.

De heer B.U.Haagsma, Doetinchem, deelt mede dat deze afdeling bezwaar heeft tegen de vage term "grottere invloed" in het voorstel van de commissie. Waarom niet duidelijk gesteld hoe groot deze invloed moet zijn. Vandaar het voorstel van de afdeling Doetinchem om overeenkomstig de voorstellen van de Staatscommissie te spreken van het behalen van $\frac{1}{4}$ van de kiesdeler.

De heer Dr. A.M. Bom, Naarden, wil de commissie enige cijfers voorleggen. Stel dat bij Tweede Kamerverkiezingen de kiesdeler 44.000 bedraagt. Een bepaalde partij heeft bij deze verkiezingen een groepskiesdeler van 40.000 en in alle 13 rijkskieskringen bedraagt de lijstkiesdeler 36.000. Mathematisch kan dit niet maar dat is voor deze som niet belangrijk. Deze partij gaat de verkiezingen in met verbonden lijsten, waarop de eerste 25 kandidaten dezelfde zijn doch de laatste 5 op alle 13 lijsten verschillend. Nu krijgt nr. 19 in de ene rijkskieskring 7.000 stemmen en in de 17 andere rijkskieskringen elk 3.000 stemmen. Totaal heeft deze kandidaat dus 58.000 "voorkeurstemmen" behaald. De kandidaat op nr. 22 daarentegen is een lokale bekendheid, behaalt in één rijkskieskring 9.500 stemmen en behaalt in geen enkele andere kieskring voorkeurstemmen. Spreker zou nu graag van de commissie willen weten wie van deze twee kandidaten volgens het voorstel van de commissie in de Kamer komt.

De heer Mr. H.C. Wesseling, Rotterdam, stelt voorop dat de afdeling Rotterdam voor het voorstel van de commissie is. Uit de talrijke amendementen en de vele sprekers die zojuist het woord hebben gevoerd is echter toch wel gebleken dat de vergadering enigszins teleurgesteld is dat het niet is gelukt een concrete uitwerking te geven. De afdeling Rotterdam is van mening dat alle voorgestelde amendementen om bepaalde technische bezwaren niet bevredigend zijn. Zij zou dan ook willen aanbevelen enerzijds om de resolutie aan te nemen anderzijds aan het gevoelen van de vergadering tegemoet te komen door een nadere studie van Hoofdbestuur of commissie in overweging te nemen over de vraag of er werkelijk niet een bevredigende technische oplossing mogelijk is.

De heer Roelen geeft thans het woord aan de heer Geertsema ter beantwoording van de door de sprekers gestelde vragen.

De heer Geertsema zou, de lange rij van sprekers en het grote aantal amendementen overziende, willen stellen dat men wel haast de indruk zou krijgen dat op het punt van voorkeurstemmen in de V.V.D. de allergrootste verdeeldheid heerst. Spreker meent echter dat het hier juist een punt betreft waar in feite iedereen in onze partij het over eens is, n.l. dat het huidige systeem van de Kieswet niet juist is en dat er een ander systeem voor in de plaats moet komen, waardoor de mogelijkheid om iemand met voorkeurstemmen te laten kiezen aanzienlijk wordt vergroot. De grote moeilijkheid voor de commissie was echter de techniek van deze zaak. Dat is ook uit de amendementen duidelijk geworden: er zijn er die spreken over $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{5}$ van de kiesdeler, er zijn er die spreken over de lijstkiesdeler en er is een nagekomen amendement van de afdeling Eindhoven dat spreekt van de groepskiesdeler. Voorop moet staan dat de V.V.D. niet alleen terwille van de duidelijkheid iets dient te gaan voorstellen dat technisch onuitvoerbaar is. Daarmee bevordert men de duidelijkheid juist niet. Nu heeft de vergadering een van de grootste specialisten in Nederland op dit terrein in haar midden, en wel de secretaris van de Kiesraad, de heer Mr. Dr. W.K.J.J. van Ommen Kloeke. Spreker

zou dan ook aan de heer Van Ommen Kloeke willen vragen op dit ogenblik namens de commissie wat nader op de techniek en daarmee op de verschillende voorstellen in te gaan.

De heer Van Ommen Kloeke heeft begrepen dat er in de vergadering veel onbehagen heerst over het onderhavige probleem. Hij begrijpt dat volkomen omdat dit probleem zo ingewikkeld is dat men er geen verstand van kan hebben indien men er niet een aantal jaren mee te maken heeft gehad en wanneer men iets niet begrijpt dan raakt men daar wat geprikkeld over en voelt men zich unhappy. Spreker wil trachten deze hele ingewikkelde zaak in zo kort mogelijk bestek zo duidelijk mogelijk uiteen te zetten.

De heer Van Ommen Kloeke geeft vervolgens een uiteenzetting van het in Nederland geldende kiesstelsel. Wanneer in Nederland zou worden toegepast het systeem dat iemand die met voorkeurstemmen een kwart van de kiesdeler haalt ook gekozen zou worden verklaard, dan zou dat bijzonder onbillijk zijn. Op sommige lijsten bedraagt een kwart van de kiesdeler n.l. bij voorbeeld 16.000 stemmen en op andere lijsten maar 3.700 stemmen. Dat komt omdat de kieskringen niet gelijk van grootte zijn. In Amsterdam, Den Haag en Rotterdam b.v. is de lijstkiesdeler veel hoger dan in andere kieskringen. Het is met andere woorden veel makkelijker voor een populaire kandidaat in Amsterdam om een kwart van de kiesdeler te behalen dan voor diezelfde populaire kandidaat als hij in Drente zou wonen. Om die onbillijkheid te ontgaan zou men een ander systeem kunnen volgen. Men zou van een kandidaat op alle lijsten alle stemmen die hij op deze lijsten heeft behaald samen kunnen gaan tellen en dan bezien of hij daarmee een kwart van de kiesdeler behaalt. Dat systeem is zonder meer verwerpelijk, want volgens de Kieswet wordt hij uiteindelijk op één bepaalde lijst gekozen verklaard. Nu bestaat er een grote kans dat op die lijst een andere kandidaat voorkomt die op die lijst meer stemmen heeft behaald dan hij, en die wordt dan niet gekozen verklaard. Dat zou volkomen in strijd zijn met ons kiesstelsel. Er zou dan iemand niet benoemd verklaard worden die meer stemmen heeft dan een andere kandidaat op dezelfde lijst. Daarstraks is door een der afgevaardigden een vreemd voorbeeld genoemd: dat iemand op één lijst 7.000 stemmen zou behalen en in alle andere 17 kieskringen maar 3.000.

Spreker kan nog wel vreemdere voorbeelden bedenken maar wij moeten daar niet aan beginnen. Wij hebben geen behoefte hier ons te gaan bezinnen op onmogelijke gebeurtenissen. Spreker heeft vanaf 1945 alle uitslagen van de Nederlandse verkiezingen vastgesteld. Uit al die uitslagen blijkt een heel duidelijke trend, n.l. dat nr. 1 op de lijst altijd de kiesdeler behaalt of meer, dat nr. 2 daarin een beetje meedeelt, dat de dames, vooral in partijen als de V.V.D. en de P.v.d.A., wat meer stemmen krijgen dan de heren, en tenslotte dat de laagst geplaatste op de lijsten ook weer wat meer stemmen krijgt, waarschijnlijk uit een gevoel van medelijden van de kiezers.

Op dit moment is de situatie zodanig, zo gaat spreker voort, dat degene die de helft van de lijstkiesdeler behaalt eerste invaller is. Het systeem geldt sinds 1917. In het systeem zoals voorgesteld door de afdeling Voorschoten en de kamercentrale Leiden is het percentage van de helft van de lijstkiesdeler teruggebracht tot een kwart, en bovendien is betrokkene niet langer eerste invaller, doch wordt direct benoemd na degenen die de lijstkiesdeler hebben gehaald. Spreker dacht dat dat een heel redelijk voorstel is. Het is letterlijk ontleend aan het rapport van de Staatscommissie, en spreker meent dat dit een compliment is voor het werk van deze commissie. Hij hoopt dat de vergadering dit voorstel wil aannemen. Hij heeft het idee dat het een heel redelijke kans maakt om uiteindelijk in de Kieswet te belanden.

De heer Roelen stelt voor, gezien hetgeen door de heer Van Ommen Kloeke zojuist is gesteld, het amendement van de afdeling Voorschoten en de kamercentrale Leiden te aanvaarden.

De heer Ir.H.J.van Raalte, De Bilt/Bilthoven, licht het amendement van deze afdeling nader toe. Gehoord de uiteenzettingen van de heer Van Ommen Kloeke is de afdeling tot de conclusie gekomen dat degene die landelijk 1/5, en niet een kwart, van de totale kiesdeler heeft gehaald, voorkeur verdient boven degene die dit niet heeft gehaald.

De heer Geertsema waarschuwt tegen het door de afdeling Delft aanbevolen systeem. Dat systeem maakt z.i. van de verkiezing een soort toto. Men kan daarmee met enkele tientallen stemmen uiteindelijk in de Tweede Kamer komen en daarmee wordt het belang van de voorkeurstemmen nu wel wat overtrokken. Dat gaat de commissie veel te ver.

De heer Mr.Th.F.Raedt, Soest/Soesterberg, is door het betoog van de heer Van Ommen Kloeke in het geheel niet overtuigd. Hij acht overigens deze zaak te technisch om daarover in zo'n grote vergadering te discussiëren. Hij stelt voor de algemene resolutie aan te nemen, en de technische problemen nog eens nader te bestuderen, en daarover hier niet overhaast te beslissen.

Ook de heer Van Ommen Kloeke wil nog even ingaan op het amendement van de afdeling Delft. Hij sluit zich geheel aan bij hetgeen door de heer Geertsema hierover daarstraks is gezegd. Hij wijst op de dubbele betekenis van het stemmen op nr. 1 van een lijst. Men stemt dan op die persoon maar kiest tegelijkertijd voor de partij die deze persoon vertegenwoordigt. Het voorstel van de afdeling Delft past in het geheel niet in dat systeem. Er zou een grote onbillijkheid mee worden ingevoerd ten opzichte van alle kiezers die alleen maar op de lijst hebben gestemd omdat ze het met de volgorde der kandidaten eens zijn.

De Voorzitter, de heer Roelen, wil thans de verschillende amendementen in stemming brengen. Allereerst constateert hij dat het amendement van de afdeling Harlingen is ingetrokken. Vervolgens wordt door stemming bij handopsteken het amendement van de afdeling Delft verworpen. Hetzelfde lot treft de amendementen van de afdelingen Soest/Soesterberg, De Bilt/Bilthoven en Eindhoven. Het amendement van de afdeling Dostinchem en de kamercentrale Gelderland, dat in feite overeenkomt met het amendement van de afdeling Voorschoten en de kamercentrale Leiden, wordt ten behoeve van het amendement van laatstgenoemde afdeling en kamercentrale ingetrokken. Vervolgens brengt de Voorzitter in stemming de resolutie van de commissie, geamendeerd door Voorschoten/Leiden. Door stemming bij handopsteken wordt vastgesteld dat de vergadering de resolutie in deze vorm aanvaardt.

Hierna stelt de heer Roelen aan de orde resolutie 3, betreffende verbinding van kandidatenlijsten binnen de kieskring.

De heer Mr.R.Blekxtoon, Amsterdam, deelt namens deze afdeling mede dat het amendement der afdeling op de betrokken resolutie wordt ingetrokken.

De heer Geertsema deelt mede dat de commissie en de Partijraad bereid zijn om met een kleine wijziging het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg over te nemen. De wijziging bestaat slechts daarin dat de woorden "is verbonden", aan het einde van het amendement van de zoëven genoemde afdelingen worden vervangen door de woorden "behoeft te zijn verbonden".

De heer Roelen brengt resolutie 3 met deze aanvulling in stemming; resolutie 3, geamendeerd door de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg wordt door stemming bij handopsteken met overgrote meerderheid door de vergadering aanvaard.

Thans stelt de heer Roelen aan de orde resolutie 4 inzake afschaffing opkomstplicht.

De heer A.H.J.Wenmaekers, afd. Mijnstreek, geeft een toelichting op het amendement van deze afdeling. Men had een gevoel van onbehagen over de mening van die kiezers die niet meer aan de stemming zullen deelnemen. Men zou een inzicht dienen te krijgen

in hun opvattingen omtrent maatschappelijk/politieke verhoudingen en dergelijke. Daarom is de afdeling Mijnstreek gekomen met haar voorstel om een parallel met de verkiezingen te houden enquête in te voeren.

Mevrouw J. van der Spek-Tromp Meesters, Zutphen, deelt mede dat een deel van de afdeling Zutphen vóór handhaving van de opkomstplicht is. Zij, en een gedeelte van de afdeling met haar, ziet het feit dat men in Nederland mag stemmen als een recht, een voorrecht dat verworven is in de loop van eeuwen. Het is, zoals een ieder recentelijk nog heeft beleefd, een voorrecht dat niet in de hele wereld geldt. Spreekster meent dat dit voorrecht heel veel te maken heeft met de staatsburgerlijke vorming. Pas wanneer de kiezer voldoende staatsburgerlijk gevormd is zal hij begrijpen dat het mogen stemmen een dusdanig recht is dat hij daarvan gebruik moet maken. Eerst dan zal hij ook beseffen dat hij de plicht heeft zich te verdiepen in de problemen. En wanneer hij dat doet zal hij de behoefte krijgen om zijn stem uit te brengen.

De heer H.J.L. Vonhoff, lid van het Dagelijks Bestuur, deelt mede dat hij tegen deze resolutie is en derhalve de opkomstplicht wil handhaven. Hij meent dat indien men lid is van een gemeenschap men niet alleen rechten heeft maar ook plichten. Plichten die ertoe moeten leiden dat die gemeenschap in stand blijft. De voornaamste politieke plicht waardoor die gemeenschap kan functioneren is de vertegenwoordiging in onze openbare lichamen. Wij kiezen daarbij voor het systeem van de evenredige vertegenwoordiging. In dat systeem is het logisch dat men naar een stelsel streeft dat die evenredigheid zo dicht mogelijk benadert. De stemplicht betekent geen stembwang. Het betekent wel dat als men niet aan de stemming deel neemt dat geen kwestie is van laksheid maar een bewuste daad dat men niet mee wenst te doen. Bovendien is het in de praktijk zo, dat bij verkiezingen waar geen opkomstplicht geldt er bepaald geen sprake is van een reële vertegenwoordiging van datgene wat leeft onder het kiezersvolk. Spreker durft deze stelling van toepassing te verklaren op de verkiezingen voor de Grondraad aan de universiteiten, waar minder dan de helft van de studenten zijn stem uitbrengt. Het gevolg daarvan is dat een niet-representatieve radicale minderheid op een gegeven moment de dienst uitmaakt. Spreker acht zulks schadelijk. Afschaffing van de opkomstplicht zou hij een ramp vinden voor ons staatsbestel.

De heer H.W.F.C. Donkersloot, Wageningen, geeft als zijn mening dat een van de redenen waarom de opkomst bij studentenverkiezingen zo klein is hierin is gelegen dat de partijen die in die studentenpolitiek een rol spelen, vóór het overgrote deel niet weten aan te spreken bij hun kiezers, bij de studenten. Spreker is zelf student dus hij kan dit enigszins beoordelen. Zijns inziens stimuleert juist afschaffing van opkomstplicht tot actief worden van de partijen. Hoe dat zal moeten gebeuren zal kunnen blijken bij de behandeling van hoofdstuk IV van het rapport van de commissie Kiezer-Gekozone, dat betrekking heeft op de communicatie.

De heer H. Wiegel, lid van het Hoofdbestuur, deelt mede dat hij tot de minderheid in het Hoofdbestuur behoort die voorstander is van afschaffing van de opkomstplicht. Hij wil in de eerste plaats tot de heer Vonhoff zeggen dat hij de vergelijking met de studentenverkiezingen een ongezonde en onjuiste vergelijking vindt. Wel is hij het met de heer Vonhoff eens dat de staatsburgers niet alleen het recht moeten hebben om te kiezen maar ook de plicht moeten hebben aan die verkiezingen mee te doen. Maar het moet een morele plicht zijn en geen plicht door de overheid afgedwongen. Wij moeten als V.V.D. niet bang zijn voor afschaffing van de opkomstplicht. Wij dienen zoveel vertrouwen te hebben in onze eigen capaciteiten en in onze eigen overtuigingskracht dat wij ook bij afschaffing van de opkomstplicht niet alleen grote groepen Nederlanders naar de stembus krijgen, maar dat ook hele grote groepen Nederlanders dan op onze liberale partij zullen stemmen.

De heer Mr. Dr. W. K. J. J. van Ommen Kloeke geeft een overzicht van de geschiedenis van de tot standkoming van de opkomstplicht. Deze is in 1917 in Nederland ingevoerd tegelijk met de evenredige vertegenwoordiging. Inmiddels is het 50 jaar later en de situatie in ons land is aanzienlijk gewijzigd. Iedereen in Nederland weet op het ogenblik wat het is om te kiezen, wat voor belangen daaraan verbonden zijn, ieder kan dat althans weten. De werkgevers werken ten volle mede om de werknemers in de gelegenheid te stellen te stemmen, en de tijden waarop men kan stemmen zijn bovendien verlengd. Spreker meent dat wij nu na deze 50 jaar het liberale beginsel kunnen toepassen dat diegene die wil stemmen zijn stem uitbrengt en diegene die dat niet wil doen het ook niet hoeft te doen. Er komt nog iets bij. De sanctie op niet voldoen aan de opkomstplicht wordt in vrijwel geen enkele gemeente in Nederland toegepast, behalve natuurlijk in de gemeente Wassenaar. Ook dat acht spreker een onjuiste situatie. Ook voor de gehele politieke verhouding in Nederland acht spreker afschaffing van de opkomstplicht veel gezonder. Tallozen stemmen momenteel recalcitrant omdat zij gedwongen worden naar de stembus te gaan. Kort geleden is er een opinie peiling geweest onder de kiezers van twee kleinere partijen die onlangs in de Kamer zitting hebben gekregen. Eén van de vragen luidde wat de kiezers dezer partijen gedaan zouden hebben als er geen opkomstplicht was. 70 % van deze kiezers hebben geantwoord dan niet naar de stembus te zijn gegaan. Spreker acht dit een uiterst merkwaardig resultaat. Daartegenover meent hij dat het juist is indien bij afschaffing van de opkomstplicht de politieke partijen een extra stimulans krijgen om actie te voeren. Het voorbeeld der studentenverkiezingen gaat volgens hem niet op. Men heeft daar geen goed georganiseerde partijen. Slechts van één bepaalde zijde wordt de zaak daar georganiseerd. Bovendien is verleden week bekend geworden de uitslag van een onder alle studenten gehouden enquête, waaruit bleek dat wanneer zij allen gestemd hadden de S.V.B. zelfs nog iets meer stemmen zou hebben gekregen dan nu. Spreker besluit met te zeggen dat uit wat hij zo even heeft uiteengezet wel blijkt dat hij vóór afschaffing van de opkomstplicht is.

De heer Mr. W. J. Geertsema wil een waarschuwend woord laten horen tegen afschaffing van de opkomstplicht. Als hij denkt aan de rechten die een staat heeft, dan gelooft hij dat de Nederlandse staat volledig het recht heeft om zichzelf te verdedigen. De argumenten, door de heer Van Ommen Kloeke aangevoerd, hebben spreker geenszins overtuigd. De heer Van Ommen Kloeke heeft een aantal gevaren geschilderd die ons zouden bedreigen in feite door de opkomstplicht. Hij heeft gezegd dat de kiezers die uitsluitend ten gevolge van opkomstplicht naar de stembus gaan uit recalcitrantie op extreme partijen gaan stemmen, en hij leidt dat af uit een enquête die is gehouden bij twee kleine partijen, waarbij 70 % van de kiezers niet zouden zijn opgekomen. Dit soort enquêtes zeggen spreker ten enen male niets. In de eerste plaats heeft men de tegen-proef niet genomen. Het zou heel best kunnen zijn dat bij grote partijen ook 70 % niet zou zijn opgekomen. En bovendien haalt de heer Van Ommen Kloeke enquêtes aan onder studenten. Hoeveel biljetten zijn daar teruggekomen? Hiermede komt spreker op het punt waar het hem om gaat. Hij is bijzonder bang dat als de opkomstplicht in Nederland zal worden afgeschaft de extreme partijen ongelooflijk in de kaart zullen worden gespeeld. Spreker kan het bewijs niet leveren, evenmin als de heer Van Ommen Kloeke dat voor zijn standpunt kan, maar naar zijn mening is het gevaar bijzonder groot dat diegenen in Nederland die vinden dat het allemaal heel redelijk wel gaat, niet zullen verschijnen bij de stembus, en dat juist degenen die vinden dat het allemaal verkeerd gaat in zeer grote getale zullen opkomen. Juist bij de evenredige vertegenwoordiging, zoals Nederland deze kent, past een zo groot mogelijke deelname aan de verkiezingen en deze deelname bereikt men inderdaad via de opkomstplicht. Wordt morgen aan de dag een meerderheidsstelsel ingevoerd, dan zal spreker de grote kampioen zijn van afschaffing van de opkomstplicht, want dan kan een aantal kiezers inderdaad beter thuisblijven, omdat zij toch weten dat hun

stem geen enkel gewicht in de schaal legt. Bij dat meerderheidsstelsel behoort geen opkomstplicht, maar bij de evenredige vertegenwoordiging wel. Wat betreft het feit dat een aantal van sprekers collega's de sanctie op de opkomstplicht niet handhaaft, spreker meent niet dat dat een argument mag zijn. Ook parkeerverboden worden lang niet altijd gehandhaafd, maar dat wil toch nog niet zeggen dat de parkeerverboden daarom moeten worden opgeheven? Spreker besluit met nogmaals te waarschuwen tegen een vervalsing van het beeld der verkiezingsuitslag dat zijns inziens is te verwachten bij afschaffing van de opkomstplicht.

De heer Drs. J.A.F. Roelen gaat thans over tot schriftelijke stemming. De uitslag van deze stemming is als volgt: vóór de resolutie hebben gestemd 302 afgevaardigden, tegen 139 afgevaardigden, blanco 9 afgevaardigden, terwijl er 12 ongeldige stemmen zijn uitgebracht. Dit betekent dat de resolutie zoals deze door de Commissie werd voorgesteld is aangenomen met 302 tegen 139 stemmen. De vergadering heeft zich derhalve uitgesproken vóór afschaffing van de opkomstplicht.

Thans stelt de voorzitter aan de orde de op deze resolutie ingediende amendementen. In de eerste plaats het amendement van de afdelingen Amsterdam en 's-Gravenhage. Dit wordt door stemming bij handopsteken aanvaard. Aan de resolutie wordt derhalve toegevoegd de zinsnede: mits de gelegenheid tot stemmen voor iedere stemgerechtigde deugdelijk blijft gegarandeerd.

Vervolgens het amendement van de afdeling Mijnstreek.

Nadat de heer Geertsema nog een waarschuwend woord tegen dit amendement heeft laten horen, constateert de heer Roelen dat de vergadering het door stemming bij handopsteken met overgrote meerderheid heeft verworpen.

De heer Roelen stelt thans aan de orde resolutie 7 inzake stembusakkoorden. De Partijraad adviseert aanvaarding na overneming van het amendement van de afdeling Capelle a/d IJssel. De afdeling Leiden trekt haar amendement in; de afdeling 's-Gravenhage trekt resolutie 7 A in.

De heer J.C.A. van Giezen, 's-Graveland, geeft een korte toelichting op het amendement van deze afdeling. Commissie en Partijraad hebben zich daar tegen verklaard omdat het overbodig zou zijn. Spreker beaamt dat het in de V.V.D. overbodig is, maar het zal niet voor de eerste keer zijn dat na de verkiezingen blijkt dat politieke partijen in het geheim, al vóór de verkiezingen, punten hebben laten vallen uit een verkiezingsprogramma, waarop zij de stemmen van de kiezers gevraagd hebben. Dit is het wat de afdeling 's-Graveland wil voorkomen.

De heer J.F. Meyeraan, Naarden, vraagt nadere toelichting van het advies van de Partijraad op het door de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg ingediende amendement. Waarom, zo vraagt hij, zijn de woorden "wanneer de omstandigheden dat mogelijk maken" essentieel?

De heer Drs. J.F. Scherpenhuizen, Groningen, deelt mede dat zijn afdeling haar amendement intrekt.

De afdeling Rijswijk geeft bij monde van haar afgevaardigde te kennen dat naar haar mening deze resolutie in dit hoofdstuk in feite niet thuishoort. De afdeling is van mening dat het sluiten van stembusakkoorden hoort tot de praktische politiek, het praktische beleid.

De heer Geertsema wil in de eerste plaats de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg van repliek dienen. De bedoeling van de "omstandigheden", die in punt e van de resolutie worden vermeld, is om niet een imperatieve opdracht te geven aan de partij of aan de vertegenwoordigers van de partij om stembusakkoorden te sluiten. De bedoeling is te voorkomen dat al te grote druk wordt uitgeoefend op de vertegenwoordigers van de V.V.D. om stembusakkoorden te sluiten. Deze stembusakkoorden behoren alleen te worden gesloten wanneer daar zeer reële en acceptabele mogelijkheden voor zijn.

Met wat de afgevaardigde van de afdeling Rijswijk heeft gezegd is spreker het absoluut ongens. Deze resolutie hoort zeer bepaald wel thuis in dit rapport. De hele opzet van dit rapport is geweest te trachten het onbehagen bij de kiezers weg te nemen. Een van de grote punten van onbehagen is dat men eigenlijk niet weet wat er met zijn stem gebeurt. Wat de V.V.D. nu hoopt is dat bij de eerstvolgende Kamerverkiezingen tegenover elkaar zullen komen te staan twee stembusakkoorden. Dan krijgt men als kiezer een werkelijke keuze en dan weet men ook veel beter dan op het ogenblik wat het resultaat van zijn stem zal zijn, vooropgesteld dat het akkoord waarvoor men gestemd heeft ook inderdaad een meerderheid bereikt. Het is één van de meest aangewezen middelen om de kiezer meer invloed te geven op de gang van zaken. Niemand kan natuurlijk zeggen of de omstandigheden zodanig zullen zijn dat er stembusakkoorden te sluiten zijn. Wij hopen het alleen van ganser harte.

Tenslotte de opmerking van de afdeling 's-Graveland. Deze wil dat een dergelijk stembusakkoord tijdig vóór de verkiezingen aan de kiezers bekend moet worden gemaakt. Spreker wijst erop dat de afdeling 's-Gravenhage haar amendement reeds heeft ingetrokken, juist omdat ook zij ervan overtuigd is dat in ieder geval de Algemene Vergadering van de V.V.D. in de gelegenheid zal worden gesteld om het akkoord al dan niet goed te keuren. Het is dus voor ons absoluut een vanzelfsprekende zaak dat het voor de verkiezingen bekend zal worden gemaakt. Nu waarschuwt de afdeling 's-Graveland ervoor dat partijen een programmapunt laten vallen voor de verkiezingen zonder dat bekend te maken. Spreker moet er wel op wijzen dat tegen dergelijke praktijken zelfs een resolutie van de V.V.D. niet helpt. Als partijen dat van plan zijn zullen zij het ondanks een V.V.D.-resolutie helaas toch doen. Spreker gelooft dus niet dat wij ons tot deze partijen op deze manier moeten wenden, want het zou eerder naar buiten toe de indruk maken alsof wij ons tot de V.V.D. zelf zouden wenden met deze resolutie en spreker dacht dat dat een volmaakt ongemotiveerd wantrouwen in de leiding van de partij zou betekenen.

De afgevaardigde van de afdeling Rijswijk dankt de heer Geertsema voor zijn antwoord. De zaak is hem veel duidelijker geworden en het gaat om duidelijkheid voor de kiezer. En juist in verband daarmee wil hij een suggestie doen, namelijk om in de resolutie of wel op te nemen dat men zich "in beginsel" uitspreekt voor het sluiten van dergelijke stembusakkoorden, of wel dat men zich daarvoor uitspreekt "in daartoe geëigende omstandigheden".

De heer Roelen meent dat wanneer het voorstel van de afdeling Rijswijk zou worden overgenomen dit een ernstige verzwakking van van de resolutie zou zijn. Indien men ergens eigenlijk niet voor is, kan men altijd stellen dat men er in beginsel voor is. Dat bevordert de duidelijkheid niet. Ook de woorden "in daartoe geëigende omstandigheden" betekenen naar sprekers mening een verzwakking. Dit kan betrekking hebben op een zo grote veelheid van omstandigheden dat het eenvoudig niet mogelijk is om die allemaal in de resolutie op te sommen. Het woord "dergelijke" lijkt spreker bepaald duidelijker toe en hij dacht dat het het beste was om deze resolutie aldus te aanvaarden. Dan is de resolutie het sterkste.

De heer Roelen vraagt vervolgens aan die afdelingen, die amendementen hebben ingediend en deze nog niet hebben ingetrokken, of zij bereid zijn dit alsnog te doen.

Alle afdelingen trekken hun amendementen in. Vervolgens brengt de heer Roelen de resolutie in stemming. Door stemming bij handopsteken wordt resolutie 7, geamendeerd door de afdeling Capelle aan de IJssel, aanvaard.

De heer Roelen geeft thans de leiding van de vergadering wederom over aan de heer Van der Pols, voorzitter van de partij.

De Voorzitter, Ir.K.van der Pols, dankt de heer Roelen voor de meesterlijke wijze waarop hij reeds een heel gedeelte van het eerste hoofdstuk van het rapport Kiezer en Gekozone heeft afgewerkt. Ook dankt hij alle sprekers die hun amendementen hebben toegelicht en de leden van de Commissie die de verschillende resoluties hebben verdedigd. In het bijzonder richt hij het woord tot de heer Geertsema die daarvan het leeuwendeel op zich heeft genomen. De Voorzitter meent dat het een voldoening voor de heer Geertsema zal zijn dat dit onderdeel van het werk van de Commissie in grote lijnen is aanvaard.

Vervolgens schorst de Voorzitter de vergadering tot zaterdagochtend.

ZATERDAGOGHTEND, 16 november 1968 - 9.30 uur.

Zaterdagochtend om 9.30 uur heropent de Voorzitter, de heer Ir.K.van der Pols, de vergadering.

Aan de orde is nog steeds punt 4 van de agenda: hoofdstuk I van het rapport Kiezer-Gekozone: Kiesstelsel en aanwijzing Kabinetformateur. In bespreking komen thans de resoluties 9 en 8, betrekking hebbende op aanwijzing kabinetsformateur, Minister-President. Als discussieleider treedt op de heer Roelen, als eerste woordvoerder van de commissie de heer Geertsema.

De heer Roelen, de leiding van de vergadering overnemende, stelt aan de orde resolutie 9, rechtstreekse verkiezing van de Minister-President door de kiezers. Tegen heeft zich verklaard de overgrote meerderheid van de commissie, het gehele Hoofdbestuur, de gehele Partijraad. De heer Roelen geeft het woord aan een voorstander van deze resolutie, het lid der commissie de heer Ir.F.Wagenmaker te Leiden.

De heer Wagenmaker wil deze resolutie 9 gaarne verdedigen. Het gaat er n.l. zijns inziens om dat de kiezer meer rechtstreeks bij de keuze van een regering wordt betrokken. De malaise waar alle moeilijkheden mee zijn begonnen is de parlementaire periode 1963 - 1967, waarin drie verschillende regeringen op basis van één verkiezing zijn opgetreden. Dit wekte bij de kiezer de indruk dat de vijf grote partijen het onderling wel regelen, dat zij af en toe wat ruziën en dan maar weer een andere regering maken. De kiezer voelde zich buiten spel staan en wil daarom meer invloed. Op dat gevoel is dit voorstel gegrond. Naar de mening van spreker heeft dit voorstel, waarbij het kiesstelsel van de evenredige vertegenwoordiging geheel wordt ghandhaafd, grote voordelen. Het politieke leven binnen de partijen zal er door worden geactiveerd, omdat de kandidaatstelling nu ook betrekking heeft op de Minister-President, en omdat binnen de partijen het probleem van het samengaan met andere partijen uitvoerig en zinvol aan de orde zal komen. De periode van lange kabinetsformaties na de verkiezingen zal verdwijnen en de kabinetsformatie zal zich nu vóór de verkiezingen afspelen en het gehele politieke leven doordringen. Er wordt als argument tegen dit voorstel aangevoerd dat het zal leiden tot sterk gedetailleerde afspraken vóór de verkiezingen tussen de partijen. Spreker wijst er op dat het stembus-akkoord ongeveer hetzelfde inhoudt. Alleen is het zo dat als aan het stembus-akkoord de confessionele partijen niet mee doen er niets van terecht komt. De opzet van dit voorstel is dus eigenlijk niet anders dan het stembus-akkoord nog meer verplicht te stellen, het is een breekijzer om vooral de confessionele partijen tot een keuze te dwingen.

De heer Van Raalte, De Bilt/bilthoven, is niet tevreden met de gang van zaken. De behandeling van deze materie vraagt z.i. veel meer tijd dan thans beschikbaar is. De partijleiding is bezig, aldus spreker, de zaken er door te drammen, en het image van de partij gaat daarbij volkomen teniet. De letters V.V.D. lijken meer op Volkspartij voor Vernachelen en Drammen. Voortdurend worden de sprekers onderbroken door het tijdsignaal.

De heer Roelen vraagt de heer Van Raalte om te beginnen met zich zelf een zekere beperking op te leggen in de tijd die hij nodig heeft voor zijn bijdrage. Het is alles een kwestie van zelfdiscipline. Vele sprekers hebben verhalen gehouden die ook in een kwart van de tijd te berde hadden kunnen worden gebracht. Hij vraagt de heer Van Raalte in de allereerste plaats zich zelf te beperken.

De heer Van Raalte wil zich schikken in de leiding van de heer Roelen, echter onder protest. Hij wil thans ingaan op de resolutie 9 zelve. De afdeling De Bilt/Bilthoven gevoelt daar niets voor, evenmin als zij iets voelde voor het stembus-akkoord. Zij is het echter met de heer Wagenmaker eens dat het aannemen van een resolutie inzake een stembus-akkoord in feite zinloos wordt als men resolutie 9 niet aanvaardt. Spreker hoopt dat hij thans kort genoeg is geweest.

De heer Geertsema wil een paar opmerkingen maken over het onderhavige onderwerp. De heer Wagenmaker heeft een pleidooi gehouden voor de gekozen Minister-President. De commissie is in grote meerderheid daar niet voor, omdat deze meerderheid meent dat de gekozen Minister-President bepaald niet past in het parlementaire systeem zoals dat in Nederland vigeert. Rechtstreekse verkiezing van de Minister-President geeft slechts ogenschijnlijk de kiezer meer invloed. In feite is dit echter geenszins het geval. In feite krijgt bij elk conflict dat ontstaat tussen regering en kamer de regering als zijnde direct gekozen een enorm sterke positie, terwijl de positie van de parlementsleden, die toch de kiezers vertegenwoordigen, aanzienlijk verzwakt ten opzichte van de huidige situatie. In plaats van de kiezer meer invloed op het gebeuren te geven, geeft men hem derhalve in feite minder invloed. Dat is de reden dat de commissie in overgrote meerderheid tegen deze resolutie is.

De heer Roelen brengt resolutie 9 in stemming. Door stemming bij handopsteken blijkt dat de resolutie door de vergadering wordt verworpen.

De Voorzitter stelt thans aan de orde resolutie 8: Kandidaatsstelling door het parlement van een kabinetsformateur, tevens kandidaat-Minister-President.

De heer Van Raalte, De Bilt/Bilthoven, deelt mede dat deze afdeling op deze resolutie een amendement heeft ingediend dat volgens het advies van de Partijraad indien de resolutie wordt aangenomen zou worden overgenomen. Het enige wat spreker dus nog heeft te zeggen is dat hij heel veel voor deze resolutie voelt. Het parlement kan op deze wijze betrokken worden bij de aanwijzing van de formateur, ook als er geen stembus-akkoord tot stand is gekomen. Het kan wellicht een versnelling in de hand werken, ofschoon dat door de praktijk wel zal worden uitgewezen aangezien hiermede nog niet is gewerkt. Het kan ook zijn dat de gang van zaken er niet mee wordt versneld. Dan zouden wij deze zaak op den duur weer moeten laten schieten. Als liberalen zijn wij echter verplicht om nieuwe mogelijkheden te proberen.

De heer Mr. E. H. Toxopeus, voorzitter van de Tweede Kamerfractie, heeft begrepen dat er ogenschijnlijk enige aantrekkelijkheden zijn in dit voorstel. Hij heeft getracht vanuit de ervaring van een aantal kabinetsformaties zich zelf een voorstelling te vormen hoe dit voorstel in de praktijk zou gaan werken. Hij is daarbij tot de conclusie gekomen dat het voorstel slechts ogenschijnlijk voordelen oplevert, terwijl er in wezen alleen maar nadelen aan verbonden zijn. Is er een stembus-akkoord tot stand gekomen waarbij men het eens is over de te benoemen premier, dan is wat in deze resolutie wordt voorgesteld slechts een formaliteit. De gehele zaak is dan al beklonken buiten de openbaarheid. Wanneer er geen stembus-akkoord is, zullen de betrokken fractievoorzitters, willen zij inderdaad tot een resultaat komen, buiten de openbaarheid de gehele zaak na de verkiezingen moeten gaan spelen. Dit zal naar sprekers mening zeer vertragend werken.

Er moet een kandidaat gevonden worden, er moet een program worden opgesteld: spreker ziet dat nog niet gebeuren, maar als het gebeurt gebeurt het volkomen in het geheim. Is zulks niet het geval en zou men een min of meer open debat in de kamer krijgen, dan zal men toch moeten weten dat de te noemen kandidaten bereid zijn eventueel formateur te worden. Spreker is bang dat in dat geval juist degenen die het meest capabel zijn zich niet beschikbaar zullen stellen. Het verzoek van een fractievoorzitter is nu eenmaal in gevoelswaarde niet gelijk aan het verzoek van het staatshoofd. Spreker vreest dat velen een "kandidatuur" zullen weigeren omdat zij weten dat zij in het parlement op een wellicht niet al te prettige manier zullen worden besproken. Als deze kandidaatstelling dan mislukt moet het staatshoofd alsnog op de thans bestaande wijze trachten de breuk weer te lijmen. Het staatshoofd staat dan voor het feit dat een aantal mensen als het ware al is afgekeurd, en is dus aanzienlijk beperkt in de keuze van personen. Spreker ziet hierin derhalve in het geheel geen voordelen; alleen een eventueel grote mogelijkheid tot wat hij onparlementair zou willen noemen gekonkel achter de schermen waar niemand iets van merken zal.

Een enkele opmerking wil de heer Toxopeus nog maken over onze constitutionele monarchie. De V.V.D. is voorstandster van de constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje. Niet alleen op grond van emotionele overweging, maar wel degelijk ook omdat zij meent dat juist de constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje voor ons land en voor ons volk een goede zaak is. Binnen dat stelsel, binnen ons huidig staatsbestel past en is volkomen juist, is eigenlijk de enig juiste methodiek, dat het staatshoofd deze beslissing nemen zal. Daar is het staatshoofd als het ware toe opgevoed en opgeleid en het is de enige in Nederland van wie iedereen aanvaardt dat het iemand is die buiten de partijpolitiek staat, en die zich met grote ernst en zorgvuldigheid wijdt nu juist aan het oplossen van dit vaak heel lastige probleem. Ervaring heeft geleerd dat dit ook zo gebeurt. Ervaring heeft geleerd met name bij Hare Majesteit Koningin Juliana, dat zij met de grootste zorg en ernst dit werk verricht, en dat zij op uiterst democratische wijze volkomen volgens onze constitutionele regels op een moment de knoop doorhakt. Dat is een zaak die past in ons staatsbestel, en spreker zou deze zaak bij voorkeur zo willen houden. Onparlementair uitgedrukt zou hij dit willen aanduiden als de olie in de machine. Als de zaak onoplosbaar lijkt bij een kabinetsformatie wordt op deze wijze toch altijd nog een oplossing gevonden. Als laatste argument tegen deze resolutie zou spreker nog willen aanvoeren dat indien de V.V.D. dan werkelijk een constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje wil houden zij dan niet een naar sprekers oordeel juist zo essentiële taak van het constitutionele staatshoofd moet willen trachten af te schaffen. Want daar wordt met deze methodiek toch naar gestreefd. Op deze wijze zou het staatshoofd naar sprekers mening als het ware naar het tweede plan worden geschoven. Het staatshoofd mag dan nog optreden als de zaak helemaal vast is gelopen. Spreker heeft er wel degelijk begrip voor dat er eens wat nieuws moet worden geprobeerd. Hij betreurt het eigenlijk zelf dat hij een tegenstander moet zijn van een van deze nieuwe dingen die op het eerste gezicht misschien veel mensen aanspreken. Maar hij gelooft dat de leden van de V.V.D. volstrekt realistisch moeten zijn en zich wel moeten afvragen of zo'n nieuwigheid bij benadering nu ook werkelijk een verbetering zou zijn. Komen zij tot de overtuiging dat zulks niet het geval is dan moeten zij zo'n nieuwigheid ook niet propageren: een uitspraak die de heer Geertsema gisteren heeft gedaan. Die uitspraak geldt voor spreker in de hoogste mate, hij kan dit niet met genoeg ernst zeggen terzake van dit voorstel. Spreker is werkelijk overtuigd dat deze resolutie nietsoplost, dat zij alleen maar een schijnoplossing biedt en dat aanneming daarvan praktisch gesproken dus een slechte zaak zal zijn. Hij is er bovendien van overtuigd dat zij afbreuk doet aan het stelsel van de

constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje zoals wij dat kennen, en dat het de schijn zal wekken alsof de V.V.D. zou voorstaan dat de functie van het constitutionele staatshoofd verkleind zou worden tot een puur ornamentele. En dat is, zo dacht spreker, toch niet de bedoeling.

De heer Mr. W. G. Belinfante, Den Haag, lid van de commissie Kiezer-Gekozone, wil het voorstel van de commissie gaarne toelichten. De commissie is tot dit voorstel gekomen juist om de omgekeerde redenen waarom de heer Toxopeus er tegen is. Hij meent dat het het beste is om de drie contra-argumenten van de heer Toxopeus te bespreken.

In de eerste plaats heeft de heer Toxopeus gezegd dat het zo onplezierig zou zijn voor de kandidaat om in het parlement te worden besproken. Er zouden wel eens onaardige dingen over hem kunnen worden gezegd. Nu zijn die onaardige dingen natuurlijk al lang gezegd in de pers en allerlei andere organen, maar bovendien: indien men ambieert om kabinetsformateur te worden moet men er toch tegen kunnen dat er in het parlement minder vriendelijke dingen over zijn persoon worden gezegd. Spreker gelooft dan ook dat dat argument helemaal niet mag meetellen.

Dan heeft de heer Toxopeus gezegd dat het huidige systeem zo goed past in onze constitutionele monarchie. Spreker is de tegenovergestelde mening toegedaan. In onze constitutionele monarchie is er een staatshoofd, dat handelt onder verantwoordelijkheid van een minister, maar naar buiten nooit optreedt als nemer van de beslissingen zelf, als verantwoordelijk voor de beslissingen zelf. Het staatshoofd is onschendbaar, de minister is verantwoordelijk. Nu is daar de merkwaardige uitzondering bij de aanwijzing van de kabinetsformateur. Daar is niet een Koninklijk Besluit in de staatsrechtelijke zin mede gesigneerd door een minister, maar daar wordt door het staatshoofd zelf een kabinetsformateur aangewezen. Dat gebeurt op adviezen van belangrijke politieke personages, maar het besluit wordt niet gecontrasigneerd door een minister. Dat spreekt ook vanzelf, dat zou natuurlijk niet kunnen. Maar dat dit zou passen in een constitutionele monarchie moet spreker ontkennen. Het is juist een grote uitzondering op wat normaal in onze constitutionele monarchie plaats vindt. Daarom meent spreker dat deze, hij zou haast zeggen, verouderde, methode van aanwijzing van een kabinetsformateur niet meer past in de parlementaire monarchie zoals Nederland die op dit ogenblik heeft. De commissie meent dan ook in grote meerderheid dat het een verbetering zou zijn indien de kabinetsformateur zou worden aangewezen door het parlement. En nu moet men niet denken dat dit zo'n geweldige revolutionaire verandering is ten aanzien van de huidige situatie. Er behoeft geen letter in enige wet voor veranderd te worden, laat staan in de Grondwet. Indien de Tweede Kamer zich eenvoudig opwerpt als degenen die een voordracht voor de kabinetsformateur behoort te gaan doen dan hoeft daar niets voor in de wet te worden gewijzigd. Het staatshoofd zal zich natuurlijk aan de aanbeveling van het parlement houden. Natuurlijk begrijpt spreker, en met hem de andere voorstanders van deze resolutie, heel goed dat de aanwijzing van een kabinetsformateur niet een zaak is die volledig in de openbaarheid kan worden behandeld. Zo zal het in de praktijk dan ook niet gaan. Men zal wel degelijk achter de schermen trachten het hierover eens te worden, maar er zal toch wel komen een debat in de Tweede Kamer waarin degenen die deze kabinetsformateur voorstellen de redenen aangeven waarom zij dat doen. Dat lijkt spreker van belang, dat lijkt hem in overeenstemming met wat een ieder wenst.

Het derde door de heer Toxopeus aangevoerde argument heeft spreker eigenlijk niet goed begrepen. De heer Toxopeus heeft gezegd: wij hebben nu eenmaal een constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje, wij zijn daar erg blij mee, de zaken gaan

goed, en dan moet men niet aan het staatshoofd een zekere bevoegdheid gaan ontnemen. Spreker heeft persoonlijk nooit begrepen dat het voor dit staatshoofd nu zo'n bijzonder prettige bezigheid was. Integendeel, het is een bijzonder pijnlijke en moeilijke zaak, waarbij men bovendien wel eens een fout kan maken, en er zijn wel eens merkwaardige kabinetsformateurs voor het daglicht gekomen. Wij willen dat natuurlijk nooit wijten aan dat staatshoofd, zo gaat spreker voort, dat staatshoofd blijft onschendbaar, maar het is dan toch wel eens eigenaardig om te zien hoe die adviseurs van het staatshoofd ertoe zijn gekomen om iemand als kabinetsformateur aan te bevelen waarvan een ieder meent dat die nu niet de eerst aangewezen man is. Op spreker en op de leden van de commissie Kiezer-Gekozenen maken de argumenten van de heer Toxopeus derhalve geen indruk. De redenen waarom hij en zijn commissie voor deze resolutie zijn, zijn reeds uiteengezet in het rapport. Hij meent te kunnen volstaan met te zeggen dat deze aanbeveling behoort te worden aanvaard.

De heer Geertsema wil aan het betoog van de heer Belinfante nog een enkele toevoeging geven. Hij zou nog op één punt willen wijzen, en dat is dat hij het voorstel dat de commissie met deze resolutie doet in feite ziet als een logische consequentie van het besluit dat gisteren door de vergadering in overgrote meerderheid is aangenomen, n.l. het voorstel inzake het stembusakkoord. De gehele opzet is om de kiezer meer invloed te geven op het gebeuren, om de kiezer duidelijker voor ogen te stellen wat in onze staatsrechtelijke keuken wordt gekookt. Gisteravond heeft de vergadering vóór een resolutie gestemd die voorstelt zulks te doen via stembusakkoorden opdat de kiezer weet wat het resultaat van zijn stem zal zijn. Praktisch zeker zal bij zo'n stembusakkoord door de samenwerkende partijen worden gezegd wie zij zich denken als Minister-President. Als zo'n stembusakkoord tot stand komt en een meerderheid krijgt is wat in deze resolutie wordt voorgesteld een formaliteit; de kiezers weten van tevoren wie Minister-President zal worden. Maar tenslotte moet ook worden geprobeerd een voorziening in te bouwen voor het geval geen stembusakkoord tot stand komt. Ook in dat geval moet getracht worden een zo groot mogelijke openbaarheid te verkrijgen. Die openbaarheid gaat nu eenmaal niet gepaard aan het gaan van de fractievoorzitters naar Soestdijk, aan het uitbrengen van adviezen aan de Koningin, adviezen die dikwijls wel eens tegengesteld zijn, en dan komt ineens zonder dat iemand weet waar dit besluit precies op gebaseerd is een formateur uit de bus. Wellicht herinnert U zich allemaal nog, zo gaat spreker voort, hoe verwonderd U was toen de laatste keer ineens als formateur Cals uit de bus kwam in een stadium waarin eigenlijk niemand dat verwacht had en niemand ook wist wie nu eigenlijk aan de Koningin dat had geadviseerd. Ook als geen stembusakkoord tot stand is gekomen moet toch worden getracht een zo groot mogelijke openbaarheid te brengen en in de Kamer dan een debat te krijgen waarbij de partijen in ieder geval verplicht zijn in de openbaarheid te zeggen waarom zij vinden dat er een bepaalde formatie tot stand moet komen en waarom zij vinden dat een bepaalde persoon het Minister-Presidentschap op zich zal moeten nemen.

Bij interruptie wordt de heer Geertsema tegengeworpen dat de vergelijking met de formatie-Cals niet opgaat aangezien deze niet na verkiezingen is opgetreden.

De heer Geertsema beaamt zulks maar blijft erbij dat zonder dat iemand weet hoe dit precies gegaan is na adviezen uitgebracht door de fractievoorzitters ineens de heer Cals als Minister-President uit de bus kwam. Spreker ziet het zo dat stembusakkoorden de voorkeur verdienen, maar lukt het niet deze tot stand te brengen dan acht hij het in resolutie 8 voorgestelde de beste oplossing.

De heer J.F. Meyeraan, Naarden, is door de argumenten van de heren Belinfante en Geertsema niet overtuigd. De heer Belinfante heeft gewezen op de wat moeilijke positie voor het staatshoofd

indien deze iemand moet aanwijzen min of meer op tegenstrijdige adviezen vanuit de Kamer. Wel, diezelfde Kamer en diezelfde fractievoorzitters kunnen indien zij dat willen ook vandaag aan de dag tot een meer eensluidend advies aan de Koningin komen. Indien men het werkelijk wil hoeft men niets te veranderen, en moet alleen de praktijk van de huidige procedure grondig verbeteren en spreker gelooft dat dat bepaald veel belangrijker zou zijn voor het imago van de gekozenen tegenover de kiezers. Men moet minder "konkelen" en meer in het landsbelang proberen zo spoedig mogelijk tot een regering te komen. Dat kunnen de fractievoorzitters en de partijen op een heel eenvoudige manier doen. Spreker meent dat deze resolutie geen enkele zin heeft. Wordt zij werkelijk in de praktijk toegepast, dan is het een schijnvertoning. Door de heer Geertsema en ook door de heer Korthals Altes in zijn artikel in "Vrijheid en Democratie" is nog als argument aangevoerd dat een stembusakkoord naar alle waarschijnlijkheid de keuze van de Minister-President zal inhouden. Daar is spreker lang niet zo zeker van. De V.V.D. heeft zich uitgesproken voor stembusakkoorden die niet te gedetailleerd mogen zijn, opdat men na de verkiezingen rekening kan houden met de verschuivingen tussen de voorkeur voor de partijen die samen dat stembusakkoord hebben aangegaan. Indien de verschuivingen een beetje belangrijk zijn en men daarmee rekening wil houden, behoeft de bij voorbaat gedachte Minister-President bepaald niet de meest aangewezen persoon te wezen.

Spreker zou de vergadering willen aanbevelen resolutie 8 te verwerpen. Hij wil daarbij aantekenen dat de afdelingen Amstelveen, Muiderberg en Naarden een resolutie hebben ingediend die het partijbestuur heeft overgenomen voor het geval de resoluties 8 en 9 worden verworpen. De betrokken afdelingen menen dat het niet juist zou zijn als deze vergadering over deze materie geen uitspraak zal doen. Dat was het eerste motief voor indiening van deze resolutie, die overigens door de afdelingen van harte wordt ondersteund.

De heer Drs. P.A. Delvaux, Utrecht, wil een vraag stellen aan de heer Belinfante. Deze heeft als bezwaar tegen de tegenwoordige procedure genoemd dat de ministeriële verantwoordelijkheid zoek is. Spreker gelooft dat ook, maar zijn vraag is waar de ministeriële verantwoordelijkheid blijft bij een gang van zaken zoals door de resolutie van de Commissie bedoeld. Spreker meende dat de ministeriële verantwoordelijkheid ook daar zoek blijft.

De heer Belinfante wil even antwoorden op de woorden van de laatste spreker. Hij heeft inderdaad gezegd dat bij de huidige procedure de ministeriële verantwoordelijkheid niet speelt, maar hij heeft daarbij gezegd dat dat natuurlijk ook bij de nieuwe door de Commissie voorgestelde procedure het geval is. De positie van het staatshoofd is daarbij echter wel gewijzigd. Zoals de situatie op het ogenblik is wijst het staatshoofd de kabinetsformateur aan op in het verborgen gegeven advies van vooraanstaande politici. Als de nieuwe procedure wordt ingevoerd wijst het staatshoofd de kabinetsformateur aan op advies van de Tweede Kamer, die daarover een openbaar debat heeft gehouden.

De heer Korthals Altes wil een enkele opmerking maken naar aanleiding van de interventie van de heer Meyeraan. Spreker herinnert eraan dat gisteren door de vergadering resolutie 7 inzake stembusakkoorden is aangenomen. Het sluiten van stembusakkoorden impliceert nu naar sprekers mening dat ook de persoon van de formateur, tevens kandidaat Minister-President, tevoren in het algemeen reeds bekend zal zijn. Bij het sluiten van een stembusakkoord kan immers eventueel ook reeds worden medegedeeld wie als formateur zal worden voorgedragen. Persoonlijk acht spreker het ondenkbaar dat indien een aantal partijen het eens wordt over een program niet tevens vaststaat wie voor de uitvoering van dat program in eerste instantie verantwoordelijk zal zijn. Zou zulks niet het geval zijn, dan zal het resultaat van het stembusakkoord niet meer betekenen dan een duidelijke geuite wens om het eens te worden, doch geen enkele garantie geven ten aanzien van de vraag

of men het in de praktijk wel eens is. Bij een serieus stembusakkoord zal men de Minister-President moeten kennen. Pas dan heeft de kiezer ook een werkelijke keuze. Blijven de partijen op dit punt in gebreke, dan is de enige mogelijkheid om de kiezer toch nog een inzicht te geven dat openbare debat in de Tweede Kamer, waar de figuur van de kandidaat-Minister-President dan bij wijze van spreke uit te voorschijn komt. Spreker ziet de kandidaatstelling door het parlement van een kabinetsformateur ook als een belangrijk pressie-middel om stembusakkoorden op tijd tot stand te laten komen. Hij waarschuwt de vergadering dat indien deze zich tegen resolutie 8 zou uitspreken, de uitvoering in de praktijk van resolutie 7, die de vergadering gisterenavond heeft aangenomen, voorlopig wel vergeten kan worden. Daarom dringt hij er bij de vergadering op aan om de consequente redenering van de Commissie te volgen, en niet gisterenavond A zeggen en vandaag bij B een stap terug te doen.

De heer Roelen meent dat resolutie 8 thans voldoende is toegelicht. Hij brengt de resolutie in schriftelijke stemming.

De uitslag van deze stemming luidt: Voor de resolutie zijn uitgebracht 222 stemmen en tegen de resolutie eveneens 222 stemmen, zodat de stemmen hebben gestaakt. Onder deze omstandigheden acht de heer Roelen het nuttig indien de stembureaux de stemmen nog eenmaal tellen. Ook de uitslag van deze tweede telling is: 222 voor, 222 tegen, en 6 blanco. Geen ongeldige stemmen.

De heer Roelen constateert dat ingevolge artikel 48 van het Huishoudelijk Reglement het voorstel thans geacht wordt te zijn verworpen.

De Voorzitter, de heer Van der Pols, noemt dit wel een heel bijzondere uitslag van een stemming over een controversieel onderwerp. Spreker probeert zich even voor te stellen wat er gebeurd zou zijn als deze resolutie met een zeer kleine meerderheid was aangenomen of met een zeer kleine minderheid was verworpen. Hij gelooft dat dan een nog onaangenamer toestand zou zijn ontstaan, want met name wanneer de resolutie zou zijn aangenomen met een zeer kleine meerderheid, zou de duidelijkheid van deze uitspraak van de vergadering niet bijzonder groot geweest zijn, vooral wanneer men zich realiseert dat de partij, indien zij in haar totaliteit zou zijn vertegenwoordigd, meer dan 900 stemmen kan uitbrengen, terwijl er nu slechts 444 stemmen zijn uitgebracht. Spreker meent dat deze speling van het noodlot, of van het lot, hoe men het ook noemen wil, ons een vingerwijzing geeft, en die vingerwijzing is om ons nog eens over dit probleem te bezinnen en over enige tijd dit onderwerp nog eens aan de orde te stellen. De voorbereiding en aandacht die er door de Commissie aan is besteed rechtvaardigt dat zijns inziens ten volle, en hij gelooft dat hier nader beraad wel op zijn plaats is. Het Hoofdbestuur zal deze zaak nog eens bezien, aldus spreker, en dan zal op een later tijdstip dit onderwerp wellicht nogmaals aan de orde gesteld worden.

De heer Toxopeus is het met de heer Van der Pols op dit punt niet eens. Het lijkt hem een hachelijke zaak om alleen deze resolutie nogmaals aan de orde te stellen. Indien men daarbij van de redenering uitgaat dat de partij hier vandaag niet voldoende vertegenwoordigd is, zal men alle resoluties nogmaals aan de orde moeten stellen.

De heer Van der Pols herhaalt dat over deze zaak in het Hoofdbestuur nader beraad zal plaatsvinden. Hij meent dat het argument, dat door de heer Toxopeus wordt aangevoerd, niet geheel opgaat. Wanneer er een zeer duidelijke meerderheid in deze vergadering is voor een of ander voorstel dan kan dat rustig aanvaard worden, maar juist bij staking van stemmen is datgene wat spreker heeft gezegd een additioneel argument er nog eens op terug te komen.

De heer Mr. J. de Wilde, Amsterdam, merkt op dat bij deze overwegingen toch wel degelijk moet worden betrokken dat de Partijraad in meerderheid tegen dit voorstel was.

Vanuit de zaal wordt de suggestie gedaan deze kwestie bij wijze van proef aan een partij-referendum te onderwerpen.

De heer Van der Pols zegt dank voor deze suggestie en constateert dat het heel duidelijk is dat deze zaak ruime stof tot discussie voor het Hoofdbestuur oplevert.

De heer Roelen gaat thans over tot behandeling van de op resolutie 8 ingediende amendementen. Allereerst stelt hij aan de orde de door de afdeling Haarlem voorgestelde gewijzigde resolutie 8A.

De heer G. Donkersloot, wageningen, meent dat in resolutie 8A een essentieel andere zaak aan de orde is dan in resolutie 8. In resolutie 8A wordt niet gesproken over de persoon van een kabinetsformateur, maar over de vereisten die aan een kabinetsformateur en aan de kabinetsformatie in het algemeen gesteld moeten worden. De opzet van de resolutie is om te komen tot grotere openheid en duidelijkheid tegenover de kiezers. De door de afdeling Haarlem voorgestelde werkwijze zal het Nederlandse volk meer inzicht geven in de standpunten van de fracties in de Tweede Kamer en in de vereisten die aan een formateur moeten worden gesteld. De heer Donkersloot is van mening dat hierdoor de gevoelens van onbehagen duidelijk zouden verminderen.

Mevrouw Dr. H. A. Bleeker-van Styrum, Vlaardingen, deelt mede dat haar afdeling de kandidaatstelling van de formateur door de Tweede Kamer heeft afgewezen, maar erop heeft aangedrongen meer openheid over de gang van zaken bij de kabinetsformatie te betrachten. Uit dien hoofde zou de afdeling Vlaardingen het voorstel van de afdeling Haarlem dan ook willen steunen. Slechts zouden naar de mening van de afdeling Vlaardingen de woorden "een week na de goedkeuring van de geloofsbriefven" moeten worden vergangen door de woorden "een week na de verkiezing". Dat is namelijk het moment waarop de bevolking graag weten wil hoe in het parlement, speciaal in de Tweede Kamer, gedacht wordt over de te volgen gang van zaken.

De heer Geertsema is bepaald geen voorstander van de door de afdeling Haarlem voorgestelde resolutie 8A. Hij spreekt daarbij namens de gehele Commissie. Hij gelooft dat deze resolutie geen vlees en geen vis is. Men heeft nu eenmaal in de partij gezegd: Wij willen niet dat er door de Tweede Kamer een naam aan de Koningin wordt voorgedragen voor kabinetsformateur; nu moet men niet langs deze weg toch de consequenties van zijn beslissing enigszins proberen te verzachten. Men mag dit niet vergelijken met bijv. de inspraak terzake van de burgemeestersbenoeming. Daarbij kan men inderdaad zeggen dat in een bepaalde gemeente een burgemeester moet voldoen aan bepaalde vereisten, los van namen. Zo is het echter niet bij de aanwijzing van een Minister-President. Men kan geen debat in de Kamer gaan houden over de vereisten waaraan een Minister-President onder de huidige omstandigheden eigenlijk moet voldoen. Minister-Présidenten moeten allemaal aan precies dezelfde eisen van bekwaamheid, integriteit e.d. voldoen. Dat men aan de één de voorkeur geeft boven de ander, ligt in allerlei programmatische en politieke overwegingen die men heel moeilijk in de Kamer kan gaan noemen.

De heer Roelen brengt thans resolutie 8A in stemming. Door stemming bij hand opsteken wordt vastgesteld dat de vergadering resolutie 8A verwerpt.

Thans komt aan de orde het voorstel van de afdeling Naarden om bij verwerping van de resoluties 8 en 9 een nieuwe resolutie te aanvaarden, waarin wordt uitgesproken om in onderzoek te nemen op welke wijze de bezwaren welke kleven aan de huidige procedure kunnen worden ondervangen. De Commissie is tegen deze resolutie; de Partijraad in meerderheid voor.

De heer Geertsema, het standpunt van de Commissie toelichtend, stelt dat hij met de beste wil van de wereld niet kan begrijpen wat een dergelijk onderzoek ooit zou kunnen opleveren. Er is nu door de partij gezegd dat zij de huidige procedure wenst te handhaven; dat betekent dus geheime adviezen van de fractievoorzitters aan de Koningin. Dat is een bijzonder simpele eenvormige procedure en het is spreker volstrekt onduidelijk wat men daaraan door studie zou kunnen verbeteren. Men kan

natuurlijk wel voor alles Commissies gaan instellen, maar deze zaak is er toch werkelijk te simpel voor.

De heer L.P.Fluitman, Eindhoven, zou bijzonder graag het motief van de meerderheid van de Partijraad willen weten. Waarom was de meerderheid van de Partijraad voor aanvaarding van deze resolutie?

De heer Roelen gelooft dat de heer Fluitman het zo moet zien, dat de Partijraad deze resolutie eenvoudig heeft beschouwd als een alternatief voor resolutie 8. Toen de Partijraad zich derhalve in meerderheid had verklaard tegen resolutie 8 heeft zij zich als vanzelfsprekend eveneens in meerderheid verklaard voor het handhaven van de in feite bestaande procedure, zonder er nu bijzonder veel acht op te slaan dat in deze resolutie een nader onderzoek wordt gevraagd. Daarover is in ieder geval in de Partijraad geen woord gezegd.

De heer Roelen wil thans het voorstel van de afdeling Naarden in stemming brengen. Alvorens hij hiertoe kan overgaan ontspint zich echter een orde-debat. Sommigen pleiten voor aanhouding.

De heer J.F.Meyeraan, Naarden, gaat tijdens dit orde-debat nog wat nader op de interpretatie door de heer Geertsema van de door Naarden voorgestelde resolutie in. Deze interpretatie is naar sprekers mening niet helemaal juist. De afdeling Naarden heeft geen nader onderzoek van de procedure gevraagd, maar van de wijze waarop die in de praktijk wordt gehanteerd. Dat is iets geheel anders en daar zal, dacht spreker, bepaald wel iets aan te doen zijn.

De heer Roelen vraagt of het de bedoeling van de heer Meyeraan is dat bij het onderzoek naar de toepassing van de huidige procedure de adviezen worden opgevraagd die in het verleden bij kabinetsformaties zijn uitgebracht aan Hare Majesteit de Koningin. Een andere mogelijkheid ziet hij namelijk niet.

De heer J.F.Meyeraan antwoordt dat dit bepaald zijn bedoeling niet is. De heer Belinfante heeft daarstraks gezegd dat men als Tweede Kamer resolutie 8 zo zou kunnen invoeren. Nu meent spreker dat de fractieleiders zonder veel moeite ook de bestaande procedure op een andere wijze, op een voor het landsbelang veel betere wijze, zouden kunnen hanteren. De aan de Koningin uitgebrachte adviezen heeft men daar toch niet bij nodig; men kan dit toch in onderlinge eigen kring wel uitzoeken.

De heer Mr.J.de Wilde herinnert aan het door de Partijraad over het voorstel van de afdeling Naarden uitgebrachte advies, zoals hij dat daarstraks bij resolutie 8 toen de stemmen staakten ook heeft gedaan. Hij vraagt een uitspraak van de Algemene Vergadering. Dat is openheid in de democratie, aldus spreker.

De heer Toxopeus sluit zich hierbij aan. Resolutie 8 is daarstraks reglementair verworpen. De Voorzitter heeft toen gezegd: Wij zullen er in de toekomst nog wel eens nader over denken. Spreker was het volstrekt met de Voorzitter oneens op dit punt. En hij wil er nog eens op wijzen dat resolutie 8 niet is aangehouden, maar door de Algemene Vergadering verworpen. Nu ligt er een volgende resolutie ter tafel en nu krijgt spreker de indruk dat er mensen in de vergadering zijn die vragen om ook deze resolutie maar aan te houden. Maar de vorige resolutie is niet aangehouden, de vorige is verworpen, en over dit voorstel van de afdeling Naarden, deze nieuwe resolutie die thans ter tafel ligt, moet gestemd worden.

De heer Roelen wil thans dit orde-debat sluiten en brengt de resolutie van de afdeling Naarden in schriftelijke stemming. De uitslag van de stemming luidt: 243 stemmen voor, 229 tegen, 4 blanco en 6 ongeldig, zodat het voorstel van de afdeling Naarden is aangenomen.

De heer Roelen stelt thans aan de orde de resoluties 10, 11 en 12, inzake de Eerste Kamer. Op resolutie 10, die zich uitspreekt voor afschaffing van de Eerste Kamer zijn geen amendementen ingekomen.

De heer J.J.Mulder, Rotterdam, wijst op het grote aantal amendementen dat is ingediend op de resoluties 11 en 12. Hieruit

moet toch wel worden geconcludeerd dat zich in de partij een zekere onvrede met de werkwijze van de Eerste Kamer heeft meester gemaakt. Voordat hij hier nader op ingaat wil hij uitdrukkelijk stellen dat wij in onze Eerste Kamer voortreffelijke senatoren hebben, die binnen het kader van hun taakstelling in de ogen van de partij hun werk meer dan voortreffelijk verrichten. Nu dacht de afdeling Rotterdam dat als de taakstelling voor de Eerste Kamer een verandering zou ondergaan dit tal van lieden die voor afschaffing van die Eerste Kamer pleiten zou kunnen bewegen een compromis op dit gebied te aanvaarden. De afdeling Rotterdam heeft in haar amendement op resolutie 11 een verandering in die taakstelling willen aangeven. De afdeling heeft daarbij slechts voorbeelden willen geven. Zij heeft een soort schets opgesteld, en wil de uitwerking van deze schets gaarne overlaten aan de experts en de deskundigen, waarbij de afdeling in de eerste plaats denkt aan de commissie Kiezer-Gekozone, waarin zij overigens tot haar lichte verwondering geen vertegenwoordiger van onze Eerste Kamer heeft aangetroffen. Tegen resolutie 12 heeft de afdeling Rotterdam uitzonderlijk grote bezwaren. Gisterenavond heeft een ieder zich vol enthousiasme vóór de evenredige vertegenwoordiging uitgesproken. Ook spreker is daarvoor. Maar dan begrijpt hij niet hoe men ooit met een voorstel kan komen, gebaseerd op een, zij het vereenvoudigd, districtenstelsel voor de verkiezing voor de Eerste Kamer. Onze taak is een verduidelijking in de politiek te krijgen. Wij menen dat de directe contacten tussen kiezer en gekozone beter zijn dan de indirecte contacten. Dat is dan ook de reden dat de afdeling Rotterdam voorstelt ook de Eerste Kamer direct te verkiezen. Zij gelooft niet dat een instituut dat nog stamt uit de tijd van de republiek van de zeven verenigde provinciën in zijn huidige vorm gehandhaafd kan worden. Dit strijdt met elke moderne opvatting van de politiek. Nu wil de afdeling Rotterdam gaarne soepel zijn. Zij zou dan ook het volgende willen voorstellen: eerst het amendement van de afdeling Amsterdam in stemming brengen, onder voorwaarde echter dat de commissie die de afdeling Amsterdam ingesteld wil zien mede in haar studie betreft de wijze van verkiezing van de Eerste Kamer. Indien de afdeling Amsterdam hiermede akkoord gaat en het amendement van de afdeling Amsterdam zou worden aangenomen zou de afdeling Rotterdam wel bereid zijn haar eigen amendement in te trekken.

De heer Drs. P.A. Delvaux, Utrecht, deelt mede dat de afdeling Utrecht voor wat betreft resolutie 11 het amendement van de afdeling Amsterdam en voor wat betreft resolutie 12 het amendement van de afdeling Rotterdam ondersteunt. De afdeling is dan ook bereid eventueel haar eigen amendement op resolutie 12 in te trekken ten behoeve van het amendement van de afdeling Rotterdam. Het gaat immers om dezelfde zaak. In het kader van pogingen om de band tussen kiezer en gekozone te versterken past het slecht om getrapte verkiezingen aan te houden zonder dwingende noodzaak, en die dwingende noodzaak is uit de argumentatie van de commissie geenszins gebleken. De achterliggende gedachte zal wel zijn dat een zekere invloed van de provincies bij de verkiezing van een vertegenwoordigend lichaam in Nederland toch wel wordt toegejuicht. Maar dan moet er op twee dingen worden gewezen. Allereerst verschaft de tegenwoordige verkiezingsprocedure voor de Eerste Kamer geen enkele specifieke invloed aan de provincies. Men zou zelfs kunnen stellen dat de provinciale geleiding van ons land bij de verkiezingsprocedure voor de Tweede Kamer meer tot zijn recht komt. De achttien Kamerkieskringen of rijkskieskringen hebben immers naar sprekers mening in feite meer te maken met de provinciale structuur van ons land dan de vier groepen van provincies die bij de Eerste Kamerverkiezing een rol spelen. Voor verkiezingen van de Eerste Kamer door de Provinciale Staten ziet spreker derhalve geen enkele reden. Hij ziet wel een groot nadeel, namelijk een taakvermenging van de Provinciale Staten. De Provinciale Staten zijn gekozen om de provincie te besturen, maar bij

de Eerste Kamerverkiezing moeten zij rekening houden met de landspolitiek. Dat lijkt spreker een ongewenste taakvermenging, en wanneer men in extremo wil zien hoe verkeerd dat kan werken moet men naar de Duitse Bondsrepubliek zien waar men een soortgelijke regeling heeft die heel vervelende consequenties blijkt te hebben. Spreker zou gaarne vernemen waarom de commissie zich tegen de amendementen van de afdelingen Rotterdam en Utrecht heeft gekeerd. Hij bepleit rechtstreekse verkiezing van de leden van de Eerste Kamer.

De heer Mr. J. de Wilde, Amsterdam, lid van de Eerste Kamer, gaat in een zeer uitvoerig betoog in op de taakstelling van de Eerste Kamer, waarover zulke ontzettende misverstanden bestaan. Naar zijn mening snijden de argumenten die tegen de Eerste Kamer genoemd zijn bijzonder weinig hout. Het eerste argument is dat door de werkwijze van de Eerste Kamer een grote inefficiency in de staatsapparaat ontstaat. Men kan echter de democratie met het begrip efficiency niet benaderen. Dan moet men aan deze democratie direct een einde maken. Dat willen wij echter niet omdat de democratie andere waarden vertegenwoordigt. Maar afgezien hiervan: het is bepaald niet waar dat de Eerste Kamer inefficiënt zou werken. Indien men nagaat hoe een wet tot stand komt dan schuilen de vertragingselementen veel meer in het advies van de Raad van State dan in de behandeling door de Eerste Kamer. In de twaalf jaar dat spreker van deze Eerste Kamer deel uitmaakt, heeft hij negen maal tussen Kerstmis en Nieuwjaar wetsontwerpen moeten verdedigen omdat op 1 januari een bepaalde termijn verviel. De Eerste Kamer, zo verzekert spreker, staat altijd direct klaar om met zijn werkzaamheden te beginnen. Daarnaast meent spreker dat de behandeling van de wetsontwerpen door de Eerste Kamer zinvol is, vooral nu, nu de problemen steeds ingewikkelder worden. Ook in de rechtspraak kent men het begrip van twee instanties. Dat moet men niet benaderen vanuit het kader van de efficiency, men moet dat zuiver benaderen vanuit het standpunt dat er belangrijke zaken in het geding zijn; dat het noodzakelijk is om tot een tweede instantie te komen. In de Tweede Kamer worden vaak op het laatste moment alle mogelijke amendementen aan wetsontwerpen toegevoegd. Dan is het zeer juist dat de Eerste Kamer zijn oog over het geheel nog eens kan laten gaan.

Het tweede punt waar men bezwaar tegen blijkt te hebben is het feit dat de Eerste Kamer indirect gekozen wordt. Spreker acht dit juist een enorm voordeel. Hij heeft wel eens gesteld dat men de democratie misschien op de beste manier kan beleven door over ieder punt dat aan de orde is maar een plebisciet te vragen. Dat gaat niet. Het is noodzakelijk dat men op een bepaalde wijze de democratische orde laat fungeren door vertrouwensvota te stellen in mensen en vertrouwensvota te stellen in de ideeën die deze mensen zullen presenteren. Nu wordt er voortdurend gevraagd om meer inspraak; ook de kwestie van meer waarde toekennen aan voorkeurstemmen heeft daarmee te maken. Wat dat aangaat: naar sprekers mening staat de vertegenwoordiger in de Eerste Kamer dichterbij de kiezer. De Eerste Kamerleden zijn vervuld van een gezond lokaal patriottisme. Spreker wijst voorts op het verschil tussen de Tweede Kamerleden: typische politici, en de Eerste Kamerleden die veel meer de verschillende maatschappelijke stromingen representeren. In de Eerste Kamer hebben zowel zitting voorzitters van vakorganisaties als hoogleraren, hoge bestuursambtenaren als mensen uit het bedrijfsleven, en zij hebben allen daar hun invloed als politieke figuur maar staan tegelijkertijd voor zeker 80% met hun benen in de maatschappelijke orde. Spreker zou gaarne een commissie willen zien ingesteld die nagaat wat nu eigenlijk de functie en wat nu eigenlijk de taak is van de Eerste Kamer. Men komt er niet mede met te zeggen dat de Eerste Kamer zich maar moet beperken tot algemene financiële en algemene politieke beschouwingen. Als daar niet een sanctie achter zit, als de Eerste Kamer niet kan zeggen: wij accepteren dit beleid niet, dan

gaat zij een discussie houden zonder enige inhoud. Door dit te stellen gaat de commissie een totaal andere inhoud geven aan de Eerste Kamer. Daarom is spreker zeer bepaald tegen resolutie 11, tegen de beperking van de begrotingsbehandeling in de Eerste Kamer tot algemene politieke en financiële beschouwingen. Spreker zou de vergadering willen adviseren te besluiten tot handhaving van de Eerste Kamer en tegelijkertijd te besluiten tot instelling van een representatieve commissie die eens precies uit de doeken doet wat de taakstelling van de Eerste Kamer is en waarom die zo kan functioneren dat zelfs de tegenstanders ervan zeggen dat er voortreffelijke senatoren in ons midden zijn.

De heer Roelen constateert dat de heer De Wilde zojuist wel heeft bewezen wat een welbespraakte en voortreffelijke senatoren wij in ons midden hebben.

De heer A.J.B. Hubert, Scheveningen, lid van de commissie Kiezer-Gekozone, wil een lans breken voor resolutie 10, afschaffing van de Eerste Kamer. Hij gelooft daarmede voor een goede zaak te pleiten. Naar zijn mening was de eindconclusie van de heer De Wilde dat de Eerste Kamer zo geweldig is, en dat de problemen zozeer overal elders zitten, dat zijn toespraak eigenlijk neerkwam op een voorstel dat de Tweede Kamer zou moeten worden afgeschaft, althans dat deze zich ernstige beperkingen in haar taak zou moeten opleggen. Spreker meent dat de praktijk toch een andere is. Wat in de Eerste Kamer gebeurt is in grote trekken een herhaling van wat reeds is gebeurd in de Tweede Kamer. Komen er in de Eerste Kamer nieuwe deskundigheden naar voren dan is het alleen maar buitengewoon betreurenswaardig dat dit niet, formeel of informeel, in de Tweede Kamer is gebeurd, want dat is eigenlijk het politieke college, de volksvertegenwoordiging rechtstreeks gekozen van Nederland. Een senaat heeft een plaats in verschillende federatieve staatsvormen. Nederland is een eenheidsstaat, en daarin hoort een senaat niet thuis. Ook acht spreker de verkiezing van de Eerste Kamer door de Provinciale Staten een hoogst ongelukkige zaak. Iedere vorm van getrapte verkiezingen acht hij een hoogst ongelukkig middel, dat de duidelijkheid tussen kiezer en gekozone vertroebelt. Wat echter betreft het voorstel van de afdeling Rotterdam bijvoorbeeld om tot rechtstreekse verkiezingen van de Eerste Kamer over te gaan meent spreker dat men dan eerst recht in een heilloze situatie terecht komt, namelijk wanneer men twee lichamen met dezelfde of nagenoeg dezelfde bevoegdheden heeft die dan ook nog op dezelfde wijze worden samengesteld. Men moet consequent zijn. Heeft men bezwaren tegen het systeem van verkiezing van de Eerste Kamer, laat men dan tegen het bestaan van de Eerste Kamer zijn. Ten aanzien van het voorstel om de gehele zaak weer in studie te nemen, nu door een zogenaamde representatieve commissie, vraagt spreker zich af wat men eigenlijk wel denkt dat de commissie Geertsema heeft gedaan, of men soms meent dat deze commissie ongegrond tot haar voorstellen is gekomen.

De heer Drs. A. van Boven, 's-Gravenhage, stelt voorop dat de afdeling 's-Gravenhage ervan overtuigd was dat de Eerste Kamer ook in de toekomst zijn nut in het politieke leven van Nederland kan blijven bewijzen. Wel bestond er in deze afdeling behoefte aan een nadere studie door een commissie waarin ook de leden van de Eerste Kamer hun inbreng zouden kunnen hebben. De afdeling 's-Gravenhage is intussen bereid haar eigen amendement in te trekken ten behoeve van het amendement van de afdeling Amsterdam, waarbij wel aangetekend dient te worden dat de overgrote meerderheid van de afdeling 's-Gravenhage geen behoefte heeft om ook de verkiezingsprocedure van de Eerste Kamer bij een dergelijke beschouwing te betrekken.

De heer G.J. Schöttelndreiër, Voorburg, heeft met heel veel genoegen geluisterd naar de uiteenzetting van de heer De Wilde, maar hij moet wel zeggen dat het pleidooi van de heer De Wilde op hem de indruk heeft gemaakt van een pleidooi vóór afschaffing

van de Eerste Kamer. Met wat de heer De Wilde heeft gezegd over de inefficiency is spreker het geheel eens. Democratie is niet een efficient systeem. Dit kan niet anders, en als spreker de keus had tussen een efficient ondemocratisch systeem en een inefficiënt democratisch systeem zou hij niet aarzelen welke van beiden hij zou kiezen. Maar er is iets anders, en dat heeft hij tot zijn spijt niet gehoord. Dat is de voortreffelijkheid van de senatoren die onze belangen in de Eerste Kamer behartigen. Daar is spreker het volkomen mee eens. De Eerste Kamer bevat een 75-tal mensen die ieder op hun terrein en velen op velerlei terrein uitnemende prestaties hebben geleverd en nog kunnen leveren. Het zou buitengewoon jammer zijn voor het algemeen belang als Nederland de ervaring die daar in deze 75 senatoren is opgehoopt zou moeten verliezen. Spreker gelooft dat het een verkeerd systeem is wanneer ouder wordende mensen te lang aanblijven. Dit is de wijsheid van een ouder man, aldus spreker. Men moet op een bepaalde leeftijd weten terug te treden, en dan moet er niet een Eerste Kamer nodig zijn om oudere mensen de gelegenheid te geven om nog aan het algemene belang mede te werken. Er zijn couranten genoeg waarin onze voortreffelijke senatoren in staat zijn om hun ideeën aan het volk door te geven, en spreker gelooft niet dat daarvoor een apparaat als de Eerste Kamer nodig is, een apparaat dat het grote nadeel heeft de band tussen kiezer en gekozen groter te maken. Daarom is spreker voor resolutie 10.

Jhr. Mr. G. O. J. van Tets, Rotterdam, stelt vast dat door de heer De Wilde een groot aantal gloedvolle en ware woorden is gesproken over de waarde van de Eerste Kamer zoals deze thans werkt. Hij meent echter dat de heer De Wilde nauwelijks een antwoord heeft gegeven en zeker niet heeft weerlegd hetgeen door de heer Mulder is gezegd ten aanzien van de punten die in de resolutie van de afdeling Rotterdam zijn gesteld. Wij praten hier over het nauwer betrekken van de kiezer bij de volksvertegenwoordiging in al zijn geledingen. Wat ligt er dan meer voor de hand dan een rechtstreekse band tussen die kiezer en het te kiezen lichaam in plaats van een verkiezing via een tussenorgaan in enkele districten verdeeld. De heer Hubert heeft gezegd dat men dan pas met recht een duplicatie van de Tweede Kamer krijgt, zoals men dit nu al in sommige opzichten aanvoelt, terecht of ten onrechte. Spreker ziet echter juist een duidelijk verband tussen de resoluties 11 en 12. Rechtstreekse verkiezingen voor de Eerste Kamer liggen voor de hand juist uit een oogpunt van de band kiezer-gekozen, maar in datzelfde verband dient juist ook de taakstelling van de Eerste Kamer nog eens nader onder ogen te worden gezien. Door de sterke overbezetting in de Tweede Kamer ten aanzien van bepaalde aspecten van de parlementaire taak zou een werkverdeling tussen deze beide van karakter wat verschillende lichamen een bijzonder gelukkige oplossing zijn.

De heer J. J. Nouwen, Amsterdam, deelt mede dat deze afdeling zich ermede kan verenigen indien wanneer men dat zou wensen de studie ten aanzien van de wijze van verkiezing van de Eerste Kamer ook in handen van de door deze afdeling voorgestelde commissie wordt gelegd. Overigens dacht spreker dat het amendement van de afdeling Amsterdam wanneer men het zorgvuldig naleest niet behoeft te strijden met al hetgeen door de heer De Wilde is opgemerkt. Spreker wil nog onderstrepen dat het vooral ook gaat om een taakverdeling waarbij de Eerste Kamer wel degelijk een eigen bevoegdheid behoudt, een belangrijke eigen bevoegdheid.

De heer J. Gosschalk, Voorburg, spreekt namens die leden van de afdeling Voorburg die het niet eens zijn met wat de heer Schöttelndreier daarstraks heeft gezegd. Deze leden, en dus ook spreker zelve, waren het eens met hetgeen is gezegd door de heer De Wilde en door een aantal der andere sprekers. Spreker wil alleen nog wijzen op een klein technisch punt, naar analogie van het staken der stemmen bij resolutie 8 in deze vergadering. Ook in de Tweede Kamer kan het een groot verschil maken hoeveel leden op het moment van stemming aanwezig zijn. Het toeval speelt

daarbij een rol. Daarop wilde spreker nog even wijzen.

De heer Dr. F. Brühl, Laren/Blaricum, zou van een der Eerste Kamerleden nog graag het oordeel willen weten over resolutie 12.

De heer Van Raalte, De Bilt/Bilthoven, deelt mede dat deze afdeling haar voorstel intrekt ten behoeve van het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage.

De heer Roelen deelt mede dat het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage is ingetrokken.

De heer Van Raalte deelt mede het dan te willen overnemen.

De afgevaardigde van de afdeling Capelle aan de IJssel deelt mede dat deze afdeling zich aansluit bij het amendement van de afdeling Amsterdam.

De heer Geertsema constateert dat het belangrijkste amendement dat is van de afdeling Amsterdam, die een commissie wenst in te stellen die de zittingsduur en de wijze van verkiezing van de Eerste Kamer nader zal bestuderen. Wanneer de algemene vergadering van mening is dat er nog niet voldoende op is gestudeerd, en dat er door andere mensen op gestudeerd moet worden, dan zal de commissie zich uit den aard der zaak daarbij neer moeten leggen. Spreker kan de vergadering slechts verzekeren dat de commissie Kiezer-Gekozone aan alle argumenten zeer uitvoerig aandacht heeft geschonken, en dat in ieder geval de leden van deze commissie geen nieuwe inbreng in het geheel meer kunnen geven. Men zal daarvoor dus weer met andere mensen moeten komen, de commissie Kiezer-Gekozone is er zeer bepaald op uitgestudeerd. De wens om rechtstreekse verkiezingen voor de Eerste Kamer in te voeren klonk spreker vreemd in de oren. Spreker wil zeer in het kort argumenten voor zijn standpunt terzake noemen. De heer Hübent heeft er ook al enkele genoemd, in de eerste plaats dat de Eerste Kamer dan werkelijk een doublure zou gaan worden van de Tweede Kamer, iets wat de commissie op dit ogenblik zeer bepaald niet vindt. Maar de heer Geertsema zou hier nog twee argumenten aan willen toevoegen. In de eerste plaats vormen de verkiezingen voor de Provinciale Staten in de vierjarige periode dat de Tweede Kamer zit reeds een punt van onrust, althans zo zou men het kunnen noemen. Bij die verkiezingen voor de Provinciale Staten vindt dikwijls reeds een zekere omschakeling plaats. Wanneer men dan weer enige tijd daarna nogmaals een rechtstreekse verkiezing, dus een derde vorm van rechtstreekse verkiezing in het geding zou gaan brengen, dan zou men in de vierjarige periode gedurende welke de Tweede Kamer zitting heeft een groot aantal momenten van onrust krijgen. U gelieve ook eens te denken aan de gemeenteraadsverkiezingen, aldus spreker. Het zou betekenen dat wij gedurende de vier jaar van de Tweede Kamer-zitting ieder jaar een stemming zouden krijgen met de onrust die dat in het gehele werk ook van de Tweede Kamer teweeg brengt. Spreker is zeer bepaald van mening dat dat niet verstandig zou zijn. Zijn tweede en laatste argument tegen rechtstreekse verkiezingen voor de Eerste Kamer is dat de leden van deze Eerste Kamer zeer voortreffelijk werk doen maar voor een belangrijk gedeelte uit mensen bestaan die er uitermate moeilijk toe zouden zijn te krijgen om echt het verkiezingspad op te gaan, week in, week uit, en dat is nu eenmaal de onafwendbare consequentie bij een rechtstreekse verkiezing. Men zou in dat geval zeer bepaald niet meer die mensen in de Eerste Kamer krijgen, waarvan wij nu erg gelukkig zijn dat zij zich voor het lidmaatschap van deze Kamer beschikbaar stellen.

Over afschaffing van de Eerste Kamer zou spreker niet veel meer willen zeggen; daar heeft de heer De Wilde naar zijn mening zeer afdoende argumenten tegen gegeven. Wel wil hij nog een enkele opmerking maken naar aanleiding van het betoog van de heer De Wilde met betrekking tot resolutie 11, waarin gesteld wordt dat de begrotingsbehandeling in de Eerste Kamer beperkt moet worden tot de algemene politieke en financiële beschouwingen. De heer De Wilde stelt dat daarmee het budgetrecht van de Eerste

Kamer wordt aangetast. Zo ziet spreker het bepaald niet. Het budgetrecht van de Eerste Kamer blijft ook in dat geval wel degelijk bestaan, want de Eerste Kamer zou tijdens die financiële beschouwingen eenvoudig een motie van afkeuring, een motie van wantrouwen tegen de regering kunnen aannemen op grond van het algemeen financieel beleid dier regering. Wat dat betreft blijft het budgetrecht, aldus spreker, dus in zijn totaliteit wel degelijk gehandhaafd. Als het totaal van de begrotingen bijvoorbeeld de inkomsten te zeer naar de mening van de Eerste Kamer overtreft, zou de Eerste Kamer ook volgens het systeem zoals dit is neergelegd in resolutie 11 via het budgetrecht een eind kunnen maken aan het bestaan der regering.

Een enkel woord wil de heer Geertsema nog spreken tot de heer Van Raalte. De commissie Kiezer-Gekozone stelt het zich zo voor dat de verkiezingen van de Provinciale Staten steeds plaats vinden twee jaar na de Tweede Kamerverkiezing, en dat de, getrapte, verkiezing van de Eerste Kamer onmiddellijk plaats vindt na de verkiezing van de Provinciale Staten. Die zaken zijn dus heel wel met elkaar te combineren.

De heer Roelen wil thans overgaan tot stemming. In de eerste plaats brengt hij in stemming resolutie 10, afschaffing Eerste Kamer. Door stemming bij handopsteken wordt vastgesteld dat deze resolutie door de vergadering wordt verworpen. De heer Roelen wenst de in de zaal aanwezige senatoren geluk.

Vervolgens komt de heer Roelen aan resolutie 11. Hij meent dat het het beste is om in stemming te brengen het voorstel van de afdeling Amsterdam. Over het voorstel van de afdeling Amsterdam wordt schriftelijk gestemd. De uitslag van deze stemming is: 239 stemmen vóór het voorstel van de afdeling Amsterdam, 255 tegen en 6 blanco, zodat het voorstel van de afdeling Amsterdam is verworpen.

De heer Roelen geeft nu eerst het woord aan de heer Drs.Th.H. Joekes, 's-Gravenhage, lid van de Tweede Kamer.

De heer Joekes heeft met belangstelling naar de discussie over de Eerste Kamer geluisterd, doch wil in verband hiermede wijzen op de ondoelmatige rol van de Raad van State. Schijnbaar ligt dit terzijde van het gebied dat thans in bespreking is, aldus spreker, maar het heeft er toch wel iets mee te maken, en de positie van de Raad van State brengt niet alleen een doelmatigheidsaspect mee, maar vooral, en dat is veel belangrijker, een staatsrechtelijk aspect. En wel omdat dit een lichaam is dat niet wordt gekozen, maar dat niettemin een zeer grote staatsrechtelijke politieke invloed uitoefent. Spreker acht de positie van de Raad van State voor zich in ieder geval een veel groter anachronisme in een democratisch modern land dan bijvoorbeeld de positie van de Eerste Kamer, waarvan hij overigens in het midden laat of hij deze een anachronisme vindt. Hij zou daarbij uitdrukkelijk willen stellen, dat naar zijn idee natuurlijk de administratiefrechtelijke functies van de Raad van State in Nederland zouden moeten blijven bestaan, zoals dat bijvoorbeeld ook in Frankrijk het geval is, maar dat de Raad van State nauwelijks meer een politieke functie heeft. De heer Joekes komt thans tot zijn voorstel van orde, en dat houdt in dat hij gaarne aan het Hoofdbestuur in overweging zou willen geven om in aansluiting op het voortreffelijke rapport waarvan vandaag in deze vergadering de neerslag wordt behandeld de positie van de Raad van State aan een partijcommissie in studie te geven. Hij zou het interessant vinden om, natuurlijk niet door een stemming, maar door een spontane reactie het oordeel van de vergadering op zijn suggestie te vernemen.

De heer Roelen dankt de heer Joekes voor zijn suggestie die in het Hoofdbestuur nader kan worden besproken.

De heer Roelen wil nu verder gaan met de orde der vergadering en resolutie 11, wijziging van de taakstelling der Eerste Kamer, in stemming brengen. Door stemming bij handopsteken wordt vastgesteld dat de vergadering zich vóór deze resolutie verklaart, zodat deze is aanvaard.

De heer Roelen komt thans tot resolutie 12.

De heer Geertsema deelt mede dat de commissie de amendementen op deze resolutie van de afdeling Dordrecht en de kamercentrale Leiden gaarne zou zien overgenomen. Aangezien deze amendementen niet zonder meer beide kunnen worden overgenomen in hun huidige tekst, zou spreker ze gaarne combineren. Hij zou dan willen uitgaan van de tekst van het amendement van de kamercentrale Leiden. Het onderdeel b van resolutie 12 zou dan komen te luiden: "Spreekt zich uit voor een beperking van de totale zittingsduur van de in haar geheel door de Provinciale Staten te verkiezen Eerste Kamer der Staten-Generaal tot 4 jaar, welke verkiezing terstond na de verkiezing van de Provinciale Staten dient plaats te vinden." Nader zou dan in de tekst moeten worden verwerkt het voorstel van de afdeling Dordrecht dat de verkiezing van de Provinciale Staten plaats vindt 2 jaar na de Tweede Kamerverkiezing.

De heer Mulder, Rotterdam, vraagt alsnog stemming over het amendement van de afdeling Rotterdam op resolutie 11. Na een kort ordedebat brengt de heer Roelen dit amendement in stemming. Uit stemming bij handopsteken blijkt dat de vergadering het amendement van de afdeling Rotterdam op resolutie 11 verwerpt.

De heer Roelen wenst thans een uitspraak van de vergadering over resolutie 12. Allereerst zou hij in stemming willen brengen het meest vergaande amendement, dat van de afdeling Rotterdam, die zich uitspreekt voor directe verkiezing van de leden van de Eerste Kamer. Uit stemming bij handopsteken blijkt dat dit amendement wordt verworpen. De heer Roelen deelt voorts mede dat de afdeling Utrecht haar amendement heeft ingetrokken, en dat de amendementen van de kamercentrale Leiden en de afdeling Dordrecht, zoals de heer Geertsema straks heeft toegelicht, gecombineerd kunnen worden.

De heer Roelen brengt vervolgens in stemming resolutie 12, waarbij overgenomen en ingebouwd worden de amendementen van de kamercentrale Leiden en de afdeling Dordrecht. Uit stemming bij handopsteken blijkt dat deze resolutie met daarbij ingebouwd de amendementen der genoemde kamercentrale en afdeling met overgrote meerderheid wordt aanvaard.

De heer Roelen vraagt vervolgens de aandacht der vergadering voor de nieuwe resolutie, toe te voegen aan hoofdstuk I: Kiesrecht bij 18-jarige leeftijd.

De heer Geertsema, deze resolutie toelichtend, acht de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 18 jaar een uitermate belangrijke zaak, een zaak die niet was aangeroerd in het rapport van de commissie Kiezer-Gekozone, doch door een aantal afdelingen bij wege van amendement is voorgesteld. Men heeft in de afdelingen wegens tijdgebrek niet de kans gekregen zich over dit punt uit te spreken. Toch meent spreker, gezien het belang van deze zaak, dat het wenselijk zou zijn wanneer de afdelingen alsnog de kans kregen om zich hier terdege over te beraden. Wij zouden, aldus spreker, niet geheel democratisch handelen door dit voorstel in welke vorm dan ook zonder voldoende beraad te bespreken. Spreker meent dan ook dat het beter is om dit punt te verwijzen naar een later tijdstip.

De heer Hubert, lid van de commissie Kiezer-Gekozone, meent, gezien het feit dat liefst 5 afdelingen resoluties over dit punt hebben ingediend, te mogen aannemen dat dit vraagstuk in zeer ruime kring in de partij leeft. Het is bovendien een aangelegenheid waar men in de courant al veel over heeft kunnen lezen, vooral omdat men in Engeland en laatstelijk ook in Oostenrijk tot dergelijke besluiten is gekomen. Daarnevens is het iets dat al jarenlang speelt, zeker na de moeilijkheden in Amsterdam in 1966. In feite speelt het al vanaf het moment dat de kiesgerechtigde leeftijd op 21 jaar werd gebracht. Toen werd reeds gezegd: op 18-jarige leeftijd is men strafrechtelijk verantwoordelijk, dient men militaire dienstplicht te verrichten, waarom op die leeftijd ook niet kiesgerechtigd? Spreker gelooft dan ook niet dat de vergadering kan zeggen hierdoor overvallen te zijn. De afdelingen

zullen er misschien niet over gesproken hebben, maar de afgevaardigden stemmen zonder last of ruggespraak en kunnen zeer zeker hier peilen wat men in de partij ervan vindt.

De heer Drs.A.Szász, Amsterdam, deelt mede dat de Amsterdamse afvaardiging gevoelig is voor het argument van de heer Geertsema, namelijk dat dit zo'n belangrijke zaak is dat hier de afdelingen volop de kans zouden moeten krijgen zich erover uit te spreken. Spreker steunt dan ook het voorstel van de heer Geertsema dit punt thans niet te behandelen, juist omdat het zo belangrijk is.

De heer Van Ommen Kloeke ondersteunt warm het voorstel van de heer Geertsema tot uitstel, maar hij wil daar iets aan toevoegen. Spreker acht het onjuist wel de kiesgerechtigde leeftijd te gaan verlagen, maar niet de meerderjarigheidsgrens. Hij gelooft dat deze zaken gekoppeld moeten worden. Aan de afdelingen zou dan ook het verzoek moeten worden gedaan om deze zaak in behandeling te nemen, echter gepaard met de vraag of ook niet tegelijkertijd in beschouwing moet worden genomen de meerderjarige leeftijdsgrens terug te brengen. Het zijn naar sprekers gevoel twee onverbrekelijke punten die men alleen maar tegelijk in studie kan nemen.

De heer Geertsema sluit zich bij de heer Van Ommen Kloeke aan. Ook uit de Partijraad komt het advies de consequenties van de verlaging van een meerderjarige leeftijd en van de kiesgerechtigde leeftijd te combineren. Het lijkt spreker juist dat indien zijn voorstel door de vergadering zal worden aanvaard over dit punt alsnog door de Commissie Kiezer-Gekozone een rapport zal worden uitgebracht, dat naar de afdelingen dient te worden gezonden die op deze wijze zich nader kunnen beraden.

De heer H.J.Slootweg, afdeling Delft, deelt namens deze afdeling mede dat ook hij van mening is dat dit een bijzonder belangrijk onderwerp is. De afdeling Delft heeft het belangrijk genoeg gevonden om er een amendement over in te dienen. Zij heeft echter helemaal geen haast om dit nu even snel in een rumoerige bespreking af te handelen. Het voorstel dient nauwkeurig en goed bestudeerd te worden, zodat de afdeling Delft het thans terug trekt. Wel wil hij er een enkele aantekening bij maken. Ten eerste is de afdeling Delft het/In het geheel niet mee eens dat het vanzelfsprekend zou zijn dat de grens van de kiesgerechtigde leeftijd gekoppeld zou dienen te worden aan de meerderjarigheidsgrens. Anderszins wenst de afdeling Delft gaarne ook een uitspraak over de meerderjarigheidsgrens te verkrijgen. Verder brengt spreker ter kennis van de vergadering dat in de afdeling Delft uitsluitend is gesproken over het actieve kiesrecht.

/er

De heer Roelen heeft het gevoel dat de grote meerderheid van de vergadering instemt met het voorstel deze zaak thans niet te behandelen, doch haar eerst te verwijzen naar de Commissie Kiezer-Gekozone, opdat te zijner tijd met meer vrucht over deze zaken kan worden gesproken.

De vergadering kan zich met deze zienswijze verenigen.

De heer Roelen stelt vast dat thans nog drie punten te bespreken zijn: het meervoudig stemrecht, het vraagstuk der subsidie, en de vaststelling van een verkiezingsprogram voor de kandidaatstelling.

Door de afgevaardigde van de afdeling Leiden, de heer Drs.P.L.Offerhaus, wordt mede gedeeld dat deze afdeling haar voorstel inzake het meervoudig stemrecht intrekt.

De heer Roelen stelt voor ook het vraagstuk inzake de subsidie op dit moment niet te behandelen.

De vergadering kan zich hiermede verenigen.

De heer Roelen stelt dan als laatste punt op deze zaterdagochtend aan de orde vaststelling van het verkiezingsprogram voor de kandidaatstelling.

Hiertoe zijn voorstellen gedaan door de afdeling 's-Gravenhage, de afdeling De Bilt/Bilthoven en de afdeling Groningen.

De heer Drs.A.van Boven, 's-Gravenhage, deelt mede dat deze afdeling zich heeft uitgesproken voor het vaststellen van het verkiezingsprogram voordat de definitieve kandidatenlijst wordt opgemaakt. In de Partijraad is daar uitvoerig over gesproken,

en daar is wel duidelijk aangetoond dat een dergelijke stringente formulering eigenlijk tot de onmogelijkheden behoort. Daarnaast is in de Partijraad de toezegging gedaan dat het vanzelf spreekt als in grote lijnen het program wordt vastgesteld voor de kandidaatstelling. Het lijkt de afdeling 's-Gravenhage derhalve juist om haar resolutie te wijzigen met de woorden: "spreekt zich uit voor het in grote lijnen vaststellen van het verkiezingsprogram".

De heer Ir.H.J.van Raalte, De Bilt/Bilthoven, is het niet duidelijk waarom een verkiezingsprogram niet tijdig tevoren, namelijk voordat de kandidaten worden gesteld, gereed kan zijn. Dat program hoeft niet tot in allerlei details en futiliteiten te gaan, slechts de hoofdlijnen moeten vaststaan. Spreker vraagt zich af hoe ooit een stembusakkoord tot stand kan komen als men niet als partij van tevoren een verkiezingsprogram heeft; en een stembusakkoord zal toch wel vrij tijdig tot stand moeten komen wil men de kiezer duidelijkheid geven. Natuurlijk blijft de vraag hoe men actuele vraagstukken, die men in het verkiezingsprogram dan niet kan opnemen, toch onder de aandacht van de kiezers brengt. Daartoe zou naar sprekers mening dan het verkiezingsmanifest moeten dienen. Het verkiezingsmanifest ziet hij inderdaad als een tactisch strijdmiddel, dat men in de hitte van de verkiezingsstrijd kan gebruiken om actuele vraagstukken te behandelen. Hij ziet dus een verkiezingsprogram voor de langere termijn en een verkiezingsmanifest voor de laatste weken, voorafgaande aan de verkiezingen.

Door de afdeling Groningen wordt medegedeeld dat zij haar amendement intrekt en zich aansluit bij het amendement van de afdeling 's-Gravenhage.

De heer Korthals Altes, die dit maal niet het woord voert namens de Commissie, die zich over dit voorstel immers niet heeft beraden, maar wel namens een groot aantal leden van Hoofdbestuur en Partijraad, zet uiteen dat in onze partij met de kandidaatstellingsprocedure al zeer vroeg wordt begonnen, volgens het huidige reglement reeds in april van het jaar voorafgaande aan de verkiezingen. Een speciale commissie is momenteel doende het reglement nader te bezien. Het ziet er naar uit dat de commissie zal voorstellen die start in april te handhaven, maar het overige gedeelte der procedure wat op te schuiven. Het eindpunt van de kandidaatstellingsprocedure, dat nu valt in januari, zal volgens dat voorstel waarschijnlijk in februari vallen. Ten aanzien van het verkiezingsprogram is de laatste maal aldus gehandeld, dat in de maanden september/oktober van het jaar voorafgaande aan de verkiezingen, een voor-ontwerp werd gepubliceerd. De afdelingen en zelfs alle individuele leden mochten daar opmerkingen over maken, die werden daar zo veel mogelijk in verwerkt en vervolgens kwam er een definitief concept. Indien de laatste verkiezingen in 1967 niet vervroegd waren gehouden, was zeker de mogelijkheid geopend voor de afdelingen om ook op dat definitieve ontwerp alsnog wederom amendementen in te dienen. Als in 1971 deze procedure wel geheel kan worden afgewikkeld, dan zal het zo zijn dat omstreeks december of januari inderdaad de grote lijnen voor het verkiezingsprogram vaststaan, derhalve voor de definitieve kandidaatstelling plaats vindt. Spreker juicht dan ook de wijziging die de afdeling Den Haag in haar voorstel heeft aangebracht toe, want een te stringente formulering zal bepaald moeilijkheden opleveren. Wel moet spreker het voorbehoud maken dat het verkiezingsprogram altijd door de Algemene Vergadering van de partij dient te worden vastgesteld. De door de afdeling Den Haag gebruikte terminologie "vaststellen van het verkiezingsprogramma door de partij" zou hij dus zo geïnterpreteerd willen zien, dat de inhoud van het program bekend is, doch dat het nog niet door de Algemene Vergadering behoeft te zijn vastgesteld. In die vorm kan hij het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage inderdaad aanbevelen, aangezien het principieel volkomen juist is dat de kandidaten tevoren weten waar zij aan toe zijn.

Tot de heer Van Raalte zou spreker nog willen zeggen dat men er met zijn voorstel om het verkiezingsmanifest geheel los te

koppelen van het verkiezingsprogram niet uit is. Een aantal zaken die in het manifest worden aangevoerd dienen immers in het program te zijn uitgewerkt. Bovendien moet er rekening mee worden gehouden dat ook het program zelf op een aantal punten zeer actueel moet zijn. En die actualiteit gaat verloren wanneer wij het program vóór de definitieve kandidaatstelling perse definitief vastgesteld willen hebben. Daar komt nog bij dat het afsluiten van stembusakkoorden wel degelijk gepaard zal gaan met het opstellen van een verkiezingsprogram. Indien het afsluiten van een stembusakkoord wordt besproken in een Algemene Vergadering, hangt daar natuurlijk ook mede samen dat het verkiezingsprogram in die Algemene Vergadering wordt besproken.

De heer Ir. H. J. van Raalte, De Bilt/Bilthoven, wijst er nogmaals op dat een verkiezingsprogram wordt vastgesteld voor een periode van vier jaar. Hij gelooft dat een partij die pas op het laatste moment weet wat zij die komende vier jaar gaat doen, amper pragmatisch kan heten, maar zeker geen program-partij. Een program voor een vierjarige periode moet echt wel wat eerder tevoren zijn vastgesteld dan op het laatste ogenblik. Ten aanzien van het verkiezingsmanifest is spreker het geheel met de heer Korthals Altes eens, daar moeten bepaalde zaken die op dat ogenblik actueel zijn in worden uitgewerkt, daarin dient men een grote vrijheid te hebben. Hij gelooft ook niet dat het wenselijk is dat het verkiezingsmanifest door een Algemene Vergadering wordt vastgesteld. Hij beschouwt dat als een propaganda stuk waarmee het volk tegemoet wordt getreden, niet een principieel stuk, maar een tactisch strijdwapen; actualiteit echter in het verkiezingsprogram voor vier jaar voelt hij als een volkomen tegenstrijdigheid.

De heer Drs. A. M. Bom, Naarden, wijst erop dat de vergadering nog steeds in bespreking heeft hoofdstuk I van het rapport Kiezer en Gekozenen dat betreft de politieke organisatie en de politieke partijen. Hij meent dat deze ontwerp-resolutie hierbij eigenlijk niet thuishoort, aangezien hierin uitsluitend over de V.V.D. gesproken wordt. Hij meent dat deze resolutie in feite thuishoort in hoofdstuk IV van het rapport Kiezer en Gekozenen, communicatie en presentatie.

De heer Mr. W. Koops, Voorburg, stelt, teneinde aan de bezwaren van de heer Korthals Altes tegemoet te komen, voor dat in het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage het woord "vaststellen" gewijzigd wordt in het woord "samenstellen". In dat geval zal de ledenvergadering moreel gebonden zijn aan de door een redactie-commissie opgestelde tekst voor het verkiezingsprogram, zeker aan de grote punten daarvan, omdat zij op die basis haar kandidaten als het ware heeft ingehuurd. Handhaaft men het woord "vaststellen" dan komt daar al gauw een uitholling van de positie van deze Algemene Vergadering, waar spreker ernstig tegen moet waarschuwen.

De heer Korthals Altes is er van overtuigd dat de Algemene Vergadering van de partij er wel voor zal waken dat haar rechten niet worden uitgehold. Hij doet een beroep op de vergadering het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage, in die zin gewijzigd, dat de zinsnede onder punt c. komt te luiden: "spreekt zich uit voor het in grote lijnen samenstellen van het verkiezingsprogramma, voordat de definitieve kandidatenlijst wordt opgemaakt" te aanvaarden.

De heer Roelen brengt thans eerst in stemming het voorstel zoals dit door de afdeling 's-Gravenhage is geformuleerd ten aanzien van de onderdelen a. en b. en door de afdeling De Bilt/Bilthoven ten aanzien van het onderdeel c. Dit wordt door de Algemene Vergadering verworpen. Vervolgens brengt hij in stemming het voorstel van de afdeling 's-Gravenhage, waarin opgenomen de zo juist door de heer Korthals Altes geformuleerde wijziging. Dit voorstel wordt in deze vorm door de Algemene Vergadering door stemming bij handopsteken aanvaard.

De heer Roelen constateert dat hiermede hoofdstuk I van het rapport Kiezer en Gekozone is besloten en geeft de leiding terug aan de voorzitter van de partij, de heer Ir.K.van der Pols.

De Voorzitter, de heer Van der Pols, constateert dat het heel duidelijk is dat de vergadering de heer Roelen bijzonder erkentelijk is voor de wijze waarop hij de discussies heeft geleid. Ook past, aldus spreker, een woord van grote hulde aan het adres van de heer Geertsema, die het leeuwendeel van de toelichtingen op zich genomen heeft, alsmede ook aan het adres van de overige leden der Commissie Kiezer-Gekozone die op zo deskundige en vaardige wijze de vergadering hebben ingelicht.

De Voorzitter schorst de vergadering thans tot 13.45 uur.

Zaterdagmiddag 16 november 1968 om 13.45 uur heropent de Voorzitter de vergadering.

Hij deelt mede dat het Hoofdbestuur in overleg met de voorzitter van de Commissie Kiezer-Gekozone heeft geconstateerd dat het uitgesloten is dat het gehele programma zoals het in de Beschrijvingsbrief staat vermeld hedenmiddag nog kan worden geëffectueerd. Besloten is derhalve om vanmiddag in eerste instantie te behandelen hoofdstuk II, benoeming of verkiezing van de burgemeester, en vervolgens een begin te maken met de behandeling van hoofdstuk III, referendum. Vaststaat dat de vergadering aan hoofdstuk IV en hoofdstuk V niet meer zal toekomen, en het Hoofdbestuur heeft reeds besloten dat, waarschijnlijk eind april of begin mei 1969, een Bijzondere Algemene Vergadering aan deze laatste hoofdstukken zal worden gewijd.

Spreker stelt nu aan de orde de behandeling van hoofdstuk II, waarbij als discussieleider zal optreden de heer Dr.A.J.Vis, Secretaris voor de organisatie, en als eerste woordvoerder van de Commissie Mr.W.J.Geertsema, voorzitter van de Commissie Kiezer-Gekozone. Helaas is de heer Drs.G.H.Scholten, lid van de Commissie, die op de Beschrijvingsbrief eveneens als woordvoerder van de Commissie bij dit hoofdstuk stond vermeld, verhinderd hier aanwezig te zijn.

De heer Dr.A.J.Vis, de leiding van de vergadering overnemend, stelt aan de orde resolutie 14, die als algemene strekking heeft het voorstel om de vraagstukken inzake de burgemeester opnieuw in studie te nemen. Zal deze resolutie worden aangenomen, dan zal zulks betekenen dat men uitstel wenst van de besprekingen inzake de burgemeester. Ter besparing van tijd zou spreker daarom thans eerst resolutie 14 zelve in stemming willen brengen. Wordt zij aangenomen, dan zal hij de verschillende daarop ingediende amendementen aan de orde stellen. Wordt zij echter verworpen, dan kan direct een aanvang gemaakt worden met de behandeling van resolutie 15.

De vergadering kan zich met dit voorstel verenigen, zodat de heer Vis resolutie 14 in stemming brengt. Door stemming bij hand opsteken blijkt dat de vergadering resolutie 14 verwerpt. De daarop ingediende amendementen behoeven derhalve niet meer aan de orde te komen.

De heer Vis stelt thans aan de orde resolutie 15, die de bedoeling heeft een beslissende uitspraak van de gemeenteraad uit te lokken met betrekking tot de benoeming, herbenoeming en het ontslag van de burgemeester. Amendementen hierop zijn ingediend door de afdelingen Doetinchem en Leiden, die de beslissende uitspraak van de gemeenteraad willen afzwakken in een andere formulering.

De heer Ir.F.Wagenmaker, Leiden, lid der Commissie en behorende tot de minderheid van de Commissie die vóór deze resolutie is, wil toch ook spreken over resolutie 14, aangezien naar zijn mening de resoluties 14 en 15 enigszins zijn gekoppeld en dezelfde strekking hebben. Bovendien komt ook resolutie 14 uit de hoek van de minderheid van de Commissie. Deze minderheid is van mening dat de huidige positie en de wijze van benoeming van de burgemeester zeer onbevredigend is. Staatsrechtelijk neemt de burgemeester een

hoogst merkwaardige positie in, hij is orgaan van de gemeente, en wordt benoemd door de Kroon, zonder dat de plaatselijke burgerij of de gemeenteraad eraan te pas komt. De gemeenteraad staat aan het hoofd der gemeente en de burgemeester is belast met de uitvoering van de besluiten van die raad, maar de burgemeester kan deze organen ook tijdelijk negeren of ze ter schorsing aan Gedeputeerde Staten melden. Hij verricht bovendien nog een aantal zaken geheel zelfstandig, waarover hij aan niemand verantwoording schuldig is. De politieke positie van de burgemeester, aldus spreker, is op zijn minst genomen tweeslachtig. Wordt enerzijds verwacht een onpartijdige figuur boven de strijd, aan de andere kant is hij beslist een exponent van een bepaalde politieke groepering. Enerzijds moet hij een orgaan van de gemeente zijn, anderzijds moet hij de boven-gemeentelijke belangen beschermen. Daarom heeft ook de minderheid van de Commissie gepleit voor instelling van een studie-commissie die deze aspecten van het burgemeesterschap nader zal gaan bestuderen, omdat het ingrijpende consequenties heeft indien in het kader van de verhouding kiezer-gekozene uitsluitend de benoeming of verkiezing van de burgemeester zou worden behandeld. Er zitten namelijk nog meer aspecten aan de gemeentelijke autonomie en ook nog aan de provinciale autonomie, bijvoorbeeld de vraag: wat is precies de functie van de Commissaris van de Koningin, van Gedeputeerde Staten, van Provinciale Staten, van regionale verbanden zoals de Rijnmondraad. Uit al deze aspecten wordt apart de burgemeester gelicht bij de behandeling van dit rapport van de Commissie Kiezer-Gekozone, om hem, de burgemeester, als een zeer onafhankelijke figuur afzonderlijk te bespreken. Dat leek de minderheid in de Commissie niet juist. Dit heeft spreker toch nog even willen zeggen ter verdediging van resolutie 14. Wat resolutie 15 betreft wil spreker in ieder geval zeggen dat de minderheid in de Commissie beslist van oordeel was dat de kiezers meer bij de benoeming of herbenoeming van de burgemeester betrokken moeten worden. Hoe dat precies zal moeten gebeuren, daar heeft deze minderheid, en ook de Commissie, zich niet verder in verdiept. Daarvoor bestaan allerlei mogelijkheden en het zou daarom eigenlijk eveneens een onderwerp moeten vormen van afzonderlijke studie. Het is een zeer complex geval, maar de liberale waardering voor de democratie houdt in ieder geval in een grotere waardering voor gemeentelijke autonomie, en een figuur als de burgemeester, die daar plotseling van bovenaf ingezet wordt en dan als een soort tweeslachtig persoon aan de touwtjes trekt, acht de minderheid in de Commissie in het belang van de verhouding kiezer-gekozone zeer beslist een studie waard.

De heren B.U.Haagsma, Doetinchem, en Drs.P.L.Offerhaus, Leiden, delen mede dat hun afdelingen de op resolutie 15 ingediende amendementen intrekken.

De heer Mr.W.J.Geertsema vertolkt vervolgens het standpunt van de grote meerderheid van de Commissie ten aanzien van resolutie 15. Door de verwerping van resolutie 14 heeft de vergadering, zo dacht spreker, zich daar net in feite uitgesproken voor de handhaving van de benoeming van de burgemeester op de wijze zoals dit thans geschiedt, want er was geen enkele resolutie die nu reeds de verkiezing van de burgemeester door de burgerij voorstelde. Het meest vergaand in deze richting had zich de minderheid van de Commissie opgesteld met het voorstel de zaak in studie te nemen. Spreker meent dus te kunnen concluderen dat men de huidige benoemingsprocedure wil handhaven. Wat nu in resolutie 15 wordt voorgesteld is, indien men het analyseert, in feite een verkiezing van de burgemeester door de gemeenteraad. Indien men zegt dat aan de stem van de gemeenteraad een beslissende betekenis moet worden toegekend, kan men eigenlijk veel beter meteen eerlijk zeggen dat men wenst dat de burgemeester verkozen wordt door de gemeenteraad. Nu dacht spreker dat eigenlijk grotendeels alle bezwaren die de Commissie heeft geuit tegen verkiezing van de burgemeester door de burgerij ook zouden gelden bij verkiezing door de gemeenteraad. Al deze bezwaren zoals het in gevaar brengen van de onafhankelijke positie van de burgemeester, gelden hier ook. Daarom is de meerderheid van de Commissie zeer bepaald gekant tegen resolutie 15.

De heer F. Meihuizen, Harlingen, gelooft dat in deze problematiek ook een rol speelt het feit dat de benoeming van de burgemeesters in zo hoge mate verpolitiekt is. Naar sprekers mening is dat nog te weinig in de schriftelijke stukken tot uiting gekomen. Indien men tegen resolutie 15 is, en dus voor een benoeming volgens de huidige strategie blijft, moet men toch nagaan wat men dan wil doen om de onbevredigende situatie, dat bepaalde burgemeestersposten door bepaalde politieke organisaties worden geclaimd, te verbeteren.

De heer Mr. W. J. Geertsema wijst erop dat deze problemen aan de orde worden gesteld in diverse amendementen op resolutie 13. Daar zal derhalve nog ampel gelegenheid zijn zich hierover uit te spreken.

De heer Dr. A. J. Vis wil thans in stemming brengen resolutie 15. Door stemming bij handopsteken blijkt de vergadering resolutie 15 met algemene stemmen te verwerpen.

De heer Vis stelt thans aan de orde resolutie 13, inzake het herbenoemingsbeleid. Spreker stelt allereerst aan de orde de onderdelen b. en c. van deze resolutie en de daarop betrekking hebbende amendementen.

De heer Mr. W. G. Belinfante, 's-Gravenhage, lid van de Commissie, wil iets zeggen over het onderdeel c. Dat is gehuld in een bijzonder onschuldig lijkend kleed, het spreekt zich uit voor het toekennen van een werkelijke betekenis aan de herbenoemingsprocedure van de burgemeesters. Daar kan men zich niet zo erg veel bij voorstellen, en als men dit leest zal men dus niet zo gauw zeggen dat men er tegen is. Maar als men leest wat hierover in het rapport van de Commissie is gezegd, dan ziet men dat het toch wel een interessante kant heeft. Er staat namelijk in het rapport van de Commissie op bladzijde 41: "Het behoort niet zo te zijn dat de burgemeester wordt herbenoemd, tenzij hij iets zeer slechts heeft gedaan. Neen, hij behoort alleen dan te worden herbenoemd, als hij zijn taak werkelijk goed heeft vervuld". Nu zijn er goede burgemeesters, slechte burgemeesters en wat spreker zou willen noemen een middel-soort burgemeesters. De laatste zijn niet mensen die helemaal nooit iets doen, maar mensen die nu eens iets goeds doen en dan weer eens iets slechts. Als spreker nu de strekking van het rapport goed begrijpt, dan is het de bedoeling dat alleen burgemeesters die een plus hebben op hun conto, zonder meer worden herbenoemd. De slechte, die alleen een minus op hun conto hebben, worden niet herbenoemd. Daar kan spreker zich mee verenigen. Maar wat moet er nu gebeuren met die middel-soort mensen waar spreker het over had? Moet men dan gaan bezien of betrokkenen wel goed genoeg zijn om "weer te worden ingehuurd". Spreker gelooft dat daarvan in de praktijk niets terecht komt. De meeste burgemeesters behoren namelijk tot die middencategorie, en dan zou men van al die heren moeten gaan afwegen of zij wel meer plussen dan minnen hebben. Spreker vindt dat niet verstandig en ook niet billijk tegenover deze grote groep van middelmatige burgemeesters, die dan ineens na afloop van die vier jaar, terwijl zij het toch niet slecht hebben gedaan, niet meer worden herbenoemd. Het is ook niet in overeenstemming met de handelwijze die men in Nederland in het algemeen ten aanzien van eenmaal benoemde mensen volgt. Benoemde mensen plegen in hun functie te blijven als zij hun werk niet slecht doen, en daarom vindt spreker het niet billijk om voor burgemeesters een andere maatstaf aan te leggen. Spreker voegt hieraan toe dat hij met zijn standpunt in deze in de Commissie een eenling was. Ook in de Partijraad was hij een eenling, maar hij zal toch gaarne zien indien hier in de Algemene Vergadering enige afgevaardigden zijn standpunt zouden blijken te delen.

De heer W. van Dijk, Nijmegen, zou de heer Belinfante wel graag bij willen vallen. In de eerste plaats wijst hij op de veel voorkomende situatie dat om de vier jaar de gemeenteraad politiek omzwaait, en dat dan ook om de vier jaar een burgemeester weggestuurd zou kunnen worden. In de tweede plaats meent hij dat een benoeming om de vier jaar zeker voor de eerste herbenoeming

niet juist is, omdat een burgemeester die zich goed heeft ingewerkt in die vier jaar nog maar weinig tot stand heeft kunnen brengen.

De heer Dr.A.J.Vis wijst erop dat het punt van de herbenoeming telkenmale na vier jaar eerst aan de orde komt bij onderdeel d. van resolutie 13. Momenteel wordt onderdeel c. besproken.

De heer W.van Dijk antwoordt dat zijn opmerking wel degelijk ook betrekking heeft op onderdeel c.

De heer L.P.Fluitman, Eindhoven, deelt mede dat de afdeling Eindhoven op dit punt een amendement heeft ingediend omdat deze afdeling bijzonder ontevreden is over het feit dat de burgemeestersbenoeming veel te veel in het politieke vlak wordt getrokken. De afdeling Eindhoven zou liever zien dat de benoemingsprocedure voor de burgemeester meer parallel zou lopen aan die in het bedrijfsleven. Zij vindt dat de burgemeester in principe een vakman moet zijn, hij moet zijn functie waar kunnen maken. Het voorstel van de afdeling Eindhoven bevordert bovendien naar sprekers mening een doorstroming voor de kleinere gemeenten. Indien daar een sollicitatie-procedure zou worden ingevoerd, begeleid door een instituut van specialisten, die rechtstreeks staan onder de Minister-President, dan zou naar de mening van de afdeling Eindhoven de gehele benoemingsprocedure beter lopen, en zou er een betere doorstroming komen van goede burgemeesters van kleinere gemeenten naar grotere gemeenten, omdat er een betere selectie zou komen van burgemeesters die ook voor de grotere gemeenten van meer waarde zouden kunnen zijn.

De heer J.C.A.van Giezen, afdeling 's-Graveland, het amendement dezer afdeling toelichtend, wijst erop dat de gemeente 's-Graveland een typisch kleine gemeente is, 7.000 inwoners tellende met een verwachte groei tot 15.000. Bij de inwoners van 's-Graveland komt vaak de gedachte op: "Hoe vredig vliet het leven des gerusten landmans henen". Een gedachte die naar spreker gelooft door vele plattelands burgemeesters wordt opgewekt. Spreker kan zich vaak niet aan de indruk onttrekken dat kleinere gemeenten als een soort dood spoor beschouwd worden waar men burgemeesters die het beslist niet verder kunnen brengen dan wel kwijt kan. Spreker acht dit bijzonder verkeerd. Een burgemeester, zelfs in een kleine gemeente als 's-Graveland, beheert een begroting van f 30 miljoen gulden per jaar, hij krijgt daarvoor circa f 30.000,- salaris uitbetaald. Daar kan men geen non valeur voor gebruiken, daar kan men, zo meent spreker, zelfs geen middelmatig man voor gebruiken waarover de heer Belinfante daarstraks sprak. De strekking van het amendement van de afdeling 's-Graveland is derhalve dat de Minister van Binnenlandse Zaken er bij zijn voordracht aan de Kroon rekening mee houdt dat een non valeur na vier jaar de laan uitgaat.

Mevrouw M.P.M.A.van Eck-Grootveld, Maassluis, wil graag lief zijn voor de heer Belinfante, maar niet nu. De heer Belinfante spreekt over goede, slechte of middelmatige burgemeesters. Nu geeft resolutie 13 aan de gemeenteraad inspraak bij de burgemeestersbenoeming. De gemeenteraad gaat dus op een gegeven moment mede bepalen of een burgemeester goed of slecht is. Bij herbenoemingen zal de gemeenteraad zich dan toch wel ter dege afvragen of zij haar besluit van vier jaar geleden zo maar moet gaan afvallen. Men kan toch zo maar niet op een beslissing terug komen? Daarom gelooft spreekster dat een gemeenteraad alleen in de uiterste gevallen zal stellen dat de burgemeester niet voldoet. Mede in het licht van de zo verlangde en gewenste inspraak is spreekster dus voor de onderdelen b. en c. van resolutie 13.

De heer Dr.J.Hommes, Apeldoorn, wil in de eerste plaats het Hoofdbestuur uitnodigen om de volgende Buitengewone Algemene Vergadering in april of mei 1969 in Apeldoorn te komen houden. De afdeling Apeldoorn zal gaarne de organisatie op zich nemen.

Met de nieuwe resolutie van de afdeling Eindhoven kan de afdeling Apeldoorn beslist niet mee gaan. Zij heeft helemaal geen behoefte aan een nieuwe procedure, doch beveelt wel in de aandacht van de vergadering aan haar amendement op onderdeel b. Dat amendement is erop gericht de politieke kleur van de burgemeester niet

als primair te beschouwen, omdat de afdeling Apeldoorn het gevoel heeft dat het te veel is voorgekomen dat vakbondslieden via de Tweede Kamer door hun ziekbed op een burgemeestersplaats komen. Daar heeft Nederland geen behoefte aan. Evenmin heeft men behoefte aan mensen die wel graag burgemeester willen worden, maar dan van een grote gemeente en niet van een kleine plaats. Wat Nederland nodig heeft op burgemeestersplaatsen zijn echt capabele mensen, en daartoe dient het amendement van de afdeling Apeldoorn.

De heer J.Gosschalk, Voorburg, wil zijn stem nog even laten horen ten gunste van wat door de heer Belinfante is gezegd. Men is de laatste jaren nogal eens in discussie geweest over de rechtspositie van de burgemeester. Men wil die ongeveer gaan zien als de rechtspositie van een ambtenaar. Wanneer men nu in resolutie 13 stelt dat een burgemeester iedere vier jaar opnieuw zijn bestaansrecht moet gaan bewijzen, wil hij herbenoemd worden, dan wordt er aan die rechtspositie zoals zij op het ogenblik opgebouwd wordt iets afgedaan. Bovendien wil spreker er tegen waarschuwen dat indien verwezenlijkt zou worden wat in resolutie 13 is neergelegd men het gevaar gaat krijgen dat burgemeesters spectaculair gaan handelen, stunts gaan uithalen, opdat zij na vier jaar goed bevonden zullen worden.

De heer C.W.Visser, Amstelveen, zou aan onderdeel c. van resolutie 13 gaarne een zinsnede zien toegevoegd, waaruit blijkt op welke gronden de Minister al dan niet tot herbenoeming overgaat. Er zou door de gemeenteraad een gemotiveerd advies over de herbenoeming gegeven moeten worden, vrijblijvend voor de Minister om zich daar al dan niet aan te houden.

De heer Drs.P.L.Offerhaus, Leiden, zou eveneens aan onderdeel c. van resolutie 13 willen zien toegevoegd "gehoord de gemeenteraad" of woorden van gelijke strekking. Wat betreft het amendement van de kamercentrale Leiden vraagt hij zich af of de vergadering ermede zou worden gediend wanneer daar een apart voorstel van zou worden gemaakt ter bestudering van het probleem in zijn algemeenheid.

De heer B.U.Haagsma, Doetinchem, zet uiteen dat het bezwaar van de afdeling Doetinchem tegen onderdeel b. van resolutie 13 is dat dit toch eigenlijk niets nieuws meer inhoudt. In de praktijk kan de gemeenteraad immers steeds aanbevelingen doen omtrent de vereisten waaraan een burgemeester zal moeten voldoen. De afdeling Doetinchem zou de woorden "een aanbeveling kan doen" dan ook willen zien vervangen door de woorden "een aanbeveling doet". Men legt op die wijze aan de gemeenteraad de morele verplichting op een oordeel uit te spreken. Schrapping van het woord "desgewenst", zoals de afdeling 's-Gravenhage voorstelt, voldoet de afdeling Doetinchem niet.

De heer Drs.B.C.van Randwijk, Zeist, sluit zich aan bij de vorige spreker. Bij schrapping van het woord "desgewenst" rijst de vraag of het slaat op de Kroon of op de gemeenteraad. De afdeling Zeist zou daarom het woord "desgewenst" liever zien vervangen door de woorden "indien hij dit wenst".

De heer J.F.Meyeraan, Naarden, vraagt aandacht voor het voorstel van de afdeling Delden, die hem de ogen heeft geopend voor een wat ongelukkige constructie in resolutie 13, onderdeel b., waar twee zaken in één zin genoemd worden. De afdeling Delden stelt voor die twee zaken uit elkaar te halen, en spreker gelooft dat dat een goede suggestie is. Hij laat voor het overige het voorstel van de afdeling Delden onbesproken.

Verder zou spreker in onderdeel b. van resolutie 13 niet willen spreken van "de vereisten", maar van "vereisten". Voor het overige beveelt spreker het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg op onderdeel b. aan.

De heer H.Kop, Leersum, vraagt wat in onderdeel b. van resolutie 13 precies wordt bedoeld met "handhaving van de bestaande positie". Het woord "positie" is een zeer geladen begrip, aldus spreker. Hij zou graag willen weten wat daarmede wordt bedoeld: positie alleen als burgemeester van de gemeente, of positie tevens als lid van de Staten-Generaal of als lid van de Provinciale Staten.

De heer Drs. J.A.F. Roelen antwoordt dat kennelijk in deze tekst alleen de positie van de burgemeester als zodanig is bedoeld.

De heer I.H. van Leersum, Schiedam, licht de amendementen dezer afdeling op onderdelen c. en d. van resolutie 13 nader toe. Als beweegredenen heeft deze afdeling dat haars inziens een gemeente, al dan niet nadat de fractie-voorzitters zijn gehoord, de gelegenheid moet hebben om een werkelijk slechte burgemeester kwijt te kunnen raken. Onder een slechte burgemeester verstaat de afdeling Schiedam degene die en zijn vak slecht verstaat, en in het geheel geen rekening houdt met de samenstelling van de bevolking in die gemeente. Het komt nog steeds veel te vaak voor dat in een gemeente een burgemeester wordt benoemd die zeer sterk afwijkt van of de politieke of de godsdienstige overtuiging in die gemeente, en dat kan in de praktijk tot bijzonder slechte samenwerking leiden. De afdeling Schiedam blijft dan ook bij haar amendement en wenst een daadwerkelijke betekenis aan de herbenoemingsprocedure van de burgemeesters gehandhaafd te zien.

De heer Mr. W.J. Geertsema, de verschillende sprekers beantwoordend, wil in de eerste plaats nog even ingaan op datgene wat de heer Belinfante heeft gezegd en waarin een aantal sprekers hem is bijgevallen. Het onderdeel c. van resolutie 13 ziet spreker als een noodzakelijke consequentie van het feit dat de Commissie in meerderheid heeft voorgesteld om de benoemingsprocedure door de Kroon te handhaven. Dat betekent dat voor gemeenteraad of burgerij niet de mogelijkheid bestaat deze burgemeester naar huis te sturen. Men moet dit ook zien in aansluiting op resolutie 16 inzake de verantwoordingsplicht van de burgemeester. Die verantwoordingsplicht van de burgemeester kan ook niet het sluitstuk hebben dat de verantwoordingsplicht van de wethouder wel heeft, namelijk dat de raad de wethouder vriendelijk bedankt en als wethouder naar huis laat gaan. Dat kan bij de burgemeester niet, maar dan moet men toch in enigerlei vorm daarop een sluitstuk hebben. Naar de mening van de meerderheid van de Commissie was juist het inhoud geven aan de herbenoemingsprocedure dat noodzakelijke sluitstuk. Immers, wat gebeurt er als de burgemeester over enig onderdeel van zijn eigen beleid verantwoording aflegt en de gemeenteraad het daarmee niet eens is. Dan kan er een motie worden aangenomen waarin de gemeenteraad zijn afkeuring uitspreekt over de wijze waarop de burgemeester zijn beleid heeft gevoerd. Die motie zal ter kennis worden gebracht van de Commissaris van de Koningin en/of de Minister van Binnenlandse Zaken. Gebeurt dit herhaaldelijk ten aanzien van eenzelfde burgemeester, dan zal de Commissaris of de Minister niet zonder meer zeggen: "De burgemeester heeft ongelijk en de raad heeft gelijk", maar de Minister of wel de Commissaris zullen zich ongetwijfeld in dit geval gaan verdiepen. Het mag bepaald niet meer zo zijn dat de burgemeester automatisch herbenoemd wordt tenzij hij er de week tevoren met de gemeentekas van door is gegaan, aldus spreker, die opmerkt dat hij het op deze wijze wellicht wat te gekleurd voorstelt. Het is echter zo, dat in de recente geschiedenis de herbenoeming van burgemeesters min of meer bij verzamel-ontwerp geschiedt. Wil men de benoemingsprocedure handhaven, dan is een essentieel sluitstuk, dat er meer dan tot dusverre wordt nagegaan of de betrokken burgemeester inderdaad bekwaam is voor zijn taak. Nu heeft de heer Gosschalk gesproken over de rechtspositie van de burgemeester. Hij heeft gezegd dat men nu juist op weg was hem eenzelfde soort rechtspositie te geven als een ambtenaar, en dat deze rechtspositie nu weer verminderd zou worden door onderdeel c. van resolutie 13. Spreker geeft zulks de heer Gosschalk zonder meer toe, maar hij dacht dat dit noodzakelijk was. Zonder enige twijfel zal men voor burgemeesters die niet iets ernstigs hebben misdreven een wachtgeld-regeling moeten treffen. Men zal moeten zorgen dat financieel voor de desbetreffende hier geen nadeel uit voort kan komen. Wanneer het echter gaat om het belang van de gemeente aan de ene kant, en het particuliere belang van de burgemeester aan de andere kant, dan dacht spreker dat wij niet zouden mogen aarzelen om het belang van de gemeente voorrang te geven. Het is nu eenmaal zo dat indien in

een kleine gemeente - spreker haakt nu even aan op datgene wat door de afgevaardigde van de afdeling 's-Graveland is gezegd - iemand op zijn vijfendertigste jaar tot burgemeester wordt benoemd, en naderhand blijkt dat zonder dat hij werkelijk iets verkeerd doet hij toch niet in staat was om de gemeente goed te besturen, dat deze gemeente dan dertig jaar lang blijft opgescheept met deze burgemeester. Spreker meent dat men dit een gemeente niet mag aandoen. Anders geeft men juist voet aan aldiegenen die pleiten voor de gekozen burgemeester; en in dat geval behoeft men over de rechtspositie helemaal niet meer te spreken, want die is dan aanzienlijk minder goed verzorgd dan in het voorstel van de Commissie het geval is. En als de heer Belinfante dan zegt dat er geen Minister van Binnenlandse Zaken is die het zal aandurven om een burgemeester die niet werkelijk iets verkeerd gedaan heeft niet her te benoemen, dan is het antwoord van spreker dat dat dan een slechte Minister van Binnenlandse Zaken is, die niet het belang van de gemeente behartigt. Spreker meent dan ook dat onderdeel c. van resolutie 13 een duidelijk complement is van het handhaven van de benoemingsprocedure. Tegen inspraak van de gemeenteraad bij de herbenoeming wil spreker zich niet verzetten. Veel belangrijker acht hij het echter dat bij de benoeming uitdrukkelijk de inspraak wordt vermeld. Voor de herbenoeming kan de gemeenteraad, die het met een bepaalde burgemeester niet eens is, immers de gehele periode via eventuele moties van afkeuring reeds doen blijken hoe hij tegenover de burgemeester staat. Een speciale inspraak-procedure op dat gebied acht spreker dan ook niet belangrijk.

Verzet tekent spreker aan tegen de benoemingsprocedure zoals deze is voorgesteld door de afdeling Eindhoven. Aan het instellen van een instituut van specialisten op het gebied van burgemeestersbenoeming heeft Nederland toch bepaald geen behoefte. Bovendien, uit welke personen dient dat instituut dan te bestaan? Door de vertegenwoordiger van de afdeling Eindhoven werd gesproken over mensen uit de zakenwereld, maar er zijn bepaald ook gemeenten waar men helemaal geen zakenman moet zijn als burgemeester; waar men verstand moet hebben van groen, bomen en dergelijke. Men zou dan toch wel een bijzonder verschillend samengesteld instituut moeten hebben om daar richting aan te geven. En dan denkt spreker voorts dat het toch helemaal tegen de lijn is die Nederland in zijn staatsrechtelijk denken volgt om hier de Minister-President het benoemingsrecht te geven, en dat te ontnemen aan de Kroon. Dan krijgt Nederland een soort D '66 Minister-President, en spreker meent dat wij daar niet zo van gediend zijn.

Een heel moeilijke vraag is de kwestie van de politiek bij de benoeming. Er zijn hier in dit opzicht twee geluiden gehoord. In de eerste plaats het geluid van de heer Meihuizen uit Harlingen, die heeft gezegd dat wij moeten zorgen dat die benoemingsprocedure niet zo in het politieke vlak blijft liggen als dat op het ogenblik het geval is. Anderzijds heeft de vertegenwoordiger van de afdeling Schiedam uitdrukkelijk gesteld dat hij vond dat het veel te veel voorkomt dat burgemeesters worden benoemd die niet de politieke kleur of godsdienstige richting bezitten van de gemeente aan het hoofd waarvan zij staan. Spreker meent dat niet gesteld mag worden dat bij de burgemeestersbenoeming niet mag worden gelet op politieke kleur of godsdienstige overtuiging. Er mag niet te veel aandacht aan worden besteed, maar het mag niet zo zijn, dat er in het geheel geen aandacht aan wordt besteed. Een ieder beseft dat een staatkundig gereformeerde, hoe knap hij ook mag zijn, het in Maastricht bijzonder slecht zal doen. Men mag dit dus niet al te absoluut stellen, hoogstens mag men zeggen dat er wel eens te veel wordt gekeken naar de politieke kleur.

Dan zijn er een aantal punten ten opzichte van de inspraak van de gemeenteraad. Spreker zou in onderdeel b. van resolutie 13 de woorden "een aanbeveling kan doen" bepaald niet willen zien vervangen door "een aanbeveling doet". Men zou dan iets voorschrijven waar vele gemeenteraden eenvoudig niet aan kunnen voldoen.

Het is nu in de praktijk al zo dat in vele gevallen de gemeenteraden hun recht van inspraak voorbij laten gaan omdat zij het in de verste verte niet eens kunnen worden over een aanbeveling. Men zou, indien men zou stellen: de gemeenteraad doet een aanbeveling, er dan toch bij moeten vermelden: "als zij in staat is om het eens te worden". Daarom is in de resolutie gesteld: "een aanbeveling kan doen"; daar moet men derhalve tussen haakjes bijlezen: "(als de leden der gemeenteraad het met elkaar eens kunnen worden)". De Commissie heeft geen bezwaar het woord "desgewenst" te schrappen; dit was een dubbele voorzorgsmaatregel maar die is zeer bepaald niet nodig. Het woordje "kan" moet echter bepaald gehandhaafd blijven.

De heer Meyeraan heeft gepleit voor de splitsing zoals het amendement van de afdeling Delden voorstelt. Dat wil dus zeggen dat de handhaving van de bestaande positie van de burgemeester en de benoemingsprocedure elk in een aparte alinea worden behandeld. Spreker is het eens dat de zaak daar duidelijker en beter van wordt.

Ook is spreker het eens met de heer Meyeraan dat het beter is om te spreken van "vereisten" in plaats van "de vereisten". De heer Meyeraan is echter verder gegaan en heeft gezegd te prefereren dat het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen en Muiden/Muiderberg zou worden overgenomen. Dat gaat spreker wat te ver. Hij vreest dat dat weer een erg algemene resolutie zal worden.

De heer Drs. B.C. van Randwijk, Zeist, deelt mede dat de afdeling Zeist haar amendement wil intrekken ten behoeve van het amendement van de afdeling Delden.

De heer Dr. J. Hommes, Apeldoorn, deelt mede dat de afdeling Apeldoorn haar amendement handhaaft. Dit houdt dus in dat de benoemingspolitiek van de Kroon onafhankelijk dient te zijn van de politieke kleur en uitsluitend betrekking dient te hebben op bekwaamheid en op voor de betreffende gemeente vereiste kwaliteiten. Wanneer men ziet naar het Rotterdam van voor de oorlog zou de heer Oud daar geen burgemeester zijn geworden wanneer de zienswijze van de heer Geertsema zou hebben gegolden.

De heer Mr. W. J. Geertsema repliceert dat de heer Oud niet staatkundig gereformeerd was en Rotterdam niet katholiek.

De heer J. Gosschalk, Voorburg, vraagt de heer Geertsema of deze er enig idee van heeft hoe veel het de overheid kan kosten om middelmatige burgemeesters een wachtgeld te geven, wanneer zij na vier jaar niet voldoen.

De heer Mr. W. J. Geertsema stelt aan de heer Gosschalk de weder-vraag of deze er enig idee van heeft hoeveel geld het een gemeente kan kosten indien zij dertig jaar lang met een slechte burgemeester zit opgescheept.

De heer D. Wieringa, Haarlem, wil nog enkele vragen stellen over benoeming en herbenoeming van de burgemeester. In de eerste plaats zou hij willen weten hoe men er tegenover staat wanneer een burgemeester partijloos is. En in de tweede plaats: hoe staat het met een burgemeester die door verandering van partij in een bepaalde gemeente eigenlijk niet meer zo goed in de verhouding past. Die burgemeester kan dan zeer bekwaam zijn, maar dient hij dan toch gehandhaafd te worden? En tot slot deze vraag: In grote gemeenten doet het zich wel eens voor dat het college van wethouders niet in overeenstemming is met de samenstelling van de raad. Houdt men er dan van hogerhand nog rekening mede dat bij de benoeming van de burgemeester ook een partij tot zijn recht kan komen die in het geheel niet in het college is vertegenwoordigd? Spreker wil daarbij nog aanvoeren dat men dan ook nog rekening houdt met de kleur van de secretaris.

De heer Mr. W. J. Geertsema meent dat hem thans vragen worden gesteld die in feite thuis horen bij de Minister van Binnenlandse Zaken. Hij wil er echter wel iets over zeggen. Hij weet dat er vele Ministers van Binnenlandse Zaken zijn, zeker de huidige Minister van Binnenlandse Zaken, die bepaald niet veel voelen voor de benoeming van partijloze burgemeesters, omdat daar altijd een groter risico in schuilt dat deze ineens overgaan tot een partij, die niet in overeenstemming is met de kleur van een gemeente, dan

wanneer men iemand benoemt die lid is van een bepaalde partij, en voor wie het altijd moeilijker is om naar een andere partij over te gaan. Indien men echter conform de voorstellen van de Commissie meer inhoud gaat geven aan de herbenoemingsprocedure, kan men juist na vier jaar de zaak overzien, kan men indien de partijloze burgemeester in die tussentijd zich bij een bepaalde politieke partij heeft aangesloten nagaan of dit nog in overeenstemming is te brengen met de betrokken gemeente. Zou bijvoorbeeld de katholieke burgemeester van Maastricht ineens naar artikel 31 zijn overgegaan, dan zou dat een reden kunnen zijn om hem niet te herbenoemen. Spreker meent tenslotte dat te diep op details zou worden ingegaan indien precies de verhouding tussen het college van B. en W. en de kleur van de burgemeester in dit verband zal worden uitgesponnen.

De heer Dr.A.J.Vis wil thans tot besluitvorming overgaan. In de eerste plaats stelt hij aan de orde het amendement van de afdeling 's-Gravenhage, schrapping van het woord "desgewenst" in alinea b. Door stemming bij handopsteken wordt dit amendement aangenomen.

Vervolgens brengt spreker in stemming het voorstel van de Partijraad om aan alinea c. toe te voegen de woorden: ", waarbij de gemeenteraad een aanbeveling kan doen". Ook deze aanvulling wordt door de vergadering door stemming bij handopsteken aanvaard.

Dan wil de heer Vis een voorstel van orde doen met betrekking tot het amendement van de afdeling Driebergen/Rijsenburg, dat de incompatibiliteiten-regeling van de burgemeester behandelt. De Commissie en de Partijraad stellen voor deze kwestie ter bestudering in handen te stellen van de Commissie Gemeentewet Herzien van de Vereniging van Staten- en Raadsleden.

De heer Drs.A.M.Bom, Naarden, deelt mede dat de kamercentraal Haarlem unaniem van mening is dat de behandeling van dit voorstel niet moet worden uitgesteld. Er ligt een viertal voorstellen terzake van de incompatibiliteiten. Er is de vraag of de burgemeester lid kan zijn van bestuurscolleges, of hij lid kan zijn van de Staten-Generaal, of hij lid kan zijn van Provinciale Staten, en of hij commissaris-plaatsen kan vervullen. Dat zijn geen vragen die betrekking hebben op de fysieke mogelijkheden van de burgemeester; het zijn vragen van zuiver politieke orde, het zijn daarom vragen die de Partijraad niet moet overlaten aan de Vereniging van Staten- en Raadsleden, maar die de Algemene Vergadering zelf kan beantwoorden.

De heer Dr.A.J.Vis deelt ter toelichting mede dat het de bedoeling is dat deze kwestie door de Buitengewone Algemene Vergadering in mei 1969 zal worden behandeld, met een toelichting van Hoofdbestuur en Partijraad.

De heer J.W.van der Ende, Driebergen/Rijsenburg, deelt mede dat deze afdeling haar amendement op onderdeel b. van resolutie 13 intrekt, doch dit amendement als motie wenst te handhaven. De afdeling gaat er volledig mee akkoord dat de Vereniging van Staten- en Raadsleden deze zaak in studie neemt, doch vraagt deze motie dan in de mei-vergadering 1969 te behandelen.

De heer Dr.A.J.Vis brengt het voorstel van Commissie en Partijraad in stemming. Door stemming bij handopsteken wordt vastgesteld dat de vergadering in grote meerderheid akkoord gaat met besluitvorming ten aanzien van de incompatibiliteiten-regeling in de Algemene Vergadering van mei 1969.

Het voorstel van de afdeling Eindhoven en de amendementen van de afdelingen Roosendaal en Leiden worden vervolgens door stemming bij handopsteken verworpen. Hetzelfde lot treft de amendementen van de kamercentrale Leiden, de afdeling Papendrecht en de afdeling Doetinchem, alsmede het amendement van de afdeling Breda. Het amendement van de afdeling Zeist wordt ingetrokken.

De heer Dr.A.J.Vis deelt vervolgens mede dat de afdelingen Wassenaar en Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland elkander hebben gevonden in de formulering: "waarbij de politieke kleur niet behoort te prevaleren boven de bestuurlijke bekwaamheid".

De heer Geertsema waardeert ten zeerste de pogingen die men doet om duidelijk naar voren te brengen dat aan de politieke kleur te veel gewicht wordt toegekend in verhouding tot de bestuurlijke bekwaamheid. Hij meent echter dat men het doel voorbijstreeft met de zojuist gegeven formulering. Hij zou de voorkeur geven aan een andere formulering n.l. de volgende: "Aan de factor bestuurlijke bekwaamheid moet in verhouding tot de factor politieke kleur en religieuze overtuiging meer gewicht worden toegekend".

De heer Dr. J. Hommes, Apeldoorn, zou de woorden religieuze overtuiging liever geschrapt willen zien.

De heer Vis zou thans allereerst in stemming willen brengen de vraag of de religieuze factor in deze resolutie vermeld dient te worden of niet.

Stemming bij handopsteken geeft geen duidelijk beeld zodat overgegaan wordt tot schriftelijke stemming. De heer Vis zet intussen de discussie voort en stelt aan de orde het amendement van de afdeling Mijnstreek.

De heer A. H. J. Wenmaekers, afdeling Mijnstreek, deelt mede dat deze afdeling er behoefte aan heeft de huidige positie van de burgemeesters te veranderen. Indien men hedenochtend de courant heeft gezien, heeft men daarin kunnen lezen over het grote Vasco-schandaal, en daarmee samenhangend de kwestie van de burgemeester van Heerlen. De gemeente Heerlen zit opgescheept met een weg-gepromoveerde oud-Staatssecretaris, die men ergens anders schijnbaar niet kwijt kon. Deze man heeft het gepresteerd om in een bepaald aantal jaren de gemeentelijke financiën totaal te ondermijnen. Nu wil spreker de heer Geertsema omtrent deze kwestie een vraag stellen. Op pagina 41 van het rapport Kiezer-Gekozone staat in de derde alinea dat in feite de macht van de Commissaris der Koningin en de Minister van Binnenlandse Zaken groter is dan in theorie. Nu speelt de kwestie van de Vasco al vanaf 1960. Thans tellen wij 1968. De burgemeester heeft getoond

De heer Vis meent dat het niet juist is om over een bepaalde burgemeester op dit moment verder te spreken. Betrokkene kan zich immers niet verdedigen.

De heer Geertsema wil spreken over alinea b 1 van de gewijzigde resolutie van de afdeling Mijnstreek. Hij meent dat de afdeling Mijnstreek de klok hiermede wel heel ver terug draait. De burgemeester heeft een duidelijk tweeledige taak. Hij heeft wel degelijk ook een taak ten opzichte van de Rijksoverheid, al is het alleen maar dat hij de plicht heeft om besluiten van de gemeenteraad, waarvan hij vindt dat zij in strijd zijn met de wet of met het algemeen belang, ter vernietiging aan de Kroon voor te dragen; hij heeft een aantal andere taken die hem door het Rijk zijn opgedragen; maar hij is zeker in de loop van de geschiedenis steeds meer geworden de man van de gemeente, veel meer nog dan de Commissaris van de Koningin is geworden de man van de provincie. Indien de V.V.D. nu in een resolutie zou gaan vastleggen dat de burgemeester uitsluitend rijksambtenaar moet zijn dacht spreker dat de gemeenten daarmee bepaald geen dienst zou worden bewezen. Tenslotte wil spreker nog zeggen dat indien men bezwaren heeft tegen een bepaalde burgemeester men deze bezwaren niet hier in deze vergadering aan de orde moet stellen, maar dat men in dat geval in de betreffende gemeenteraad een motie moet indienen tegen het beleid van de burgemeester, en proberen in die gemeenteraad daarvoor dan een meerderheid te verkrijgen, en de motie vervolgens doorzenden naar de verantwoordelijke instanties.

De heer Vis geeft thans de heer Korthals Altes het woord om verslag uit te brengen van de uitslag van de schriftelijke stemming over de "religieuze factor".

De heer Korthals Altes deelt mede dat 249 stemmen zijn uitgebracht vóór vermelding van de religieuze factor en 192 tegen; negen stemmen zijn blanco uitgebracht.

De heer Vis constateert dat dit punt derhalve is aanvaard. Hij stelt voorts vast dat de afdeling Apeldoorn, de afdeling Wassenaar en de kamercentrale Gelderland zich aan het amendement

van de heer Geertsema conformeren en door stemming bij handopsteken blijkt vervolgens dat de vergadering dit amendement aanvaardt, zodat aan onderdeel c van resolutie 13 zal worden toegevoegd de zinsnede "waarbij aan de factor bestuurlijke bekwaamheid in verhouding tot de factoren politieke kleur en religieuze overtuiging meer gewicht moet worden toegekend".

Het amendement van de afdeling Mijnstreek wordt vervolgens door stemming bij handopsteken met overgrote meerderheid verworpen.

Vervolgens stelt de voorzitter aan de orde de door de afdeling Delden voorgestelde splitsing van de alinea's b en c. Met deze splitsing gaat de vergadering, zoals door stemming bij handopsteken blijkt, accoord.

De amendementen van de afdelingen 's-Graveland, Breda en Schiedam worden ingetrokken.

De heer Vis laat thans stemmen over resolutie 13, alinea's a, b en c zoals goeamendeerd. De vergadering verklaart zich hiervoor.

Dan stelt de heer Vis aan de orde alinea d van resolutie 13. De amendementen van de afdelingen Leiden, Schiedam en Roosendaal worden ingetrokken ten behoeve van het amendement van de afdeling Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland.

De heer Hommes, Apeldoorn, dit amendement toelichtend, deelt mede dat de afdeling Apeldoorn het noodzakelijk acht dat de burgemeester bij een eerste benoeming de mogelijkheid krijgt om tweesoms zelf drie verschillende gemeenteraden te kunnen meemaken.

De heer Geertsema meent dat wanneer een burgemeester niet geschikt is voor zijn taak zulks heel wel na 4 jaar gebleken zou kunnen zijn. Spreker acht het niet zo belangrijk of deze burgemeester nu met 1, 2 of 3 gemeenteraden heeft samengewerkt. Het is niet de gemeenteraad die hem de nek breekt, het is zijn gebrek aan eigen bekwaamheden. Binnen de 4 jaar blijkt wel of een burgemeester zijn functie al dan niet aan kan, en als hij deze niet aan kan dan is 6 jaar een bijzonder lange tijd, zowel voor de gemeente alsook voor hemzelf. Men kan toch eigenlijk van niemand verlangen dat hij 6 jaar lang iets doet waar hij in feite niet geschikt voor is.

De heer Hommes, Apeldoorn, is door de woorden van de heer Geertsema niet overtuigd. Hij vraagt naar het motief van de Partijraad om tegen het amendement van de afdeling Apeldoorn te zijn.

De heer Geertsema antwoordt dat de Partijraad is gezwicht voor het argument dat hij zojuist heeft aangevoerd.

Het amendement van de afdeling Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland wordt vervolgens door stemming bij handopsteken verworpen. Ook het amendement van de afdeling Groningen is daarmee verworpen.

De heer Vis stelt thans aan de orde alinea e van resolutie 13 met de daarbij behorende amendementen.

Mevrouw M.P.M.A. van Eck-Grootveld, Maassluis, deelt mede dat deze afdeling het geheel eens is met het advies van het Hoofdbestuur, namelijk tot afwijzing van alinea e. De afdeling Maassluis meent dat ook in kleinere gemeenten een burgemeester die het bijzonder goed doet na twee termijnen nog moet kunnen aanblijven. Zij ziet niet in waarom dan na 8 jaar deze burgemeester vervangen zou moeten worden; iedere vervanging is nog geen verbetering.

De heer Dr. E. Nordlohne, 's-Gravenhage, lid van de commissie Kiezer-Gekozone, verdedigt alinea e. Waar het om gaat, aldus spreker, is een termijn van 12 jaar; er wordt immers gesproken van tweemaal herbenoemen, telkens voor 4 jaar. Die termijn van 12 jaar is niet in de eerste plaats ingegeven door de gedachte dat men pas na 12 jaar zou kunnen constateren of iemand wel of geen goede burgemeester zou zijn. Het grote probleem echter dat zich in vele gemeenten voordoet waar burgemeesters eindeloos blijven zitten, vaak jong benoemd zijn en dan blijven tot aan hun pensioengerechtigde leeftijd, ligt ergens anders. Een dergelijke gemeente komt in de situatie dat de burgemeester speciale

zaken speciale aandacht geeft, en andere zaken onvoldoende aandacht geeft. Nu meent spreker dat het goed is dat wij proberen te voorkomen dat bijna een generatie lang een bepaald aspect van het gemeentebestuur erg veel aandacht krijgt en andere aspecten, niet samenhangende met de aard van de belangstelling van de burgemeester, onvoldoende aandacht. En dat geldt niet alleen voor zaken, maar ook voor het personeelsbeleid. Een burgemeester die erg lang op dezelfde plaats zit zal er nauwelijks aan kunnen ontkomen dat hij ook op zijn personeelsbeleid een misschien wat erg persoonlijke stempel gaat drukken. Dat zou wel eens niet in het belang van de gemeente noch van het personeel kunnen zijn. Indien men vraagt: Waarom 12 jaar, dan is het antwoord dat ergens een grens moet zijn, en dat 12 jaar redelijkerwijze gezien een voldoende lange termijn moet zijn om iemand de kans te geven zich volledig in te spelen en zich volledig te ontplooiën ten behoeve van de gemeente, terwijl anderzijds die termijn voldoende kort is om grote ongelukken te voorkomen.

De heer J. Gosschalk, Voorburg, vraagt of de voorstanders van alinea e. niet vergeten dat er ook nog wethouders zijn. Deze wethouders helpen toch het personeelsbeleid als het ware medevoeren. Bovendien is er de gemeenteraad die de burgemeester kan corrigeren. Spreker vraagt zich af waarom toch een goede burgemeester na 12 jaar niet meer in de betrokken gemeente zou mogen aanblijven.

Ook de heer J. F. Meijeraan, Naarden, is geen voorstander van alinea e. Hij acht deze absoluut ongewenst. Hij geeft als voorbeeld een burgemeester die op zijn 45ste jaar in een nieuwe gemeente benoemd wordt en dan op zijn 57ste weer ergens anders naar toe zou moeten. En wat moet er gebeuren met een burgemeester die 12 jaar zijn werk goed verricht heeft, en dan moet vertrekken? Als hij kan promoveren naar een andere gemeente, is dat prachtig, maar wat als er geen plaats voor hem is? Hoeveel wachtgeld gaat dat bovendien kosten?

De heer W. van Dijk, Nijmegen, keert zich eveneens tegen alinea e. Deze afdeling heeft ook bezwaren tegen de haars inziens geheel willekeurige aanduiding van gemeenten met minder dan 100.000 inwoners. Men zou dat aantal even goed op 500.000 kunnen stellen. De afdeling Nijmegen is echter ten enen male tegen dit voorstel.

De heer Drs. A. van Boven, 's-Gravenhage, deelt mede dat men in de afdeling 's-Gravenhage voor alinea e. van resolutie 13 niet veel gevoelt, maar dat een gedeelte der afdeling wel geporteerd was voor het amendement van de afdeling Roden, echter alleen indien mocht blijken dat in de vergadering in het algemeen een meerderheid is voor handhaving van alinea e. Spreker vraagt derhalve om eerst alinea e. in stemming te brengen en pas wanneer deze alinea mocht worden aangenomen het amendement van de afdeling Roden.

De heer P. A. Reuvekamp, Leersum, wil nog op een ander aspect wijzen. Iemand die nog vrij jong is en alle capaciteiten heeft om zich tot een goed burgemeester te ontwikkelen zou volgens dit voorstel van de Commissie wel de zekerheid hebben dat hij na 12 jaar uit een bepaalde gemeente weg moet gaan, maar niet de zekerheid dat hij ergens anders benoemd kan worden. Het schijnt spreker toe dat door dit voorstel de animo voor het ambt van burgemeesters aanmerkelijk zal afnemen.

De heer Mr. R. Blekxtoon, Amsterdam, wil een opmerking maken over het amendement van de afdeling Roden, dat hij wel sympathiek vindt, maar waar naar zijn gevoelens twee bezwaren aan kleven. Allereerst: gesteld een burgemeester heeft zijn ambt redelijk goed vervuld maar haalt geen 2/3 meerderheid in de raad. Hij gaat dan weg op een bijzonder onplezierige manier; min of meer met een bewijs van onvermogen.

In de tweede plaats zou het kunnen zijn dat de burgemeester aan het einde van zijn derde termijn zich bij de raad in het gevlei zal gaan werken om de 2/3 meerderheid te halen.

De heer Drs. J. G. Th. Linssen, 's-Gravenhage, vraagt of men niet voorbij is gegaan aan de belangen van de enkele zeer kleine gemeenten waar burgemeesters voortkomen uit hetzelfde geslacht. Hij denkt

bijvoorbeeld aan de gemeente Roosendaal bij Arnhem. Deze gemeenten stellen het zelve op prijs indien zij de betrokken burgemeesters kunnen behouden, en de burgemeesters voelen er ook niets voor om naar een andere gemeente te verhuizen.

De heer C.W.Visser, Amstelveen, zou het voorstel dat vermeld is in alinea e. van de psychologische kant willen bekijken. Het lijkt hem een absolutie onmogelijkheid dat een burgemeester nog met plezier zijn ambt zal bekleden indien hij de vaste wetenschap heeft dat hij over 12 jaar moet verdwijnen. Daar komt nog bij dat men er tegenwoordig bij het Rijk een handje van heeft om te zeggen: Mijnheer de burgemeester, Uw gemeente heeft op het ogenblik 30.000 inwoners, wilt U er even rekening mee houden dat dat er 100.00 moeten worden. Dat doet die burgemeester, maar spreker gelooft dat als de burgemeester dat bericht krijgt en hij nog maar 4 jaar zijn ambt in de betrokken gemeente mag uitoefenen, zijn weerwoord zal zijn: Wat zal ik mij al die vreselijke moeilijkheden op de hals halen. Want, zo gaat spreker voort, zoals men weet, dat is niet eenvoudig. Spreker vraagt aan de leiding der vergadering om alinea e. thans in stemming te brengen, en hij vraagt aan de vergadering om punt e. heel snel weg te werken. Geef de burgemeester, elke burgemeester, hoe groot de gemeente ook is, de kans om zijn volle krachten eraan te geven, misschien wel 13 jaar, zo besluit spreker.

De heer P.J.W.Jansen, afdeling Mijnstreek, acht eveneens alinea e. verwerpelijk. Hij stelt het voorbeeld van een burgemeester die aan het einde van zijn termijn van 12 jaar naar een andere gemeente solliciteert, die de capaciteiten heeft voor een grote gemeente, maar die jammer genoeg op dat moment politiek gezien niet in aanmerking kan komen voor een grotere gemeente, omdat nog iemand anders benoemd moet worden. Deze burgemeester zou dan moeten vertrekken, heeft later geen kans om zich weer opnieuw volledig in te werken in de nieuwe gemeente en zou daarmee zijn hele toekomst afgebroken zien. Spreker meent dat dit één van de punten is, vooral is, politiek, die de vergadering moet nopen om punt e. te verwerpen.

De heer Dr.E.Nordlohne, de laatste spreker antwoordend, meent dat men indien de gedachte, neergelegd in alinea e., eenmaal algemeen zou zijn aanvaard, voor een dergelijk geval automatisch een oplossing zal vinden. Spreker herhaalt de argumenten die hij reeds in eerste termijn heeft aangevoerd. De vraag is gesteld wat een burgemeester moet doen na de periode van 12 jaar. Het antwoord is heel eenvoudig, aldus spreker, hij moet solliciteren, en als het hem niet lukt om weg te komen, dan dient ook voor dit geval een wachtregeling te komen, zoals dat ook voor bewindslieden het geval is. Oud-ministers plegen ook niet met veters langs de deur te lopen. De heer Linssen heeft zich bezorgd gemaakt over families die van vader op zoon of van man op vrouw, spreker weet niet hoe dat allemaal precies gaat, uit één geslacht steeds burgemeesters leveren. Spreker meent dat dit niet het centrale probleem is, waardoor de gehele kwestie van de burgemeestersbenoemingen in de Nederlandse politiek belangrijk is geworden. Dit probleem is natuurlijk vooral toegespitst geworden door de kwestie Amsterdam. En dat is een affaire van een gemeente boven de 100.000 inwoners. Over de grens van 100.000 inwoners kan de heer Geertsema misschien nog iets vertellen.

De heer Mr.W.J.Geertsema zet uiteen dat de grens van 100.000 inwoners louter en alleen is gesteld, omdat de Commissie van mening was dat in gemeenten beneden de 100.000 zielen promotie-kansen aanwezig waren, en dat dus een burgemeester van een zodanige gemeente door te solliciteren zich aan de werking van deze regeling zou kunnen onttrekken. Zij meende echter dat in de gemeenten boven de 100.000 zielen die mogelijkheden zo gering zijn, dat men in die gemeenten het de burgemeesters niet zou mogen aandoen dat zij genoodzaakt zouden zijn na 12 jaar in ieder geval naar een andere gemeente te moeten solliciteren. Bovendien is in het algemeen de situatie zo dat in gemeenten boven de 100.000 zielen de

burgemeesters reeds op een vrij rijpe leeftijd terecht komen, en de termijn van 12 jaar daar dus niet zo snel zal gaan spelen.

De heer Dr.A.J.Vis wil thans in de eerste plaats het amendement van de afdeling Roden in stemming brengen. Door stemming bij handopsteken blijkt dat de vergadering dit amendement verwerpt.

De heer Vis brengt vervolgens in stemming alinea e. van resolutie 13. Ook hier blijkt door stemming bij handopsteken dat duidelijk een grote meerderheid van de vergadering zich tegen deze alinea verklaart, zodat zij is verworpen.

Het amendement van de afdeling Steenberg, inhoudende een toevoeging sub f. wordt ingetrokken; de afdeling Breda gaat ermee akkoord dat haar amendement betreffende een toevoeging sub f. wordt verwezen naar de Vereniging van Staten- en Raadsleden. Hiermede is de behandeling van resolutie 13 afgehandeld.

De heer Vis stelt thans aan de orde resolutie 16. De materie van deze resolutie is in het verkiezingsprogramma van de partij feitelijk reeds geformuleerd. Toch dacht spreker dat het van de Commissie zinvol was om hierover in het kader van dit rapport nog een uitspraak van de vergadering te verlangen.

De afdeling Voorburg trekt haar amendement in; blijft dus alleen het amendement van de kamercentrale Leiden, waarin wordt voorgesteld om het woord "(politie)" te schrappen.

De heer Mr.W.J.Geertsema zet uiteen dat de Commissie het woord "politie" tussen haakjes in deze resolutie heeft vermeld om psychologische redenen. Noodzakelijk is het natuurlijk niet, want als men spreekt over het beleid van de burgemeester valt daar vanzelfsprekend het politiebeleid ook onder. De Commissie heeft het echter toch vermeld omdat juist het politiebeleid actueel in de discussie was. Nu het er eenmaal zo staat gelooft spreker dat het niet verstandig zou zijn als deze vergadering dat woord nu ging schrappen, want dat zou naar buiten de indruk kunnen maken alsof wij nu juist ten aanzien van het politiebeleid de verantwoordingsplicht niet zouden willen.

De afgevaardigde van de afdeling Leiden deelt mede dat deze afdeling naar aanleiding van de woorden van de heer Geertsema haar amendement intrekt.

De heer Dr.A.J.Vis brengt thans resolutie 16 in stemming. Door stemming bij handopsteken wordt vastgesteld dat resolutie 16 met zeer grote meerderheid door de vergadering is aanvaard.

De heer Vis constateert dat hiermede zijn taak is volbracht en geeft de voorzittershamer terug aan de Voorzitter van de partij, de heer Van der Pols.

De Voorzitter, Ir.K.van der Pols, constateert dat uit de toejuichingen vanuit de zaal reeds blijkt hoeveel waardering deze gehad heeft voor de behandeling van dit hoofdstuk van het rapport Kiezer en Gekozenen door de heren Vis en Geertsema.

Hij stelt thans aan de orde hoofdstuk III, referendum en volksinitiatief. Discussieleider: de heer Mr.F.Korthals Altes, eerste woordvoerder van de Commissie: Mej.Mr.A.Kappeyne van de Coppello.

De heer Mr.F.Korthals Altes deelt mede dat de Partijraad adviseert om de laatste resolutie, resolutie 20, die algehele afwijzing van referendum en volksinitiatief beoogt, eerst te behandelen.

Aldus wordt besloten. De heer Korthals Altes geeft dan allereerst het woord aan de heer A.W.Abspoel, 's-Gravenhage, één van de leden der Commissie die vóór deze resolutie, en derhalve tegen referendum en volksinitiatief is.

De heer A.W.Abspoel beaamt dat voor hem en voor de minderheid van de Commissie inderdaad elke vorm van referendum verwerpelijk is. De minderheid van de Commissie acht zulks in strijd met het vertegenwoordigend stelsel dat de basis vormt voor ons parlementaire systeem. Een referendum is naar haar mening een ontkrachting van het parlement. Het is dan ook enerzijds begrijpelijk, maar anderzijds verdacht, dat halve of hele dictatoren altijd veel meer voelen voor referenda, voor ongeargumenteerde beroepen op het volk, dan voor het parlement, dat een werkelijke tegenspeler is tegenover hun politiek. Daar komt bij dat bij de vraagstelling

alleen maar ongenuanceerd met ja of nee kan worden geantwoord. Er kan niet worden geamendeerd. Bovendien kan de wijze van vraagstelling zelf de antwoorden op onzuivere wijze beïnvloeden. Ten slotte wordt in bepaalde gevallen de ministeriële verantwoordelijkheid aangetast. De minderheid der Commissie meent dan ook dat het referendum ook niet voor uitzonderingsgevallen in aanmerking moet komen. Dan zou toch het principe van het referendum worden aanvaard. Spreker besluit met erop te wijzen dat vanachter de bestuurstafel meermalen met enige nadruk het standpunt van de Partijraad naar voren is gebracht. Thans wil spreker er met enige nadruk op wijzen, dat een grote meerderheid van de Partijraad stond achter de mening van de minderheid van de Commissie ten aanzien van dit voorstel. Spreker hoopt dat men het advies van de meerderheid van de Partijraad zal volgen.

Mej. Mr. A. Kappeyne van de Coppello, sprekende namens de meerderheid van de Commissie, die zich tegen deze resolutie, en derhalve voor het referendum en het volksinitiatief heeft verklaard, wil ingaan op de bezwaren die de heer Abspoel namens de minderheid van de Commissie heeft aangevoerd. De heer Abspoel heeft gezegd dat het referendum het vertegenwoordigend stelsel eigenlijk doorbreekt en het parlement ontkracht. Spreekster wijst erop dat de kracht van het parlement en de kracht van de vertegenwoordiging in de praktijk sinds 1848 regelmatig al wordt doorbroken. Dit gebeurt op twee manieren: door de ontbinding van het parlement die is voorgeschreven bij een grondwetswijziging, en door de facultatieve ontbinding, wanneer de Kroon de Kamers of één van beide Kamers ontbindt, wanneer de Kroon vindt dat het parlement de gevoelens van de kiezers niet meer voldoende representeert. In zekere zin is de ontbinding van de volksvertegenwoordiging een mogelijkheid tot correctie, waar vaak gebruik van wordt gemaakt. Nu is, aldus spreekster, het referendum slechts een klein stapje verder, namelijk ook de mogelijkheid tot correctie wanneer een wetsontwerp wordt aangenomen terwijl blijkt of gedacht wordt dat dat wetsontwerp niet overeenkomt met de gevoelens van de kiezers. En in zoverre kan het referendum heel nuttig zijn. De meerderheid van de Commissie heeft een verplicht referendum bij grondwetswijziging aanbevolen, indien er ingrijpende wijzigingen in het huidige staatsbestel tot stand zouden komen, en een facultatief referendum wanneer het stelsel van evenredige vertegenwoordiging zou zijn afgeschaft. In het huidige staatsbestel heeft de meerderheid van de Commissie geen behoefte aan deze mogelijkheid tot correctie; bij ingrijpende wijzigingen van ons politieke systeem wel.

Het tweede bezwaar van de heer Abspoel was dat de vraagstelling ongenuanceerd is en dat men alleen maar met ja of nee kan antwoorden en geen recht heeft van amendement. Inderdaad is dat een bezwaar, maar dat bezwaar geldt ook nu reeds, ten aanzien van de Eerste Kamer. En ook in de Tweede Kamer is het zo dat daar wel amendementen kunnen worden ingediend, maar wanneer deze niet worden aangenomen staan de Tweede Kamerleden voor dezelfde ongenuanceerde vraagstelling, en moeten zij met ja of nee antwoorden bij de beslissing over een wetsontwerp. Wanneer men zich nu realiseert dat in de praktijk deze twee hoge colleges van staat van dit ongenuanceerde recht regelmatig gebruik maken, en toch niet overwegend ten detrimente van onze democratie, waarom zou men in bepaalde omstandigheden dit recht dan verderfelijk achten voor de kiezers, vooral wanneer het door ons gehuldigde stelsel van de evenredige vertegenwoordiging is verstoord.

Een derde bezwaar van de heer Abspoel betrof de veronderstelling dat de vraagstelling, die in een wetsontwerp gelegen is, onzuiver tot de kiezers zou komen, en dat dus eigenlijk een uitspraak van de kiezers daardoor ook onzuiver zou zijn. Dat hangt er natuurlijk helemaal van af hoe de politieke partijen de vraagstelling die in een wetsontwerp besloten is aan de kiezers voorleggen. Dat is een probleem dat weliswaar behoort tot de volgende hoofdstukken van dit rapport, maar waarbij hier toch wel even aan mag worden gedacht. Spreekster gelooft dat dit helemaal afhangt

van de manier waarop de partijen dit in de praktijk gaan doen. Bij het verdedigen van algemene politieke stellingen, van algemene politieke vraagstukken, is de kans op een onzuivere propaganda en een onzuiver voorlichten van de kiezers in de huidige situatie even groot, en dat zou toch nooit een reden kunnen zijn om op grond daarvan de kiezers bijvoorbeeld het algemeen kiesrecht te ontfagen.

Een vierde bezwaar van de heer Abspoel was, dat de ministeriële verantwoordelijkheid in bepaalde gevallen zal worden aangetast. Spreekster vermoedt dat de heer Abspoel doelde op een zodanige situatie dat een wetsontwerp door het parlement is aangenomen en dan bij referendum door de kiezers in meerderheid wordt verworpen. Zij gelooft dat die ministeriële verantwoordelijkheid helemaal niet aangetast behoeft te worden als men zou kijken naar de praktijk van de huidige werking der ministeriële verantwoordelijkheid. In het geval van het referendum worden de democratische spelregels eigenlijk breder toegepast, komt er een soort van schaalvergroting van de democratische spelregels. Indien een wetsontwerp bij meerderheid door de kiezers wordt verworpen kan de regering twee dingen doen: aanblijven of weggaan. Zij blijft aan indien zij vindt dat het wetsontwerp niet zo belangrijk was voor haar gehele beleid. Dat gebeurt, in de praktijk ook nu al. Hoe vaak wordt niet een wetsontwerp verworpen en blijkt dat de minister die dat wetsontwerp behandelt helemaal niet van plan is daarbij de portefeuillekwestie te stellen, noch in de Tweede, noch in de Eerste Kamer. De regering behoeft dus in het geheel niet weg te gaan wanneer het wetsontwerp wordt verworpen door de kiezers; zij kan het echter wel doen, indien het wetsontwerp essentieel was voor haar gehele beleid.

De heer J.F. Meyeraan, Naarden, meent dat op het ogenblik na eerste lezing van een grondwetsherziening de Staten-Generaal in tweede lezing het recht van amendement mist. Dat lijkt spreker een eminent voordeel van een referendum. Er zijn andere voordelen die onder meer in resolutie 17 aan de orde komen. Spreker stelt voor thans resolutie 20 te verwerpen opdat de weg open blijft om over resolutie 17 te praten.

De heer Drs. J.W. van der Dussen, Haarlem, wijst erop dat tot dusver uitsluitend is gesproken over het referendum, terwijl resolutie 20 het heeft over referendum en volksinitiatief. Dat zijn twee heel verschillende zaken, die men niet door elkaar moet halen. De heer Abspoel heeft vele bezwaren tegen het referendum, spreker kan deze bezwaren delen, maar de heer Abspoel heeft zich niet geuit over het volksinitiatief. Spreker zou daar gaarne wat meer over willen horen. Hij zou voorts willen voorstellen eerst het amendement van de afdeling Haarlem te behandelen, dat het referendum van het volksinitiatief scheidt. Dan kan de vergadering zich eerst uitspreken over het volksinitiatief en daarna over het referendum.

De heer Dr. A.J. Vis is bereid resolutie 20 gescheiden in stemming te brengen, dat wil zeggen afzonderlijk het referendum en het volksinitiatief.

De heer A.J.B. Hubert, behorende tot de minderheid in de Commissie die tegen referendum en volksinitiatief is, wijst erop dat de voorstanders hiervan de ene fout, invoering van het districtenstelsel, proberen goed te maken door een tweede fout daar tegenover te stellen, namelijk referendum en volksinitiatief. Dat is volstrekt onjuist, het is een onlogische procedure, en bovendien bereikt men er niets mee. Spreker sluit zich in deze geheel aan bij de heer Abspoel. Hij zou er nog twee punten aan willen toevoegen. In de eerste plaats de mogelijkheid dat men een wetsontwerp dat via volksinitiatief tot stand komt aan een referendum gaat onderwerpen. Niemand kan dan de al dan niet grondwettigheid van het geheel toetsen. Er zou dan behalve het ongelukkige referendum en het ongelukkige volksinitiatief ook nog een ongelukkig grondwettoetsend instituut moeten komen, wat dat dan ook mag zijn, Raad van State of Hoge Raad of iets dergelijks, dat dan een eventueel door het volk aangenomen wetsontwerp weer moet gaan verwerpen. Nog een fout erbij. Wat de vraagstelling betreft tenslotte,

men gaat er daarbij vanuit dat regering en parlement het met elkaar eens zijn over een bepaald wetsontwerp dat aan het volk moet worden voorgelegd. Men gaat ervan uit dat de ministeriële verantwoordelijkheid daarbij blijft werken. Dat behoeft natuurlijk helemaal niet zo te zijn. Het kan best zijn dat vanuit het parlement of vanuit het volk een voorstel komt waar de regering tegen is. Voorbeelden van onzuivere vraagstelling ziet men onder meer in Frankrijk.

De heer Mr. H. B. Koetser, Voorschoten, wil een bijzonder krachtig beroep op de vergadering doen om gehoor te lenen aan de argumenten die de heren Abspoel en Hubert voor de aanvaarding van resolutie 20 hebben aangevoerd. Ook hij is absoluut van mening dat zowel referendum als volksinitiatief in een moderne, democratisch georganiseerde gemeenschap ten enen male verwerpelijk zijn. Wanneer onze democratisch gekozen vertegenwoordiging van mening zou zijn dat zij haar eigen organisatie zou moeten veranderen, bijvoorbeeld door afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging of door afschaffing van de Eerste Kamer, dan zal hieraan gehoor gegeven moeten worden, en dan zal niet daarvoor in de plaats moeten worden gesteld een verwerpelijk, gekunsteld, en in de praktijk niet uitvoerbaar middel als een referendum en een volksinitiatief.

De heer Ir. F. Wagenmaker, lid van de Commissie, wil het standpunt van de Commissie nader belichten. De gehele Commissie is tegen referendum en volksinitiatief. Een kleine minderheid is tegen deze beide zaken in alle omstandigheden. De meerderheid van de Commissie vindt in het algemeen referendum en volksinitiatief ook absoluut verwerpelijk, doch meent dat enkele omstandigheden, vermeld in resolutie 17 onder alinea d., nog verwerpelijker zijn dan het referendum. Daarom wil de meerderheid van de Commissie adviseren resolutie 20 te verwerpen en resolutie 17 aan te nemen.

De heer A. W. Abspoel wil nog even antwoorden op hetgeen door Mej. Kappeyne van de Coppello is gesteld. Als de Kamer ontbonden wordt gebeurt dat omdat men de Kamer niet meer representatief acht. Dat is dus geen aantasting van het parlement, maar het is juist een versterking, een erkenning van het parlement. Wat ontbinding van het parlement bij grondwetsherziening betreft: een ieder weet dat grondwetsherziening bij verkiezingen na ontbinding van het parlement praktisch geen rol speelt. Het wordt altijd gecombineerd met de normale verkiezing van de Kamer, het is dus doodgewoon een Kamerverkiezing, het is geen referendum. Ook de vergelijking met de Eerste Kamer, die het recht van amendement mist, gaat niet op. De Eerste Kamer is in de eerste plaats deel van het parlement, in de tweede plaats kan in de Eerste Kamer discussie worden gevoerd, wat ook een groot verschil is met het referendum. Wat het volksinitiatief betreft, de minderheid van de Commissie, en dus de meerderheid in de Partijraad, vindt volksinitiatief even verwerpelijk als referendum.

De heer Drs. J. W. van der Dussen, Haarlem, ontkent dat men door invoering van het volksinitiatief ongrondwettige situaties zou krijgen. De enige consequentie van het volksinitiatief is zijns inziens dat aan het parlement op verzoek van het volk een wetsontwerp ter behandeling wordt voorgelegd. Dat wetsontwerp doorloopt dan de normale procedure en de volksvertegenwoordigers hebben er krachtens de door hen afgelegde eed voor te waken dat de Grondwet niet wordt geschonden. Nogmaals, strijd met de Grondwet ziet spreker derhalve door invoering van het volksinitiatief niet ontstaan.

Mej. Mr. A. Kappeyne van de Coppello wil nog even op de gemaakte opmerkingen ingaan, echter kort, omdat zij de indruk heeft gekregen dat deze opmerkingen door een zo sterke overtuiging werden geschraagd, dat zij als het ware de stemming der vergadering reeds hebben bepaald. De heer Hubert heeft gezegd dat men met de ene fout de andere niet moet willen herstellen; de heer Wagenmaker heeft gezegd dat de meerderheid van de Commissie in wezen tegen

volksreferendum en volksinitiatief zou zijn. Spreekster wijst er echter op dat voor wat betreft de resoluties 17 en 18, waar de Commissie in meerderheid wel voor is, slechts wordt gesteld dat referendum en volksinitiatief in het algemeen geen aanbeveling verdienen, doch in speciale gevallen als correctiemiddelen wel degelijk hun nut hebben. Dat is het meest positieve wat door de meerderheid van de Commissie wordt aanbevolen. Men moet zich dan niet laten overweldigen door de negatieve kracht van een uitspraak tegen referendum en volksinitiatief in het algemeen. Spreekster is bepaald van mening dat zelfs de heer Wagenmaker de resolutie van de meerderheid van de Commissie, tot welke meerderheid hij zelf behoort, in een niet helemaal juist daglicht heeft gesteld.

Voorts is er onder meer door de heer Van der Dussen op aange- drongen het volksinitiatief te scheiden van het referendum. De Commissie heeft deze scheiding opzettelijk niet aangebracht, omdat zij zowel volksreferendum als volksinitiatief ziet als een vorm van directe volksuitspraak. Het volksinitiatief voert naar zijn karakter tenslotte naar een beslissing bij referendum, want het recht om wetsvoorstellen bij het parlement aanhangig te maken zonder een daarop volgende uitspraak van het volk zou in wezen een indirecte vorm van volksinvloed zijn. Spreekster meent hiermede het meest essentiële te hebben beantwoord.

De heer Dr.A.J.Vis constateert dat het amendement van de afdeling Capelle a/d IJssel is ingetrokken. Hij wil dan thans in stemming brengen resolutie 20, en deze resolutie met het oog op het amendement van de afdeling Haarlem splitsen in een uitspraak over de vraag of men onder alle omstandigheden tegen het referendum is en een uitspraak over de vraag of men onder alle omstandigheden tegen volksinitiatief is. Er komen dus twee stemmingen over resolutie 20, doch de heer Vis stelt voor deze tegelijkertijd te houden, waarmede de vergadering zich kan verenigen. Alvorens tot stemming wordt overgegaan wijst de heer Vis de afgevaardigden er nog eenmaal op dat, indien deze resolutie wordt aangenomen, dit betekent dat de V.V.D. zich onder alle omstandigheden tegen referendum en volksinitiatief heeft verklaard, zodat daarover in onze partij dan verder niet meer zal worden gesproken.

Vervolgens wordt tot schriftelijke stemming overgegaan. De uitslag van deze stemming is als volgt: resolutie 20 is voor zover het referendum betreft verworpen met 299 stemmen tegen, 130 voor en 6 blanco, en voor zover het volksinitiatief betreft met 273 stemmen tegen, 149 voor en 6 blanco.

De heer Vis geeft vervolgens het woord aan de Voorzitter van de partij over de orde.

De Voorzitter, Ir.K.van der Pols, constateert dat de uitslag van deze stemming betekent dat thans de resoluties 17, 18 en 19 in behandeling moeten worden genomen. De tijd is evenwel te ver gevorderd om dat nog op zinvolle wijze te doen. Wij weten thans, aldus spreker, dat een beperkte invoering van een vorm van referendum of volksinitiatief in onze politieke gedachtengang tot de mogelijkheden behoort, maar zullen er verstandig aan doen de nadere behandeling hiervan uit te stellen tot de daarvoor bestemde Algemene Vergadering eind april of begin mei 1969.

De vergadering gaat hiermede akkoord.

De Voorzitter wil dan besluiten met dank uit te brengen aan de heer Korthals Altes en Mej.Kappeyne van de Coppello voor de duidelijke wijze waarop zij een moeilijk onderwerp hebben toegelicht.

In het algemeen meent hij te mogen constateren dat gisterenavond en vandaag op bijzonder serieuze en plezierige wijze door de vergadering is gewerkt. Hij hoopt dat wat deze dagen tot stand werd gebracht een goede verdere ontwikkeling van de partij mag veroorzaken. In het moeilijke vraagstuk van politieke duidelijkheid, van verbetering van de verhouding tussen kiezer en gekozene, is de V.V.D. in een fase gekomen, die geen enkele politieke partij nog heeft bereikt. De V.V.D. mag daar trots op zijn.

Met deze woorden sluit de Voorzitter de vergadering.